

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
TÜRK İSLAM EDEBİYATI BİLİM DALI

**KADI BURHÂNEDDİN'İN TUYUĞLARININ TÜRK
İSLAM EDEBİYATINDAKİ YERİ VE ÖNEMİ**

ANAKIZ AYSEL ÇOBAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
PROF. DR. AHMET YILMAZ

KONYA-2015

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Anakız Aysel ÇOBAN		
	Numarası	118110011002		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İslam Tarihi ve Sanatları/ Türk İslam Edebiyatı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	KADI BURHÂNEDDİN'İN TUYUĞLARININ TÜRK İSLAM EDEBİYATINDAKİ YERİ VE ÖNEMİ			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Anakız Aysel ÇOBAN

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Anakız Ayşel ÇOBAN
	Numarası	118110011002
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İslam Tarihi ve Sanatları / Türk İslam Edebiyatı
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Ahmet Yılmaz
	Tezin Adı	KADİ BURHANEDDİN'İN TÜYÜĞLERİNİN TÜRK İSLAM EDEBİYATINDAKİ YERİ VE ÖNEMİ

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan ^{Kadı Burhaneddin'in tuiyüğülerinin} ~~Türk İslam Edebiyatındaki~~ ^{yeri ve önemi} başlıklı bu çalışma 10/06/2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Prof.-Dr.	Ahmet Yılmaz	
2	Doç.Dr.	Hikmet Atik	
3	Doç.Dr.	Abdülmecid İstanoğlu	

ÖNSÖZ

Daha çok siyasî kimliğiyle bilinen Kadı Burhâneddin, XIV. yüzyılda Türk Edebiyatının gelişmesinde önemli bir yere sahiptir. Fıkha ait Arapça kaleme alınmış yazıları, Arapça ve Farsça şiirleri olan hükümdarın, gazeller, rubailer ve tuyuğlardan meydana gelen Türkçe divanı, Türk Dili ve Edebiyatının ilk örneklerindedir.

Tuyuğ yazımında örnek teşkil eden ve divanında 118 tuyuğa yer veren şair, bu nazım şekli ile kaleme aldığı şiirlerinde Arap ve Fars Edebiyatından bağımsız, özgün bir dil ve üslubun sahibidir.

Bu nazım şekline hak ettiği değeri verebilmek ve ayrıca Türk Edebiyatındaki konumunu daha da güçlendirebilmek adına hazırladığımız tezimizde Kadı Burhâneddin'in tuyuğ yazımındaki ustalığını gösterebilmek, bu nazım şeklindeki öncülüğüne dikkatleri çekebilmek ve tuyuğ nazım şekli için müstakil bir çalışma sahası oluşturabilmek amaçlanmıştır. İslâmî Türk Edebiyatına nadir bir örnek sunmak ve tuyuğ nazım şekli adına yeni ufuklar açmak için hazırladığımız mütevazı çalışmamız ile Kadı Burhâneddin'in tuyuğculuğu ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır. Onun sahip olduğu konumu ile siyasi ve askeri yönünün beri tarafında, İslâmî edebiyata ne denli hâkim olduğu gösterilmeye çalışılmıştır.

Türklerin öz değeri olan tuyuğ, Türk şairlerince gereken ilgiyi görmüş olmasının yanında bu ilgi, Çağatay ve Azeri sahası Türk şairlerinin kullanımı ile sınırlı kalmıştır. Bunun nedeni ise tuyuğun temelini oluşturan mani ve rubailerin kullanılmasıdır. Mani ve rubai gerek kökeni itibarıyla gerekse ölçü ve vezni ile tuyuğdan ayrılmaktadır. Bu ayırım ise tuyuğa, mani ve rubailerden farklı bir kimlik kazandırmıştır.

Çalışmamızda bu nazım şekli kendine has bir biçimde ele alınmıştır. Ayrıca bu türün kullanımında önde gelen şairimiz Kadı Burhâneddin'in tuyuğları yeni bir bakış açısı ile değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bunun yanında Kadı Burhâneddin'in hayatı, eserleri, devlet adamlığı ve siyasî kimliği çalışmamızın birinci bölümünde ele alınmış; ancak konumuzun esâsı itibarı ile onun tuyuğları ve tuyuğlarının millî ve dinî özellikleri ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır.

Ayrıca tezimiz, Kadı Burhâneddin'in tuyuğlarının Türk-İslâm Edebiyatındaki yeri ve önemini ayrıntılı biçimde işlemek amacıyla ve Kadı Burhâneddin'in edebî yönü hakkında sınırlı sayıda bulunan eserleri müteakib olması arzusu ile hazırlanmaya

çalışılmıştır. Bu eserler için başta zikretmemiz gerekenler; Prof. Dr. Muharrem Ergin'e ait olan "Kadı Burhânedin Divanı" ile Prof. Dr. Ali Alpaslan'a ait olan "Kadı Burhânedin Divanından Seçmeler" olacaktır.

Tuyuğ hakkında günümüze ulaşmış sınırlı sayıda kaynaklardan istifade edilerek oluşturduğumuz çalışmamızın ikinci bölümünde ise; tuyuğun lügat ve ıstılah manası, şekil özellikleri, muhteva özellikleri ve tuyuğ türünün edebî geleneğimizdeki yeri hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte tuyuğ yazımında erişebildiğimiz kadarıyla Kadı Burhânedin'in takipçisi diyebileceğimiz şairlerimize ve bu şairlerimizin tuyuğ nazım şekli için emsal teşkil edecek şiirlerine de yer verilmiştir.

Çalışmamızın son kısmında ise Kadı Burhânedin'in tuyuğlarının, tuyuğ nazım şeklinin gelişmesindeki yeri ve önemine dikkat çekilmiş; ayrıca muhteva özelliklerinin incelenmesi ile de İslamî edebiyatla olan münasebeti belirtmeye çalışılmıştır. Kadı Burhânedin'in asıl nüshası British Library'de bulunan divanının ulaşabildiğimiz tıpkıbasım tuyuğları ise çalışmamızın son kısmına eklenmiştir.

Çalışmamızla Kadı Burhânedin'in Türkçe olarak kaleme aldığı tuyuğlarının Türk İslam Edebiyatı sahasındaki etkilerini tespit etmeye çalıştık. Bu çalışmamızın Kadı Burhânedin'e Türkçe'ye kazandırmış olduğu nazım şeklinin karşılığında, Türk İslam Edebiyatı adına isminin ve öncüsü olduğu tuyuğ nazım şeklinin yaşamasını ve bu minvalde yapılacak olan başka çalışmalara katkı sağlamasını ümid ediyoruz. Ayrıca bu çalışmamızda birtakım eksiklikler ve hatalar elbette olacaktır. Bu konuda ilgililer tarafından gelecek eleştiri ve yorumlar daha iyiye erişmede tarafımıza katkıda bulunacağı için saygı ile karşılanacaktır.

Son olarak, tez konumun belirlenmesinde ve çalışmalarımnda bana göstermiş olduğu yardım ve sabrı için danışman hocam Prof. Dr. Ahmet Yılmaz'a, ayrıca şahsi kütüphanesini ve zamanını benden esirgmeden yardım eden hocam Doç. Dr. Hikmet Atik'e, karşılaştığım problemlerin çözümünde bana muhabbetle yardım eden hocam Yrd. Doç. Dr. Murat Ak ve Arş. Gör. Ayşe Parlakkılıç Mucan'a ve tezimin tamamlanabilmesi adına ellerimden sınımsız tutan aileme teşekkürü bir gönül, fikir ve vefâ borcu biliyorum.

KONYA 2015

Anakız Aysel ÇOBAN

ÖZET

KADI BURHÂNEDDİN'İN TUYUĞLARININ TÜRK İSLAM EDEBİYATINDAKİ YERİ VE ÖNEMİ

A.AYSEL ÇOBAN
YÜKSEK LİSANS-2015
TÜRK İSLAM EDEBİYATI BİLİM DALI

Danışman: PROF. DR. AHMET YILMAZ

Bu çalışma XIV. Yüzyıl divan şairi Kadı Burhâneddin'in divanında yer alan tuyuğlarının tesbiti, incelenmesi, İslamî edebiyattaki yeri ve önemini ortaya koymak için yapılmıştır. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Kadı Burhâneddin'in hayatı, eserleri, edebî kişiliği, devlet adamlığı ve siyasi kimliği üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde klasik Türk şiirinin hususî nazım şekli olan tuyuğ incelenmiş edebî geleneğimizdeki yeri, lûgat, istilâh manâsı, şekil özellikleri ve muhteva özellikleri değerlendirilmiş ayrıca tuyuğ yazmış olan şairlerimize ve bu şairlerin tuyuğlarına da örnekler verilmiştir. Üçüncü bölümde ise Kadı Burhâneddin'in tuyuğ nazım şeklinin ortaya çıkmasındaki rolü belirtilmiştir. Ayrıca İslamî edebiyatımızda, Kadı Burhâneddin tuyuğlarının önemini ön plana çıkarabilmek adına, muhteva özellikleri üzerinde durulmuştur. Çalışma Kadı Burhâneddin Divanı'nın tıpkıbasımından alınan orijinal Arap harfli tuyuğlar ile sona erer.

Anahtar Kelimeler: Kadı Burhâneddin, Tuyuğ, XIV. Yüzyıl, Divan, İslâm

ABSTRACT**THE POSITION AND THE SIGNIFICANCE OF QADI BURHANEDDİN'S TUYUGS İN
TURKISH-İSLAMİC LİTERACY****A.AYSEL ÇOBAN****MASTER OF DEGREE THESIS- 2015****DEPARTMENT OF TURKISH İSLAMİC LİTERATURE****ADVISOR: PROF.DR. AHMET YILMAZ**

This Study has been done in order for examining, determining and revealing the significance of tuyugs which take place in the divan of fourteenth century poet Qadı Burhaneddin. The study consists of three division. In the first division, Qadı Burhaneddin's life, his works, his identity, his literary personality are emphasized. In the second division, tuyuğ which is spesific verse form of classical Turkish Poetry is examined and its importance place for our literary tradition, lexicon and term meaning, its form features and content features are appreciated. Moreover, some examples of our poets who have written tuyugs are given. In the third division the role of Qadı Burhaneddin in the occurrance of form of tuyug verse are remarked and the content features of Qadı Burhaneddin's tuyugs are pointed out. So as to figure out the importance of tuyugs in our İslamic literacy. The study ends with tuyugs which consist of original Arabic letters and which are taken from the identical publication of Qadı Burhaneddin's Divan.

Key Words: Qadı Burhaneddin, Tuyug, XIV. Century, Divan, İslâm

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	V
ÖNSÖZ.....	İ
ÖZET.....	İİİ
ABSTRACT.....	İV
KISALTMALAR.....	Vİİİ
GİRİŞ.....	1

I.BÖLÜM KADI BURHÂNEDDİN

1.1. HAYATI.....	6
1.2. ESERLERİ.....	9
1.2.1. <i>İksîru's-Saâdât fî Esrârî' l- İbâdât</i>	9
1.2.2. <i>Tercîhu' t- Tavzîh</i>	9
1.2.3. <i>Farsça ve Arapça şiirleri</i>	10
1.2.4. <i>Türkçe Divanı</i>	10
1.3. EDEBÎ ŞAHSİYETİ	11
1.4. DEVLET ADAMLIĞI VE SİYASÎ KİMLİĞİ.....	15

II. BÖLÜM TUYUĞ

2.1. EDEBÎ GELENEĞİMİZDE TUYUĞ.....	19
2.2. LUGAT VE İSTILAH MANASI.....	21
2.3. TUYUĞLARDA ŞEKİL ÖZELLİKLERİ.....	22
2.4. TUYUĞ YAZAN ŞAİRLER.....	24
2.4.1. <i>Nesîmi</i>	24
2.4.2. <i>Lütfî</i>	26
2.4.3. <i>Ali Şîr Nevâî</i>	28
2.4.4. <i>İvazpaşazâde-i Atâyi</i>	30
2.4.5. <i>Muhyiddin Abdal</i>	30
2.4.6. <i>Hatâyi</i>	31
2.4.7. <i>Dede Ömer Rûşenî</i>	32
2.4.8. <i>Yusuf-u Emîrî</i>	33
2.4.9. <i>Kâtib</i>	33
2.4.10. <i>Babür Şah</i>	34
2.4.11. <i>Gedâî</i>	35
2.4.12. <i>Şeybânî Han</i>	35
2.4.13. <i>Ubeydî</i>	36
2.4.14. <i>Münis-i Harezmî</i>	36
2.4.15. <i>Sultan İskenderî Şîrâzi</i>	37
2.4.16. <i>Cihânşâh (Hakîkî)</i>	37
2.4.17. <i>Münîrî</i>	38
2.4.18. <i>Mîr-i Saîd</i>	39
2.4.19. <i>Ebu Bekir-i Mirzâ</i>	39
2.5. TUYUĞLARDA MUHTEVA.....	40

III. BÖLÜM KADI BURHÂNEDDİN'İN TUYUĞLARI

3.1.KADI BURHÂNEDDİN'İN TUYUĞ NAZİM TÜRÜNÜN GELİŞMESİNDEKİ ÖNEMİ.....	44
3.2. KADI BURHÂNEDDİN TUYUĞLARINDA MUHTEVA ÖZELLİKLERİ..	46
3.2.1. GENEL MUHTEVA.....	46
3.2.1.1.REZM.....	46
3.2.1.1.1. <i>Yiğitlik</i>	46
3.2.1.1.2. <i>Ceng</i>	49
3.2.1.1.3. <i>Düşman/Ağyâr</i>	49
3.2.1.1.4. <i>Meydan/Cihan</i>	51
3.2.1.1.5. <i>Kılıç</i>	53
3.2.1.1.6. <i>Gayret</i>	53
3.2.1.2. BEZM.....	54
3.2.1.2.1. <i>Sâkî</i>	54
3.2.1.2.2. <i>Bâde</i>	55
3.2.1.3. SEVGİLİ/ DİLBER/ YÂR/ HÛB.....	56
3.2.1.3.1. <i>Sevgili ile ilgili benzetmeler</i>	59
3.2.1.3.1.1. <i>Gammaz</i>	59
3.2.1.3.1.2. <i>Şahin</i>	60
3.2.1.3.1.3. <i>Câdû</i>	60
3.2.1.3.1.4. <i>Nâzik</i>	61
3.2.1.3.1.5. <i>Tabîb</i>	61
3.2.1.3.2. <i>Sevgilide güzellik unsurları</i>	62
3.2.1.3.2.1. <i>Zülf/ Saç</i>	62
3.2.1.3.2.2. <i>Göz</i>	64
3.2.1.3.2.3. <i>Ben</i>	66
3.2.1.3.2.4. <i>Leb</i>	67
3.2.1.3.2.5. <i>Yüz</i>	68
3.2.1.3.2.6. <i>Boy</i>	69
3.2.1.3.2.7. <i>Kaş-Kirpik</i>	69
3.2.1.4. SEVEN (AŞIK)' E AİT MADDİ/ MANEVÎ UNSURLAR.....	70
3.2.1.4.1. <i>Âh u zâr</i>	70
3.2.1.4.2. <i>Özlem</i>	71
3.2.1.4.3. <i>Ümîd</i>	71
3.2.1.4.4. <i>Gam</i>	72
3.2.1.4.5. <i>Garîb</i>	72
3.2.1.4.6. <i>Yüz Sarısı</i>	73
3.2.1.5. ÜLKE /ŞEHİR İLE İLGİLİ MEFHURLAR.....	73
3.2.1.5.1. <i>Bağdat- Rûm</i>	73
3.2.1.5.2. <i>Amasya- Niksar</i>	75
3.2.1.5.3. <i>Mısır</i>	75
3.2.1.6. DOĞA İLE İLGİLİ MEFHURLAR.....	76
3.2.1.6.1. <i>Bâd- ı Sabâ</i>	76
3.2.1.6.2. <i>Nevbahâr</i>	77
3.2.2. DİN VE TASAVVUF.....	78
3.2.2.1. DİN.....	78
3.2.2.1.1. <i>İTİKÂD</i>	78

3.2.2.1.1.1. Allah.....	78
3.2.2.1.1.2. Peygamber.....	80
3.2.2.1.1.3. Ahiret ve Ahiret ile ilgili mefhumlar.....	80
3.2.2.1.1.3.1. Cennet.....	81
3.2.2.1.1.3.2. İki Alem.....	81
3.2.2.1.1.4. Kader ve Kader ile ilgili mefhumlar.....	82
3.2.2.1.1.4.1. Kader/ Yazgı.....	82
3.2.2.1.1.4.2. Tevekkül.....	84
3.2.2.1.1.4.3. Ezel.....	85
3.2.2.1.2. İBADET.....	86
3.2.2.1.2.1. Namaz.....	86
3.2.2.1.2.2. Kurban.....	86
3.2.2.1.2.3. Sadaka/ Hayır.....	87
3.2.2.1.3. DİĞER DİNİ MEFHURLAR.....	88
3.2.2.1.3.1. İmân.....	88
3.2.2.1.3.2. Küfür/Kâfir.....	88
3.2.2.1.3.3. Şükür.....	89
3.2.2.1.3.4. Ölüm ve Hayat.....	89
3.2.2.1.3.5. Haram/ Günah/ Taksîr.....	91
3.2.2.1.3.6. Mismil- Murdar.....	92
3.2.2.1.3.7. Lütuf.....	92
3.2.2.1.3.8. Fetvâ.....	93
3.2.2.1.3.9. Duâ.....	93
3.2.2.1.3.10. Hak/ Bâtl.....	94
3.2.2.2. TASAVVUF.....	94
3.2.2.2.1. Vahdet-i Vücûd ve Tevhid.....	95
3.2.2.2.1.1. Aşk.....	96
3.2.2.2.2. Diğer tasavvufî kavramlar.....	97
3.2.2.2.2.1. Nefs.....	97
3.2.2.2.2.2. Himmet.....	97
3.2.2.2.2.3. Miskîn.....	98
3.2.2.2.2.4. Derviş.....	99
3.2.2.2.2.5. Zâhid.....	100
3.2.2.2.2.6. Sûfî.....	100
3.2.2.2.2.7. Âb- ı Hayvân/Âb-ı Hızır.....	101
3.2.2.2.2.8. Cem İçmek.....	102
3.2.2.2.2.9. Aşk Eri.....	102
SONUÇ.....	104
EKLER.....	106
KAYNAKÇA.....	170
ÖZGEÇMİŞ.....	176

KISALTMALAR

A.g.e.	:Adı geçen eser
A.g.m.	:Adı geçen makale
A.g.md.	:Adı geçen madde
A.Ü.	:Ankara Üniversitesi
Bkz.	:Bakınız
C.	:Cilt
DİA	:Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Haz.	:Hazırlayan
İÜEF	:İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Ktp.	:Kütüphane
MEB	:Milli Eğitim Bakanlığı
Md.	:Madde
S	:Sayı
s.	:Sayfa
ss.	:Sayfaları arası
T	:Tuyuğ
TAED	:Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi
TDK	:Türk Dil Kurumu
TEV	:Türk Edebiyatı Vakfı
Vr.	:Varak
y.y.	:Yüzyıl
Yay.	:Yayın

GİRİŞ

Klasik Türk Edebiyatı estetik anlayışını İslâmî kültürde bulmuş ve örnek kabul ettiği Fars edebiyatı ile sentezlediği ilk örneklerini vermeye başladığı tarih XIII. asrın sonları olmuştur. Türkler İslâmiyet ile VIII. asırda tanışmış olmasına rağmen bu dinin meydana getirdiği medeniyet Türkler tarafından bütünüyle kabul edilmiştir. Türk milleti, İslâmiyette kendini bulmuş, özünü İslâm ile yeniden inşa dönemine tarih şahit olmuştur. Bu sayede özellikle Arapça ve Farsça dilini kullanmak saygın bir önem kazanmıştır. Bu diller beraberinde getirdiği edebi gelenekleriyle Türkler tarafından tanınma imkânı bulmuş ve bu dillerin kullanılması ile klasik şiirin ilk örnekleri sunulmuştur. “İslâm ümmetinin müşterek verimi olan bu medeniyet edebiyatta da hiç olmazsa bir takım müşterek ve umumî kalıplar vücuda getirmişti ki, bu medeniyet dairesine giren her kavim, kendi harsını ve ananesini ne kadar kuvvetle muhafaza ederse etsin, ruh ve hissiyatını o kalıplar dairesinde ifadeye mecbur olacaktı.” görüşünü savunan M. Fuat Köprülü’ye göre, İslâmî edebiyatı klâsik bir edebiyat saymak zarurî olmuştur.

Klasik edebiyatın ilk örnekleri Arapça ve Farsça verilmiş olsa da “XIII. yüzyıldan itibaren devlet adamlarının Türk diline sahip çıkmaları ve Anadolu’da yetişen şair ve yazarların yerli dil ile yazmaları sayesinde Türkçe, yalnızca halk arasındaki bir konuşma dili olmaktan çıkıp aydınlar arasında da itibar gören bir yazı dili olma yoluna girmiştir.”¹

“Anadolu Selçukluları XI. asrın ikinci yarısından itibaren Türklüğün Anadolu’yu da içine alan yeni ve çok uzun hâkimiyet devrini başlatmışlardır. Ayrıca Anadolu’da Türk dili ile yazılı edebiyata geçişin en önemli âmillerinden birisi tasavvuf cereyanı olmuş, Türklüğün millî karakterini, millî duygularını ve hassasiyetini koruma, geliştirme ve muhafaza etme görevini de üstlenmiştir. Bu misyonun en önemli sonucu Türklere kendi dilleri ile duygularını dile getirme ve edebiyat dili olarak Türkçe’ye dönme zaruretini dolaylı da olsa hissettirmiş olmasıdır.”²

¹ Ali Akar, “Anadolu Beylikleri Döneminde Türk Dili”, *Türkler*, C.7, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s.610.

² Bkz. Muhammet Nur Doğan, “Divan Şiirinin Milli Karakteri”, *Türkler*, C.11, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s.683.

Anadolu Selçukluları döneminden sonra, Anadolu’da Beylikler dönemi diyebileceğimiz XIII- XV. yüzyıllar arası kaleme alınan eserlerde ise Farsça etkisi yavaş yavaş kaybolmaya başlarken yeni Oğuz lehçesi ile eserler verilmeye başlanmıştır.

Tezimize konu olan Kadı Burhâneddin de XIV. yüzyıl Anadolu Beylikler dönemi içinde hüküm süren ve ismini de kendisi gibi bir Uygur Türkü³ olan Eretna’dan alan Eretnaoğulları Beyliği (Eretna Devleti)’nde önceleri kadılık görevinde bulunmuştur. Sonraları ise sırası ile vezirlik ve naiplik yapmış ve son olarak da kendi adı ile anılacak olan Kadı Burhâneddin Devleti’nin kurucusu olmuştur. XIV. yüzyıl beylikler dönemi içerisinde devlet adamlığının yanı sıra edebî şahsiyeti ile de ün kazanmıştır. Kadı Burhâneddin Tükçe olarak kaleme aldığı divanı ile XIV. yüzyılda Türkçe kullanan hükümdar şairlerin öncülerindedir. Eski Anadolu Türkçesi ile Azeri ve Doğu Türkçesinin özelliklerine yabancı kalmayan Kadı Burhâneddin şiirlerinde her üç Türk lehçesindeki bilgisini göstermiştir.⁴

Onu ve şiirlerini daha yakından tanıyabilmek adına, XIV. yüzyılda Türk Edebiyatı, Orta Asya Sahası Türk Edebiyatı, Azeri Sahası Türk Edebiyatı, Anadolu Sahası Türk Edebiyatı hakkında genel bir bilgi vermek uygun olacaktır.⁵

XIV. Yüzyıl Türk Edebiyatı:

Moğollar arasında başlayan İslâmlaşma ve Türkleşme akımı XIV. yüzyılda da devam etmiştir. Bu devir edebiyat ve tasavvufun önem kazandığı Kemal Hucendî, Mağribî, Gence-i Tebrizî gibi sufi şairlerin yetiştiği devirdir ki bu devrin en ünlü şairleri aşağıdaki bölümlerde zikredilecektir. Gene bu devir, Seyyid Şerif Curcâni, Sadeddin Taftezânî gibi âlimleri ile tanınmaktadır. Bu dönemin başlıca eserleri ise *Tezkiretü'l-Evliyâ*, *Bahtiyârname*, *Mi'racname* olarak kabul edilmektedir. Öte yandan, kültür ve edebiyat tarihi açısından önemli olan XIV. yüzyıl Anadolusundan Selçuklu Devleti’nin yıkılması ile Oğuz asıllı Türk beylikleri, kurulmuştur. “İran kültürüne fazla bağlı Selçuklu sultanlarının yerine, ana dillerinden başka lisanlara pek vakıf olmayan basit ve sade Türkmen beylerinin kaim olması Türkçe’nin XIV. yüzyılda ilim ve sanat lisanı

³ Yaşar Yücel, *Eretna Devleti*, *Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti*, *Mutahharten Erzincan Emirliği II*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1989, s.5.

⁴ Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yay. Ankara, 2003, s.89.

⁵ Mengi, *a.g.e.*, 65-94 ss. Özetlenerek aktarılacaktır.

olarak kullanılmasına çok yardım etmiştir.”⁶ Bu sebebledir ki XIV. yüzyıl Türkçe’nin Arapça ve Farsça’nın karşısında edebiyatta ilerlediği bir dönemdir. Kütahya, Karaman, Konya, İznik, Bursa, Edirne yüzyılın önemli kültür merkezi olmuştur. Bu yüzyılda Mevlevilik, Babâlik, Hurûfilik, etkinliğini sürdürmüştür.

XIV. Yüzyıl Orta Asya Sahası Türk Edebiyatı:

Timur’un kurduğu devletin ana dilinin Türkçe olması, Doğu Türkçenin konuşulduğu yörelerde Türkçe’nin yazı dili olarak gelişip güçlenmesine yardım etmiştir. XI- XIII. yüzyıl İslamî Orta Asya edebi Türk dili (Hâkanîye Türkçesi) XIV. yüzyılda Harezmi ve Altınordu sahasında verilen eserlerle birlikte yerini Çağatay Türkçesine bırakır. Harezmi, Altınordu, Mısır yörelerinde, Rabgûzî, Mahmud b. Ali, İslâm, Kutb, Harezmi, Seyf-î Serâyî, Ebû Hayyân, Hüsâm Kâtip gibi sanatçılar İslamî Orta Asya edebi Türk dili ile yazılmış eserler vermişlerdir.

XIV. Yüzyıl Azerî Sahası Türk Edebiyatı:

Oğuzca XIV. yüzyıldan itibaren Azeri ve Anadolu Türkçesi olmak üzere iki ayrı edebi lehçede varlığını ve gelişimini sürdürmüştür. Ancak XIV. yüzyılda bu iki edebi lehçe arasındaki ayırım pek belirgin değildir.⁷

Moğol istilası nedeniyle Horasan’dan Azerbaycan’a gelen şairler bu bölgede Klasik Türk şiirinin gelişmesine yardımcı olmuşlardır. Bu sahada yetişmiş şairler; Hasanoğlu, Ahmed b. Veys ve Nesimî ‘dir.

XIV. Yüzyıl Anadolu Sahası Türk Şairleri:

XIV. yüzyılda Türkçe Divanların sayıca çoğaldığı ve bu divanlarda daha önceki örneklerde bulunmayan kasîde, rubâî, kıt’a ve diğer nazım şekilleri yer alır. Divanların yanı sıra manzum hikâyeler, dini, tasavvufî ve romantik mesneviler, fabl türü didaktik eserlerle çeşitli konularda yazılmış başka Türkçe eserler bu yüzyılın edebi ürünleridir. Bununla birlikte bu yüzyılda manzum eserlerin yanı sıra mensur eserlerin de verildiği görülmektedir. Bu yüzyılın Anadolu sahasında yetişen önemli şairleri; Gülşehrî, Âşık

⁶ M.Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yay., Ankara 2003, s.358.

⁷ Bu yüzden olacaktır ki Kadı Burhaneddin’in sahip olduğu lehçe için; M. F. Köprülü, Onun Anadolu kadrosu içinde bulunmasının yanında Azeri Türkçesi özelliklerini gösterdiğini kabul etmiş, N.S.Banarlı ise Kadı Burhaneddin’i Azeri lehçesi ile yazan Azeri sahası içerisinde göstermiştir. Mine Mengi, *a.g.e.*, s.94 değerlendirmesi ise Anadolu sahası Türk Edebiyatı içerisinde.

Paşa, Hoca Mes'ud, Şeyhoğlu Mustafa, Ahmedî ve kendisine tezimizde uzunca yer verilecek olan Kadı Burhâneddin'dir.

Ayrıca Arap, Fars, Moğol ve Türk unsurlarının oluşturduğu XV. yüzyılda Ali Şir Nevâî ile en olgun ve özgün düzeyine ulaştıktan sonra XX. yüzyıla kadar devam eden tuyuğ nazım şeklinin de en çok kullanıldığı yüksek zümre edebiyatının adı Çağatay Edebiyatı veya Özbek Klasik Edebiyatıdır.⁸

⁸ Recai Kızıltunç, "Çağatay Edebiyatında Kadın Şairler", *Turkish Studies*, 2012,7(2):731-759.

I.BÖLÜM
KADI BURHÂNEDDİN

1.1. HAYATI

3 Ramazan 745 (9 Ocak 1345) tarihinde Kayseri’de dünyaya gelen⁹ Kadı Burhâneddin’in soyu Oğuzların Salur boyundan gelmektedir. Kadı Burhâneddin 745 H. /1345 M.¹⁰- 800 H./1398 M.¹¹ yılları arasında yaşamıştır. Elli dört yıllık bir ömür sürmüş olan Kadı Burhâneddin Ahmed, Kayseri kadılığını bir çeşit ırsî bir makam olarak işgal etmiş olan bir aileden¹² gelmektedir. Babası Kayseri Kadısı Şemseddin Mehmed’dir. Kadı Burhâneddin’in atalarından Muhammed isimli bir zat Harezmi’den Kastamonu’ya göç ederek buraya yerleşmiştir. Burada bir oğlu dünyaya gelmiş adını Celaleddin Habib koymuştur. Zamanın ilimlerini öğrendikten sonra Kadı Hoteni’ye damat olmuş ve Kadı Hoteni de Celaleddin Habib’e Kayseri Bölgesinin kadılığını, vakıfların ve diğer kuruluşların yönetimini tam yetkiyle ona devretmiştir.¹³ Kayseri Kadısı olan Celaleddin Habib, İlhanlı Hükümdarı Abaga tarafından, 767/1277 yılında öldürüldükten sonra yerine oğlu Hüsameddin Hüseyin ve onun oğlu Siraceddin Süleyman, daha sonra da Şemseddin Mehmed, Kayseri’de kadılık yapmışlardır. Hüsameddin Hüseyin Selçuklu umerasından birinin kızı ile evlenmiş bu sayede servet kazanmış ve bu hanımdan Siraceddin Süleyman doğmuştur ki bu 1351 tarihine kadar Kayseri kadısı olan Kadı Burhâneddin’in dedesi Siraceddin Süleyman’dır.¹⁴ Kadı Burhâneddin’e ait soy kütüğü *Bezm u Rezm*’de şu şekilde verilmiştir: Sultan Ahmed b. Mehmed (Şemseddin) b. Süleyman (Siraceddin) b. Hüseyin b. Habib b. Muhammed b. Resul b. Sevinc.¹⁵ Kadı Burhâneddin’in Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev’in akrabası olan annesi¹⁶ ise Rum ülkesi vezirliğini de yapmış olan Abdullah Çelebi ibn Celâleddin Mahmud Müstevfi’nin kızıdır.¹⁷ Bu evlilikten dünyaya gelen Kadı Burhâneddin 747/1346-7 yılında henüz bir buçuk yaşındayken annesini kaybetmiştir.¹⁸ Onun yetiştirilmesinde babası önemli bir rol oynamıştır.

⁹ Aziz B. Erdeşir-i Esterâbadî, *Bezm u Rezm* (Çev. Mürsel Öztürk), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1990, s.56.

¹⁰ Yücel, *a.g.e.*, s. 35.

¹¹ Ali Alpaslan, *Kadı Burhaneddin Divanından Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1977.

¹² Yücel, *a.g.e.*, s.35.

¹³ Esterâbadî, *a.g.e.*, s.52-53.

¹⁴ Yücel, *a.g.e.*, s.38.

¹⁵ Esterâbadî, *a.g.e.*, s.51.

¹⁶ Abdülkerim Özaydın, “Kadı Burhâneddin”, *DİA*, İstanbul, 2001, C.24, s.74.

¹⁷ Esterâbadî, *a.g.e.*, s.54.

¹⁸ Esterâbadî, *a.g.e.*, s.61.

749 (1348-9) yılında Sultan henüz dört yaşındayken eğitimine başlanmış ve kısa bir süre içerisinde Arapça ve Farsça yazılmış olan eserleri okumayı öğrenmiştir. Devrin şeyhi ve o zamanın kutbu Şeyh Alî-i Mısırî Farsça bir eseri rahatlıkla okuyabildiğini görünce onun için dua edip beline kemer bağlayarak onu mükâfatlandırmıştır.¹⁹ On iki yaşına ulaştığı 757/ 1356 yılında dil, kelime bilgisi, söz dizimi, mana, beyan, belâgat, aruz, hat, gibi edebiyat ilminin bütün dallarında uzmanlık kazanıp matematik, mantık, hikmet öğrenmiştir. Arapça ve Farsça divanları inceleyerek, büyük hocalardan ve meşhur âlimlerden dersler almış, belâgatte büyük bir gelişme göstermiştir.²⁰ Ancak Kayseri’de 1356 yılında çıkan karışıklıklar nedeniyle Şam’a gitmek zorunda kalmış ve burada dört ay geçirdikten sonra yeniden Kayseri’ye dönmüş olan Kadı Burhâneddin zamanını ilim öğrenmeye ayırmış ve zamanla bilgisinin ve faziletinin ünü duyulmaya başlamıştır. Onun sayesinde fazilet ve edebiyat pazarı canlanmış, şariat öğretenler korunup desteklenerek dine aykırı bid’atlar temizlenmiştir. Babasının yerine yargılayıp şeriata uygun hüküm verebilen Kadı Burhâneddin, kalemle uğraşmaktan arta kalan zamanlarında ise ok atmak, ata binmek, kılıç kullanmak gibi askeri savaş tekniklerinde de beceri kazanmış, bu aletlerin yapımı ve onarımı ile de ilgilenmiştir.²¹

Sultan 759/ 1357-8 yıllarına geldiğinde on dört yaşında iken babası ile birlikte Mısır’a gitmiştir. Orada fıkıh, hadis, tefsir, nücûm ve matematik gibi ilimleri öğrenerek, dört mezhep ve görüş ayrılıkları hakkında bilgi edinmiştir. Mısırda devrin önemli âlim ve idare adamlarını tanıma fırsatı bulabilmiş ve devrinin büyük uleması arasında en seçkini olarak tanınan Mevlâna Kutbeddin Razi’nin Şam’da ikamet ettiğini duyunca 1362 yılının ikinci yarısında Kahire’den Şam’a gelerek²² talebeliğinde bulunmuş tabî ilimleri, matematiği, ilahî ilimleri, usul ve furu’uyla ondan öğrenmiştir. Sultan’ın bu dersler için *Bezm u Rezm* de şöyle dediği aktarılmaktadır; “*Mevlâna Razi’ nin derslerinde bulunduğum bir buçuk yıl zarfında, daha önce öğrendiklerimin çok yetersiz olduğunu fark ettim ve ondan çok şey öğrendim. Daha önce ezber yoluyla anlamadan öğrendiklerimi, onun yanında anlayıp kavrayarak öğrendim. Yine o sırada ilmin bütün dallarında söz sahibi olan ve her zaman görüşüne başvurulana Seyyid Muhammed Neylî’nin tıp konusunda tanınmış ve itibar edilen eseri Külliyât-ı Kânun*

¹⁹ Esterâbadî, *a.g.e.*, s.66-68.

²⁰ Esterâbadî, *a.g.e.*, s.68-69.

²¹ Esterâbadî, *a.g.e.*, s. 70-72.

²² Yücel, *a.g.e.*, s.42.

kitabını elime geçirip, incelik ve ayrıntılarına varıncaya kadar onu öğrenip ezberledim."²³

764/1362-3 yıllarında 19 yaşına geldiğinde yeniden babasıyla birlikte Hicaz'a gitmiş ve buradan da hac görevini ifâ etmiştir. Hicaz'dan Anadolu'ya dönüşte ise babası Ma'arra'da²⁴ vefat eden Kadı Burhânedin'in Haleb'e gelerek Mısır ve Şam da dâhil olmak üzere geçirdiği beş yılı, ilk gençlik çağında, şahsiyetini olgunlaştıran ciddi bir çalışma ve faaliyet devri olarak kabul edilir. 1364'te ise artık kemal bulmuş bir insan olarak yeniden babasının yerini doldurmak üzere Kayseri'ye dönmüştür.²⁵ Bu dönüş onun saltanatına atılmış ilk adım olarak kabul edilmelidir. Bu tarihte Eretnaoğlu Mehmed Bey tarafından şehrin kadılığına tayin edilen Kadı Burhâneddin, sırasıyla kadılık, vezirlik, naiblik ve hükümdarlık yaparak geçirdiği hayatına 1398'de 54 yaşında iken veda etmiştir. On yedi yıl sürmüş olan saltanat dönemini Kadı Burhâneddin, çoğunlukla savaşarak geçirmiştir.

Akkoyunlu Karayülük Osman Bey tarafından 800/1398 yılının yazında öldürülmüş olan Kadı Burhâneddin²⁶ adına bugün Sivas'ta Kayseri Kapısı mevkiinde Kadı Burhâneddin Türbesi diye anılan yıkık bir bina mevcuttur. Türbe bugün harap bir halde olduğu için, içindeki (Kadı Burhâneddin ve ailesine ait) mezar taşları Gök Medrese'de muhafaza edilmektedir.²⁷

²³ Esterâbadî, *a.g.e.*, ss.74-75.

²⁴ Esterâbadî, *a.g.e.*,ss.70-78.

²⁵ Yücel, *a.g.e.*, s.42.

²⁶ Ölümü ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz., Yücel, *a.g.e.*, s.192.

²⁷ Yücel, *a.g.e.*, s.203-204. Ayrıca Bkz. Müjgân Üçer, "Kadı Burhâneddin'in Ölümü Ve Türbesiyle İlgili Menkıbe Ve İnanışlar", *Türk Kültürü*, 24(265) Mayıs, 1985, s.343.

1.2. ESERLERİ

1.2.1. İksîru's-Saâdât fî Esrâri' l-İbâdât

798/1395-96 da bir hükümdar olarak vücûd, icâd ve hikmet konularına ait, geniş aklî ve naklî bilgisini de kullanarak yazmış olduğu bu eserde Kadı Burhâneddin, aynı zamanda kıyas ve delillere yer vererek fikirlerini açıklamıştır. Şairin bu eserinin nüshası Ayasofya Ktp. 1658 numarada bulunmaktadır. 176 varaktan ibarettir.²⁸

1.2.2.Tercîhu't-Tavzîh:

İksîru's-Saâdât fî Esrâri'l-İbâdât ile aynı yıl kaleme alınmış olan bu eser, *Telmih* adı verilen, hukuk prensiplerinin yer aldığı büyük eser için *Tercih* ismi altında yazılmış olan şerh mahiyetinde bir eserdir. Telvih üzerine yazılmış ilk haşiyedir. Bu haşiyenin en ilginç yanı ise hiç kitaba başvurulmadan sırf akli muhakeme esasına göre yazılması ve bir hükümdar tarafından kaleme alınmış olmasıdır.²⁹

Tercîhu't-Tavzîh'in bir nüshası Ragıp Paşa Ktp. de 831 numarada kayıtlıdır. Sonundaki kayıttan 800/1398 de tamamlandığı öğrenilen ve 217 varaktan ibaret olan eserin adı katalogta Haşîye alâ't- Telvîh el-Müsemmâ bi' t-Tercîh olarak geçmektedir.³⁰

Aynı eserin 169 varak 19st.'dan ibaret olan diğer bir nüshası da Millet Feyzullah Ef. Kitapları arasında 585 numarada Hâşiye alâ't-Telvîh adıyla kayıtlıdır. Bu nüshalar dışında bir de Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi'nde Carullah Efendi koleksiyonunda 463/5 (272-337 yk) 19 satır 65 varaktan (sondan eksik) oluşan bu eser iç kapağında müellifi Hamiduddin Sivasî olarak gösterilmiş ve kataloğa böyle geçmiştir. Mevcut iki nüsha ile karşılaştırıldığında bu eserin Tercihu't-Tavzih'in başka bir yazması olduğu tesbit edilmiştir.³¹ Ayrıca bundan başka, Kitab al Tercih fî Şerh al Tavzih adı altında Kütahya Vahidpaşa Kütüphanesinde 43 Va 1110 numarada 179 varak 23 satır ve Zeytinoğlu Kütüphanesinde 43 Ze 775 numarada Et-Tercih ismi ile 108 varaktan müteşekkil olarak bulunmaktadır.

²⁸ Alpaslan, a.g.e, s.XLIX.

²⁹ Yunus, Apaydın, "Kadı Burhaneddin'in Tercihu't Tavzih Adlı Eseri", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*- 6,1995, s. 41.

³⁰ Alpaslan, a.g.e, s.L.

³¹ Apaydın, a.g.e, s.41.

1.2.3. Farsça ve Arapça şiirleri

Kadı Burhâneddin'in, yalnızca İksîru's-Saâdât fî Esrârî'l-İbâdât adlı eserinin sonunda Arapça olarak bulunan Hz.Peygamber için yazılmış medhiyelerden müteşekkil üç şiirinin dışında, Farsça şiirleri mevcut ise de bu şiirlere ulaşılabilmiş değildir.

1.2.4. Türkçe Divanı

Kadı Burhâneddin'in Türkçe şiirlerini ihtiva eden divanının, Kadı Burhâneddin'in hattatı Halil b. Ahmed tarafından 796/1393-94 yılında istinsah edilmiş³²tek nüshası, British Library'de Or.4126 numarada kayıtlıdır.³³ Harekeli ve güzel bir nesihle yazılı ve tezhipli bu divan bir hükümdar şair için hazırlanmıştır. Divanın sahife kenarlarında görülen bazı düzenlemelerin de bizzat Kadı Burhâneddin tarafından yapıldığı muhtemeldir.³⁴ Divan İstanbul'da Thomas Fiott Hughes isimli sefârethâne kâatibi tarafından elde edilmiş ve British Museum'a bu vâsıta ile gitmiştir. Divan, T.D.K. tarafından 1943 de İstanbul'da bastırılmış, aynı divandan bâzı seçmeler, Amerikan Lisan Mektebi Müdürü Fred F. Godsell tarafından 1922'de yayımlanmış, 1895'de dahi Kadı Burhâneddin'in bir kısım tuyuğ ve rubâîlerini, Rus müsteşriki Melioranski de tercümeleri ile birlikte neşretmiştir.³⁵ 1323 gazel, 20 rubâî ve 118 tuyuğdan müteşekkil bu divan her sayfada 16 satır olmak üzere 608 sahifeden oluşmaktadır. 118 Tuyuğdan bir tanesinin iki mısraı sondan ya da baştan eksik olduğu tahmin edilmektedir. Diğer bir tuyuğun ise esasen tuyuğ kısmında yer almış olmasına rağmen mahlassız, matla'ı ve makta'ı olan bir gazel özelliği gösterdiği tesbit edilmiştir. Ancak bu şiirler çıkarılmamış yazma eserde ve Muharrem Ergin'e ait '*Kadı Burhâneddin Divanı*' isimli çalışmada bulunan usul takip edilmiştir. Divan, Selçuk nesihisi ile yazılmıştır. Şiirlerin sıralanmasında alfabe sırası gözetmeyen şair, mahlas da kullanmamıştır. Türk dili ve edebiyatının ilk örneklerinden olması bakımından bu eser 14. yüzyıl Türkçesi için bir hazine olarak kabul edilmektedir.³⁶Bu itibarla Kadı'nın

³² Alpaslan, a.g.e., s.LI.

³³ *Büyük Türk Klasikleri*, Ötüken Söğüt Yay.,C.I, İstanbul, 1985.

³⁴ Ali Alpaslan bu görüşe iştirak etmez gerekçe olarak da Kadı Burhâneddin'in eliyle düzeltilmiş bir divanda kafiye ve vezin yanlışının olmaması gerektiğini öne sürerek bu yanlışların Kadı Burhâneddin'e ait olamayacağını savunur, divanın belki birkaç sayfasının şair tarafından görüldüğü ihtimali üzerinde durur.(Bkz. Alpaslan a.g.e., s.LII, LIII.)

³⁵ Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C.I, MEB Yay., İstanbul, 1971, s. 366.

³⁶ Müjgân Üçer, "Kadı Burhaneddin Ahmed Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi" *Bilge*, (18), Güz, 1998, s.35.

Divan'ı lirik Batı-Türk şiirinden günümüze ulaşan en eski âbidedir. Eser aynı zamanda türünün tertip edilen ilk koleksiyonu da sayılabilir.³⁷

1.3. EDEBÎ ŞAHSİYETİ

Siyasi hayatı hakkında geniş bilgiye ulaşabildiğimiz ancak edebî şahsiyeti hakkında sınırlı bilgi bulunan Kadı Burhâneddin XIV. yüzyılda Türk edebiyatının gelişmesinde önemli katkıları olan bir şair olmakla birlikte, Osmanlı sınırları dışında geçen yaşamı nedeniyle Osmanlı kaynaklarında kendisine çok yer verilmemiştir. Bu sebeple Taşköprülüzâde, Hoca Sâdeddin Efendi ve Kâtip Çelebi, Kadı Burhâneddin'in tanınmış bir şair olduğunu söylemekle yetinirken Osmanlı tezkire müellifleri ondan hiç bahsetmemişlerdir.³⁸ *Osmanlı Şiir Tarihi* yazarı Elias J. Wilkinson Gibb onun bu derece ihmal edilmiş olmasını şu şekilde beyan etmektedir:

*“Siyaset sahnesinde oynadığı rol kadar edebiyatta da sözü olması gereken bu büyük insanın ismi âdeta unutulmuş bir gölgedir.”*³⁹

Devlet adamı, âlim ve şair Kadı Burhâneddin'in edebi değeri uzun zaman yeterli derecede anlaşılammış olup edebiyatımızdaki hakiki yerine de oturtulamamıştır. Sebebi Kadı Burhâneddin'in, güzelliği, lirizmi, coşkunuğu, renkliliği ve samimiyetinin yanında, aynı zamanda çok çetin olan bir şiirin sahibi olmasıdır.⁴⁰ Kahraman ve cengâver ruhunu merd ve tok bir şekilde şiirlerine yansıtmış olan Kadı Burhâneddin, sâhib-i seyf vel' kalemdir.⁴¹ İlmî ve idarî bürokrasiyi hükümdarlığa dönüştürebilen ender şahsiyetlerden biri olan Kadı Burhâneddin'in siyasi kişiliği kadar ilmî ve edebi kişiliği de renklidir.⁴² Arapça, Farsça ve Türkçe olarak yazdığı şiirlerini daha ziyade aruz ile yazmış, aruzun muhtelif bahirelerini denemiştir. Şiirlerine kıymet kazandıran samimi tarz ve uslûba sahiptir.⁴³ Lakin aruzu iyi kullanamadığı görülmekteyse de bu husus o zamanki Türk şairlerinin genel bir kusurudur. Şairin dili Eski Anadolu Türkçesi

³⁷ Elias John Wilkinson Gibb, *Osmanlı Şiir Tarihi I* (Çev. Ali Çavuşoğlu), Akçağ Yay., Ankara, 1999, s.142.

³⁸ Hatice Tören, “Kadı Burhâneddin (Edebi ve tasavvufi şahsiyeti)”, *DİA*, C.24, İstanbul, 2001, s. 75.

³⁹ Gibb, *a.g.e.*, s.141.

⁴⁰ Üçer, *a.g.m.*, 1985, s.343.

⁴¹ Üçer, “Ölümünün 600.yılında Sivas Sultanı Kadı Burhaneddin Ahmed(1345-1398)”, *Türk Kültürü*, 37(433), Mayıs, 1999, s.293.

⁴² Bilal Kemikli, “Kadı Burhaneddin, Leyla ve Göz: Leyla Gönüle Göz Bırakır”, *Sultanşehir/ Kültür Sanat Dergisi*, 1(3), Haziran-Temmuz-Ağustos, 2007, s.13.

⁴³ Necla, Pekolcay, *İslâmi Türk Edebiyatı*, Kitabevi Yay., İstanbul, 2002.

devresinin Azeri sahasına dahil edilmektedir.⁴⁴ Ancak Müjgân Üçer onun için; “*Divânda bazı kelimeler ve gramer şekilleri bakımından Azeri lehçesi özellikleri görülürse de o dönemde henüz Azeri ve Anadolu lehçeleri arasında bir fark olmadığı düşünülmelidir. Onun dili ne Azeri ne de Batı Türkçesi sahasına aittir; o, tam bir Orta Anadolu şairidir*”⁴⁵ demiştir.

M.Fuad Köprülü ise ; “*Şiirlerinde samimi, çok canlı, husûsî bir eda vardır. Dünya'nın faniliğini aşk erleri nazarında iki cihanın bir kâse hükmünde olduğunu, maşûk ve âşıkın vahdetini terennüm etmek suretiyle biraz İran mutasavvıflarının te'sirini gösteren bu manzûmelerde, her gün ki hayattan alınmış mahallî mefhumlar da vardır ki, o şiirlerde kendisinin haşin, cengâver, cüretkâr rûhu görürükür...*”⁴⁶ diyerek onun uslubunu ve karakterini özetlemektedir.

Kadı Burhâneddin İslâm kültürü ve Arap-Fars edebiyatıyla birlikte kendinden önceki Türk şiirlerini çok iyi incelemiş olmasına rağmen devrinde yaygın olan tasavvufa meyletmemiş, maddi aşkı, tabiatı ve maceralı hayatının ilhamlarını terennüm etmiştir. Estetik değer gözeterek meydana getirdiği eserleri, ifade ve mazmun bakımından İran şiirine biraz daha yakın ve devrinin diğer şiirlerinden daha mütekâmildir. Edebiyatta klasikleşmiş mazmunları kullanmıştır.⁴⁷

Söz sanatlarına düşkün olan⁴⁸ şair, ayrıca deyimlere de ara ara yer vermiş ve şiir dilini metafizik düzlemde ne denli derin kullandığına işaret etmiştir.⁴⁹ Kadı, tasavvufa meyletmemiş gibi gözüke de, tasavvufun asıl ıstılahları olan “*birlik, gayb, şuhûd, seyr, sulûk, zuhûr, cezbe, tecelli, cem, fark, fenâ, bekâ, hayf, recâ ve kanâat*” gibi kelimelerden birkaçını kullanması tasavvufî yönünü açığa çıkarmaktadır. Fakat irfan ehli tarafından tasavvufî mana kazanmış olan sevgilinin güzellik unsurları “*saç, dudak, kaş, göz, bel ve ayrıca sakî, şarap, kadeh*” gibi kelimelerin kullanılmasıyla da remzî ve mecâzi manaların ardına gizlenmiş olan şairin muhayyel sevgisi, mananın beşeri mi tasavvufi mi olduğunu anlamayı zorlaştırmıştır.⁵⁰ Bu konuda ‘*Kadı Burhâneddin ve*

⁴⁴ Tören, *a.g.md.*, s. 75.

⁴⁵ Üçer, *a.g.m.*, 1999, s.294.

⁴⁶ Köprülü, M.Fuad, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yay.,Ankara, 2003, s.365.

⁴⁷ Vasfi Mahir Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Edebiyat Yay., Ankara, 1964, s. 125.

⁴⁸ *Büyük Türk Klasikleri*, C.I, Ötüken Söğüt Yay.,İstanbul, 1985.

⁴⁹ Kemikli, *a.g.e.*, s. 12.

⁵⁰ Alpaslan, *a.g.e.*, s. XXXVII.

Şeyhî'nin gazellerinin Din ve Tasavvuf Açısından Karşılaştırılması'⁵¹ isimli yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Bu çalışma ile Kadı'nın tasavvufî kimliği ön plana çıkarılmıştır. Divanda sevgili ve sevgiliye ait unsurlar ise '*Kadı Burhâneddin Divanı'nda Sevgili Portresi*'⁵² ismiyle hazırlanmış olan yüksek lisans tezinde ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Şiirlerinde yiğitlik aşk ve tasavvufu kaynaştırarak kendine özgü söyleyişi ile Anadolu şiirinin kurucularından olmuş⁵³ ancak Kadı, sûfî bir şair olarak kabul edilmemiştir. Bununla birlikte tasavvufî konuları işlemekte geri kalmamış, tasavvufu ruhunu dinlendirici bir unsur olarak görmüş fakat siyasi kimliği icabı belki kendini gizlemek lüzumunu da hissetmiş, bu yüzden tasavvufî mana kazanan kelimelerinin arkasına gizlenmiştir.⁵⁴ Ali Nihat Tarlan ise "*Kadı Burhâneddin'de Tasavvuf(IV)*" isimli makalesinde onun bu özelliğine şu şekilde dikkat çekmiştir: "*Dünya ihtirasının son merhalesi olan sultanlığa kadar tırmanan ve bu uğurda birçok şeyleri çiğneyen Kadı Burhâneddin, ruhî bir muvazeneye muhtaçtı. Oldukça hacimli olan divanı, bu muvazeneyi temin için kefenin diğer gözüne yerleşmiştir.*"⁵⁵ diyerek onun şiirlerini tasavvufî açıdan şerh etmiştir.

Cenâb Şahabettin ise onu, "*Asrının bütün erbâb-ı asâleti gibi Kadı Burhâneddin de kılıç ve kalem istimâlini mütesâviyen öğrenmişti. Bir taraftan binicilik idmanı için at üstünde gezerken bir tarafta hatt-ı siyakat temrini ile meşgul olurdu ve cirit oyunlarından yoruldukça Türk, Arap, Acem şiirlerinin mütalâasına avdet ederdi. Mümtaz kadı, mümtaz vezir, âlim ve şecî hükümdar, elhak cündî velhak şâir oldu... Eş'ârı, mestî- i şarab ve mestî- i muhabbet ile terennüm edilmiş ilhâmât-ı kalbdır. Edebiyat hürmetine Kadı'nın sefahatını affedelim. Zira son tahlilde Kadı Burhâneddin bir aşk şairidir, gâh Fuzulî gibi yanık, gâh Nedim kadar şuh, gâh Alfred de Musset'den daha samimî...*" olarak nitelemiş⁵⁶ siyasi kimliğinin yanında edebi kimliğinin de oldukça önemli olduğuna değinmiştir. Ancak Kadı Burhâneddin'in kendi devrindeki ilmî ve askeri şöhreti edebî şöhretinden üstün tutulmuştur.

⁵¹ Duygu Dalbudak, '*Kadı Burhâneddin ve Şeyhî'nin Gazellerinin Din ve Tasavvuf Açısından Karşılaştırılması*', Yüksek Lisans Tezi, Trakya Ü., 2008.

⁵² Zeynep Serap Kömürcü, '*Kadı Burhâneddin Divanı'nda Sevgili Portresi*', Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Ü., 1999.

⁵³ Ahmet Kabaklı, *Divan Edebiyatı*, Türk Edebiyatı Vakfı Yay., İstanbul, 2011, s.31.

⁵⁴ Alpaslan, a.g.e, s.XXXIX.

⁵⁵ Tarlan, Ali Nihat, "Kadı Burhâneddin'de Tasavvuf IV [1]." *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 11 (1961), s.21.

⁵⁶ Godsell, Fred Fyler, *Divân-ı Kadı Burhâneddin Gazel u Rûbâiyatından Bir Kısım Ve Tuyuğları*, Matbaa-i Âmiriye, Dersaadet, 1922.

1323 gazel, 20 rubâî, 118 tuyuğ ve birkaç müfreden oluşan divanı, o devrin tasavvuf duyguları içinde boğulmaktan daha çok, hakîki insan sevgisinin ifadesine hizmet eder.⁵⁷ Hayyam'dan Hafız'dan, bilhassa Selman Saveci'den ve nadir olarak da aşkî duyulara münhasır olmak üzere Mevlâna'dan ilhamlar göze çarpmakta olan Kadı Burhâneddin taklitçi olmaktan çok uzak, kuvvetli şahsi duygu ve görüşlere, çok geniş bir karaktere maliktir.⁵⁸

Resimli Türk Edebiyatçılar Sözlüğü'nde İsmail Habip'in onun için "*Kadı Burhâneddin hayatının hep seferler ve cenklerle geçmesine rağmen koskoca bir divan meydana getirecek kadar ilhamı bol bir şair ve pek çetin bir devlet kuracak kadar yaman bir yiğitti; meğer asıl yiğitlik cenk meydanından ziyade âşıklıkta imiş. O doğrudan doğruya kahramanlığa ve mertliğe ait şiirlerinde de mısralarında lazım gelen samimiliği sindirmeyi pekâlâ bilmiştir*"⁵⁹ dediği geçmektedir. Kadı Burhâneddin'in edebî yönünü dile getirebilmenin en mühim yanı onun âşık sıfatıdır. Bu sebeple içinde taşıdığı aşkın varoluş yönü ve şecaatin onda uyandırdığı edebî hissiyat ile kaleme aldığı dörtlükler, onun şairliğini de hükümdarlık makamında yükselir hale getirmiştir.

"Kadı Burhâneddin, ömrünü daima bir cidâl ve bir medd-cezr içinde geçirmiş, hissi hayatında da siyasi hayatı kadar çoşkun, hicranlıdır. Türk şiirindeki lirizmin en kuvvetli bir tecellisini, onun hararetli yazılarında görüyoruz. Cengâver ruhu, Kudretli iradesi ve olgun mütefekkiresinin gergin bir tambur teli gibi inleyen narin hassasiyetiyle imtizacı, edebî şahsiyetini husûle getirmektedir."⁶⁰ Meydana gelen bu edebî kişilik onun yiğitçe duruşunun ve tarih kitaplarında yer alan siyasî kimliğinin ötesinde kendisine ait duygu dünyası hakkında fikir yürütebilmemiz için bizlere yardımcı olmuştur.

⁵⁷ *İslam Ansiklopedisi, İslam Alemleri, Tarih Coğrafya, Etnografya ve Bibliyografya Lugatı*, C.6, Etam Yay., Eskişehir, 2001.

⁵⁸ Kocatürk, *a.g.e.*, s. 125.

⁵⁹ Seyit Kemal Karaalioğlu, *Resimli Türk Edebiyatçılar Sözlüğü*, İnkılâp ve Aka Yay., İstanbul, 1982, s.294.

⁶⁰ Alpaslan, *a.g.e.*'den, (Tevfik Hıfzı, Hamâmî- zâde İhsan, Hasan Âli; *Menşeyinden Onuncu Hicret Asrına Kadar Türk Edebiyatı Numûneleri*, İstanbul, 1926, s. 94.)

1.4. DEVLET ADAMLIĞI VE SİYASÎ KİMLİĞİ

Eğitiminin ardından 1364 yılında babasının yerini doldurmak üzere Kayseri'ye dönen Kadı Burhâneddin'e Eretnaoğullarından Mehmed tarafından 766/1364-1365 yılında 21 yaşında kadılık makamı emanet edilmiştir.⁶¹

Kısa süre içerisinde kadılıkta büyük bir başarı göstermiştir. Beylik dâhilinde hüküm sürmekte olan idarî anarşi ve iktisadî buhran sebebiyle fırsatçıların eline geçmiş olan yerleri onlardan almıştır. Ayrıca davaların hallinde, münazaa ve husumetlerin kaldırılmasında zengin fakir yabancı ve yakın arasında fark gözetmeden⁶² kadılığa ve şer'i kanunlara gereken önemi vermiştir. Davalara şahit çağırma ve şahitlik yapabilmenin şartlarını belirleyerek o geleneği yerleştirmek, mahkeme eminlerini düzene koymak, vekilleri yola getirmek, hasımları ıslah etmek, borçluların borçlarını ödemelerini sağlamak, anlaşmazlıkları ortadan kaldırmak, mirasları paylaşımak, yetimlerin mallarını korumak vb. konularda harcadığı çaba⁶³ sayesinde şöhreti kısa sürede yayılmış, kendisine sevgi ve saygı duyan geniş bir halk kitlesinin doğmasına sebep olmuştur. Bunu bir tuyuğunda “*Çevre yanundağı kamu mayedir*” şeklinde ifade etmesiyle şairin, halkın kendisine yakın olmasını bir güç olarak görmüş olduğu kanaatini bizde uyandırmaktadır.

Kadılığı sırasında Eretnaoğlu Mehmed Bey'in ölümü, devlet içerisinde karışıklığa sebep olmuş ve iktidar buhranı yaşanmıştır. Bu durumu fırsat bilen Karamanoğlu-Alâaddin Bey, Konya ve Niğde'yi almış (768/1366-67), Moğollar da Sivas'ı kuşatmışlardı (769/1367-68). Bu dönem içerisinde Mehmed Bey'in oğlu Ali Bey'e yakınlığı bulunan Kadı Burhâneddin, Karamanoğlu Alâaddin Bey (777/1375-76) Kayseri'ye hücum edene kadar olaylara sessiz kalmıştır. Bu olayda Ali Bey esir olmaktan Kadı Burhâneddin sayesinde kurtulabilmiştir.⁶⁴ Kayseri'de kalan bir miktar Karaman askerini de Alâaddin Bey'in anlaşmayı ihlâl etmesiyle memleketten sürerek çıkarmış olan Kadı Burhâneddin'i devletin Sivas hâkimi olan İbrahim Bey ortadan kaldırmak istediye de başarılı olamamış neticede Ali Bey ile arasında geçen bir çatışmada ölmesi üzerine hükümdar tarafından Kadı Burhâneddin, 780/1378 tarihinde vezirliğe getirilmiştir.

⁶¹ Esterâbadî, *a.g.e.*, s. 84.

⁶² Yücel, *a.g.e.*, s. 43.

⁶³ Esterâbadî, *a.g.e.*, s.86.

⁶⁴ Yücel, *a.g.e.*, s.43-48.

Kadı Burhaneddin'in yaşadığı dönemler özetle şu şekildedir;

- a. Kadılık Devri (1365- 1378)
- b. Vezirliği Devri (1378- 1381)
- c. Naibliği Devri (1381)
- d. Hükümdarlığı Devri (1381- 1389)⁶⁵

Kadı Burhâneddin vezirliği sırasında beyliği tamamen kendi kontrolü altına almaya çalışmıştır. İdarî ve askerî yetkileri de ele geçirerek “*Melikü'l-Ümerâ*” sıfatının sahibi olmuştur. Kadı Burhâneddin Ali Bey'in oğluna naiblik yaparken başlıca rakibi olan Amasya hâkimi Hacı Şadgeldi'yi etkisiz hale getirerek Sivas'ta hükümdarlığını ilan etmiştir (783/1381). Anadolu, Suriye ve Irak'taki sultan ve emirlere elçiler göndererek saltanatını bildirmiştir. Böylece Eretnaoğulları Beyliğine son veren⁶⁶ Kadı Burhâneddin, kendi adı ile anılacak olan devleti kurmuştur.

Kadı Burhâneddin'in hükümdarlık dönemi çoğunlukla savaşarak geçmiştir. Kendisinden önce Alâaddin Eretna tarafından Orta Anadolu'da kurulmuş olan Eratnaoğulları'nın hâkimiyet sahasına dâhil toprakları yeniden idaresi altına toplamaya çalışmış ve bunda başarıya ulaşmıştır. Kadı Burhâneddin saltanatını ilan ettikten sonra ilk iş olarak tehlikeli gördüğü rakiplerini zararsız hale getirmiştir. Herhangi bir hanedana dayanmadan sırf şahsî gayretleri ile hükümdarlığa yükselebilmiş Kadı Burhâneddin için, almış olduğu tedbirler saltanatının idamesi için zorunluluk arzemiştir. Böylece devlet idaresinde, kendi memurlarını devletin yüksek mertebelerine getirmiştir. Has ordusunu yeniden düzenlemiş, aleyhine düzenlenmesi muhtemel olan birçok girişimin tedbirini almıştır. Bu askeri kuvvetin yanında onun asıl güç kaynağı devlet ordusu olmuştur. Hükümdar olma sürecinde kendisi için hâkimiyetin kaçınılmaz olduğu inancını yaymış, hükümdar olduktan sonra da, İslâm memleketlerinin hakiki koruyucusu ünvanı ile uyguladığı politikaları meşrulaştırmaya çalışmıştır.

Kadı Burhâneddin'in fetihleri, önceden planlanmış bir politikaya bağlı olmamıştır. Kadı Burhâneddin, Orta Anadolu'da tabi feodal beylikler yerine doğrudan doğruya ilhâk suretiyle gücünü devletin merkezinden alan yönetimi tercih etmiştir.

⁶⁵ Yücel, *a.g.e.*, s.43-87.

⁶⁶ Özeydin, *a.g.md.*, s.74.

Fetih gayesinde olduğu yerleri ise öncelikle harb etmeden ele geçirmeye çalışmış, bu yerlerin malî kaynaklarını zedelemeyen idaresi altına geçirmiştir. Mecbur kalmadıkça sert tedbirlere başvurmamıştır. Mahalli beyler hâkimiyeti yerine bunları bir idare altında toplamayı amaçlayan merkezîyetçi bir politika uygulamış olmasına rağmen, ele geçirdiği kaleleri tedbir amaçlı da olsa yıkmamıştır. Kadı Burhaneddin fethettiği vilayetlere vali ve askeri kumandan tayin etmiş, yararlılıkları görülen umerâyaya ikram ve iltifatta bulunarak iktalar vermiştir. Fethedilen yerlerdeki halkın tasarruf haklarını tanımıştır. Savaşın harab ettiği vilayetleri âbad etmekle uğraşmış her fırsatta aldığı önlemlerle ticareti ve ticaret erbabını himaye etmiştir. Ayrıca yolların emniyetini teminde titiz davranmış, yeni vergiler koymamak politikasını sürdürmüştür. Böylece Kadı Burhâneddin bazen fethi kolaylaştırmış bazen de emniyet düşüncesiyle sürgün usulünü de tatbik etmiştir.⁶⁷

Aşırı derecede muhteris olmasının yanında⁶⁸ kudretli şahsiyeti, fetihlerde ve bütün davranışlarında göstermiş olduğu sür'at dolayısıyla Yavuz Sultan Selim'e benzetilen Kadı Burhâneddin, 'Ebu'l- Feth' lakabı ile anılmaktadır. *Bezm u Rezm* de onun; âlim, âdil, vekar sahibi, cevval zekâlı, sert konuşan, kimseden çekinmeyen, fakat aynı zamanda zevk ve sefaya düşkün, şarap ve saz meclislerinden pek haz eden iyi kalpli, hoş meşrep olmasının yanında ise ulemaya yakın, hassas ve şefkatli, iyiliksever ve neşeli bir karakteri olduğunu söyler. Muamelelerinde gösterdiği inceliğin yanında sulhseverliği, sözünün eri olması ile de Kadı Burhâneddin'e bölgedeki feodal beyler ve birçok şehir ve vilâyetlerin halkı gönüllü olarak tabi olmuşlardır. Hareketlerinde daima ihtiyatlı, tedbirli olan Kadı, devlet işlerinde de aynı hassasiyeti göstermiştir.

Seferleri esnasında da askerlerine halkın malına asla dokunulmaması konusunda verdiği emirleri de onun kul hakkına olan hassasiyeti, adaletini ve disiplinini göstermektedir. Kadı Burhâneddin iktidara geldikten sonra ilk olarak her gün daha sonraki zamanlarda ise haftada üç gün (Cumartesi, Pazar, Salı) halkın şikâyetlerini dinlemiş ve bizzat hall u fasl etmiştir.⁶⁹

⁶⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Yücel, *a.g.e.*, ss. 220-223 özetlenerek aktarılmıştır.

⁶⁸ *Meydan Larousse*, C.6, Meydan Yay., İstanbul, s. 750.

⁶⁹ Yücel, *a.g.e.*, ss. 207-223.

II. BÖLÜM
TUYUĞ

2.1. EDEBÎ GELENEĞİMİZDE TUYUĞ

Edebiyatımızda ilk örneklerini Kadı Burhâneddin'in verdiği tuyuğun geçmişi yaklaşık altı asır öncesine dayanmaktadır. Altı asırdır Türk olan ve Türkçe şiirler yazan şairlerimiz tarafından günümüze taşınan tuyuğ, Fars ve Arap şiir taklidinin aksine millî bir karakter sergilemektedir.

Divan şiirine Türk zevkinin ve Türk şiir an'anesinin getirdiği millî nazım şekilleriyle, gerek yüksek zümre şairleri gerekse halk şairleri, aruzla yeni ve millî şiirler söylemişlerdir. Böylece yeni edebiyatta millî ve tarihî zevkin birer devamı olmuşlardır.⁷⁰ Türklerin, klasik edebiyata bir armağanı olan tuyuğun doğduğu dönem aynı zamanda, aruzun Türkler tarafından kullanılmaya başlandığı ilk dönemdir. Yeni bir edebiyat ve medeniyet iklimine girmiş olmanın verdiği heyecanla 11 heceli ve cinaslı millî nazım şekli olan “mani” nin İran fehleviyatından doğan rubai'ye uyarlamasıyla⁷¹ meydana gelmiştir.

Aruz yalnız Fars ve Arap edebiyatının devamı şiirlerde kullanılmayıp yeni ve millî nazım şekli olan tuyuğda da kullanılmıştır.

Mâni ve rubai yazım tarzına çok yakın olması itibariyle mâni ve rubai ile karıştırılmış dahası onların gölgesinde bırakılmıştır. Tuyuğ yalnız Türk edebiyatında kullanılmış bir nazım şeklidir. Mani nazım şekli günümüze kadar canlılığını koruyabilmiş olmasına rağmen tuyuğ, XVI. yüzyıldan sonra hemen hemen hiç kullanılmamıştır.⁷² Bunun sebebini Recai Kızıltunç şu şekilde açıklamıştır;

“Tuyuğun temelini oluşturan iki farklı tür ve şeklin -mani ve rubai- asırlara dayanan oturmuş bir yapıda ve hâlihazırda da kullanılıyor olmaları, bu iki şeklin menşei itibariyle farklı kaynaklardan beslenmeleri ve farklı yapısal özellikler göstermeleridir.” Günümüzde tuyuğun mâni ve rubai kadar çok bulunmaması bu ifadelerin haklılığını ispat etmektedir. Ayrıca halk arasında, ilk iki mısrasında anlam bütünlüğü aranmayan mâninin daha kolay söylenebilmesi, aruzun daha az tercih edilmesi gibi nedenlerle mâni, tuyuğ nazım şeklinden daha fazla kullanılmıştır.

⁷⁰ Banarlı, a.g.e., s.202.

⁷¹ Recai Kızıltunç, “Türk Edebiyatında Tuyuğ ve Bazı Problemleri”, *TAED*, (37), Erzurum, 2008, s. 109-110.

⁷² Cem Dilçin, ‘Tuyuğ’, *Türk Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, 1972, C.XXXII, s. 41-42.

Günümüze ulaşmış rubai sayısının tuyuğdan daha fazla olması ise, aruzu bilen ve bu ölçüleri kullanabilen kimselerin tuyuğdan daha çok rubaiyi tercih etmiş olmalarıdır.

Kadı Burhâneddin'den günümüze, altı asır boyunca, unutulmadan ulaşabilmiş olan tuyuğ nazım şeklinin, mâni ve rubai kadar rağbet görmemiş olması, son dönem şairlerinden Talat Sait Halman'ı tuyuğ hakkındaki şu acı gerçeği ifadeye zorunlu kılmıştır;

“ Dört yüzyıldan uzun süredir hiç tuyuğ yazılmamıştır denebilir. Sehî tezkiresine göre bu tür Osmanlı şairleri arasında gözden düşmüş, hatta alay konusu olmuştur. Oysa Tuyuğdan vazgeçmek, Divan edebiyatını Türklere özgü bir türden yoksun bırakmak ve şiirimizi büsbütün Arap-Fars boyunduruğuna sokmak sonucunu vermiştir.”⁷³

Türk'ün kendi öz kimliğini taşıdığı tuyuğu, en eski Türk şiiriyle Arap-Fars geleneği arasındaki köprüye benzeten Talat Sait Halman, bu türün gelişmesi ve unutulmaması adına yüzden fazla tuyuğ kaleme almıştır. Onu takiben Hasan İzzettin Dinamo⁷⁴ serbest vezinle, Seyfettin Başçılar, Fırat Kızıltuğ ise aruzla tuyuğlar yazmışlardır.⁷⁵

Ali Şir Nevaî, *Mizânu'l-Evzân*'ında, bir millî şiir şekli olan tuyuğun iki beyit halinde söylendiğini ve kafiyelerinin cinaslı olduğunu söylemiş, veznini ise şu şekilde tarif etmiştir; *“Vezni de arûz'un remel- i müseddes-i maksûr veznidir.”* Bu sözlerle, Türkçe'deki iyamlı sözlerin mânâ güzelliğine ve mânâ zenginliğine dikkatleri çekmiş Türkçe'nin bu bakımdan Fârisî'den üstün olduğunu belirterek bu türün, Türk şâirlerine mahsus bir nazım şekli olduğunu ve Fars'ta bulunmadığını belirtmiştir.⁷⁶

⁷³ Talat Sait Halman, *Dört Gök Dört Gönül*, TİB Kültür Yay., Ankara, s.137.

⁷⁴ Hasan İzzettin Dinamo, *Tuyuğlar*, Gerçek Sanat Yay., İstanbul, 1990.

⁷⁵ Halman, *a.g.e.*, s. 139.

⁷⁶ Banarlı, *a.g.e.*, s.202.

2.2. LÜGAT VE İSTILAH MANASI

Lügatte “kapalı, imalı, cinaslı söz söyleme, şarkı söyleme” anlamındaki tuyuğ (toyık, toyuk) terim olarak “fâ’ilâtün/ fâ’ilâtün/ fâ’ilün” kalıbıyla yazılan, daha çok ‘aaxa’ düzeninde cinaslı kafiyelenen, bir fikrin, bir hikmetin dile getirildiği dört mısralı nazım şeklidir.⁷⁷ TDK Yazım terimleri sözlüğünde ise tuyuğ için; “*Halk edebiyatında, "rubai" nin karşılığı olan bir koşuk biçimi. Bir tek dörtlükten oluşur. Uyak düzeni mâni gibidir. On bir heceli olanları aruzun "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" kalıbına uyar. Duyuğ da denir. Az kullanılan bir koşuk biçimidir*”⁷⁸ denmekte ve tuyuğ bir koşuk biçimi olarak tanımlanmaktadır. Aynı zamanda ‘*halk edebiyatındaki rubai'nin karşılığıdır*’ ifadesi ile de burada tuyuğ ve rûbâi aynı kabul edilmiştir. Fakat bu tanım Fuat Köprülü’nün “*Eski halk edebiyatımızın mani ve koşuklarını teşkil eden unsurlarla İran halk edebiyatındaki fehleviyat tarzının muahhar imtizacından hâsıl olmuş ve bilhassa beste ile terennüm edilmek üzere yazılmıştır.*”⁷⁹ ifadesinden farklı mahiyettedir.

Şeyh Süleyman Efendi’nin ‘*Çağatay Lûgati*’nde tuyuğun; “remel-i müseddes-i maksur’dan bir nevî şiir. Bir lafız ile iki üç manaya delalet eder.”, şeklinde tanımlandığını aktaran Köprülü, Sibiryâ Türkleri arasında ise “kapalı her taraftan ihata edilen, gizli”, Teleut’lar arasında da “manası açıktan açığa ifade edilmeyerek hususi bir imâ altında gizlenen söz”⁸⁰ şeklinde geçtiğini söyler. Kapalı, imâlî sözlerle cinaslı kullanılan kelimeler kast edilmiş olmalıdır ki her cinaslı kelime kendi içinde gizli anlamları barındırmaktadır. Altay Türkçesinde ise tuyuğ “engel, tıkaç”⁸¹manasında kullanılmıştır. Altaylarda kullanılan anlamından hareket ettiğimizde kelimelerin anlamları kullanıldığı cümle içersinde bir başka anlama engel olmaması, bu nazım şeklindeki cinaslı mısralara atıf mahiyetinde söylendiği tahmin edilmektedir. Aşağıdaki tuyuğ örneğinde de gördüğümüz üzere kullanılan kelimelerin bir sonraki mısradaki aynı şekilde kullanılması bir önceki anlam için engel teşkil etmemektedir.

⁷⁷ Nihat Öztoprak, “Tuyuğ”, *DİA*, C.41, İstanbul, 2012, s. 450- 451.

⁷⁸ TDK Yazım Terimleri Sözlüğü, <http://www.tdk.gov.tr/> (15.08.2014).

⁷⁹ M. Fuad Köprülü, “Türk Klasik Edebiyatındaki Hususi Nazım Şekilleri, Tuyuğ”, *Edebiyat Araştırmaları II*, Ötüken Yay., İstanbul, 1989, s. 207.

⁷⁹ Cem Dilçin, *a.g.md.*, C.XXXII, s. 41-42.

⁸⁰ Fuad Köprülü, *a.g.e.*, s. 204.

⁸¹ Fiğen Dilek, “Göktürk Bengü Taşlarından Günümüz Altay Türkçesine Ulaşan Kelimeler”, *Sibiryâ Araştırmaları*, 1997, s. 139.

Lâ'lidin cânımga otlar yakılır (Sevgilinin kırmızı dudağından canıma ateşler yakılır)
Kaşı kaddimni cefâdın ya kılır (Kaşlarının verdiği dert boyumu yağ gibi eritir)
Min cefâsı va'desidin şâd min (Beni onun verdiği cefâ bile mutlu ederken)
Ol vefâ bilmem ki kılmas yâ kılır⁸²(O bana vefâ gösterir mi göstermez mi bilemiyorum)

2.3. TUYUĞLARDA ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

Tuyuğun kafiye düzeni rubainin kafiye düzeneği ile aynıdır. Birinci mısra, ikinci mısra ve dördüncü mısra kafiyeli, üçüncü mısra serbesttir. Dört mısrası kafiyeli olan tuyuğlar ise “*musarra tuyuğ*” olarak adlandırılmaktadır. Mânide kullanımı yaygın olan cinaslı kafiyeler tuyuğda da kullanılmıştır, cinas kullanılarak yazılmış tuyuğlar genellikle Çağatay ve Azerî edebiyatında bulunmaktadır. Çağatay ve Azerî edebiyatı örneklerinin en güzel örneklerinden olabilecek Nesîmi'ye ait bir tuyuğ şöyledir:

Ey ruhun aşkında aklım şâh-mât (Aşkınım bendeki canlılığı aklımı şah iken mat eder)
Selsebildir hatın aynü'l-hayât (Yüzün gözlerime hayat suyudur)
Unsurun dört oldu haddin şeş cihât (Dört özelliğın beni altı yönden kuşattı)
Gafletin mestliğı hem bulmaz necât (İçine düştüğüm sarhoşluğa da bir yardım erişmez)
T 14⁸³

Kafiye dizimi ‘aaaa’ olan musarra tuyuğ şekli, yine en çok Nesîmi'ye ait tuyuğlarda karşımıza çıkmaktadır. Tuyuğ Türk halk edebiyatında 11’li hece ölçüsüyle düzenlenen, mahlas kullanılmayan ve dört mısradan teşekkül eden cinaslı mâniye, iki beyitten meydana gelişi, yine mahlassız oluşu, kafiye yapısı ve konusu gibi hususlarda da rubaiye benzer. Ancak rubai tamamen farklı bir aruz kalıbıyla yazılır.⁸⁴ Tuyuğun vezni bahr-i remel iken⁸⁵ rubai, hezec bahrinin özel rubai kalıpları ile yazılır. Dört mısralık nazmı ve tuyuğu rubaiden ayıran bu kalıplardır.⁸⁶

Başlangıçta Türk şairlerince gereken ilgi ve desteğı görmüş ancak bu Çağatay ve Azeri sahasındaki Türk şairleriyle sınırlı kalmıştır. Bu tuyuğun da temelini oluşturan mâni ve rubailerin kullanılıyor olmasının yanında bu iki türün menşei itibariyle farklı

⁸² Ali Şîr Nevâî, *Bedâyi'ul- Vasat*, (Haz. Kaya Türkay),TDK Yay., Ankara, 2002, ss. 519-520.

⁸³ Nesîmi, *Nesîmi Divanı* (Ed.Hüseyin Ayan), Akçağ Yay., Ankara, 1990.

⁸⁴ Öztoprak *a.g.md.*, s. 450- 451.

⁸⁵ Gibb,*a.g.e.*, s.143.

⁸⁶ Haluk İpekten, *a.g.e.*, s.75.

yapılardan besleniyor olması ve farklı yapısal özellikler sergilemesi nedeniyledir. Böylece mâni, Türk Halk edebiyatı ürünü olup, hece ölçüsüyle yazılırken rubai, klasik edebiyat mahsulü olup aruzla yazılır ki sonuçta bu iki farklı türün sentezinden tuyuğ nazım şekli ortaya çıkmıştır.⁸⁷ Bu nazım şeklinin özünü Türk halk edebiyatı mahsulü olan mâniden alıyor olması itibariyle de millî heyecan uyandırmaktadır. Aruzla yazılırken de Fars edebiyatına ait olmayışı bu türün millî bir nazım şekli olarak ortaya çıkışının göstergesi kabul edilmelidir.

Fuat Köprülü'den bize aktarılmış şekliyle Samoyloviç, *Kutadgu Bilig*'de *Mâni* ünvanı altında dört mısralı parçalar bulunduğuna işaret ederek tuyug şeklinin tekâmülünü şu şekilde izah etmiştir.⁸⁸

- 1- *Evvelce tuyuğ dört mısralı ve iymalı bir halk türküsünden ibaretti; Kazak-Kırgızlar'ın dört mısralı Ay Tıpa, İstep-Kırım Tatarları'nın Çing ve Osmanlıların Mâni'leri gibi.*
- 2- *Sonra bu şekil, İran rubailerinden başka şekilde, dört mısralı bir şiir olarak edebiyata girdi ve on bir heceli Türk vezni, tedricen, Arap Farsların veznine ve nihayet remel-i müseddes-i maksur'a yaklaştırıldı.*
- 3- *Muahharan iyma'lar ya büsbütün kaldırıldı veyahut Arap-Farsların tecnisine münkalip oldu.*
- 4- *Nihayet meselâ Babûr Şah'ın bazı tuyuğlarında gördüğümüz gibi, tecnis'i hâvi fakat şekil ve vezin itibariyle farisi rubâilere müşabih bir şekil aldı.*

Bu tekâmüle katılan Köprülü; “Her milletin edebiyatında gördüğümüz ilk nazım şekilleri doğrudan doğruya kendi millî dehasının eseridir... Halk edebiyatımızın, “*mâni, türkü, varsağı, koşma, deyiş, kayabaşı, destan*” kabilinden orijinal şekillerini tetkik edecek olursak eski Türk nazımının vâhid-i kıyasîsini dört mısradan tereküp eden *Mâni*'de buluruz. Muahhar devirlerde bu maniler birleşerek *Türkü* ve *Koşma*'ları, *Sagu; Mersiye* ve *Destan*'ları vücuda getirmiştir.”⁸⁹ demektedir. Bu nazım şekillerinin akabinde türkü, koşma ve mânilerin bir araya gelerek canlandırdığı ruha eşlik eden aruz da bizim millî değerimiz olan tuyuğa hayat vermiştir.

⁸⁷ Kızıltunç, *a.g.m.*, s.109-110.

⁸⁸ Köprülü, *a.g.e.*, s.201 den aynen alınmıştır.

⁸⁹ Köprülü, *a.g.e.*, s. 202.

Millî bir söyleyiş ile kaleme alınan tuyuğların meydana getirildiği şekil özellikleri de mani ve rûbâîlerden ayrılmaktadır. Tuyuğun belli başlı özelliklerini ise Recai Kızıltunç şu şekilde özetlemektedir;

- a- “Fâ’ilâtün, fâ’ilâtün, fâ’ilün” kalıbıyla yazılır. Ancak “Fe’ilâtün, mefâ’ilün, fe’ilün” ve “Mefâ’ilün, mefâ’ilün, fa’ülün” kalıbıyla da yazılmıştır. Tuyuğ şeklini halk mânilerinden ve dîvan rubâîlerinden ayıran kesin fark vezindir.⁹⁰
- b- 11’li hece veznine sahip olup, aaxa şeklinde kafiyelenir. Bunun yanında da aaaa olan musarra tuyuğlar ve xaxa şeklinde yazılmış tuyuğlar da vardır.
- c- Kafiyeleri mânide olduğu gibi, cinaslı kelimelerden seçilmiş olmakla beraber, cinassız tuyuğlar da vardır.
- d- Tuyuğlarda manilerde olduğu gibi mahlas kullanılmamıştır.
- e- Aşk, şarap, kadın, güzellik gibi bireysel konular yanında dînî, tasavvufî ve sosyal konulara yer verilmiştir.
- f- Mısralar arasında konu bütünlüğünün olması maniden ayrılan en önemli özelliğidir.⁹¹

2.4. TUYUĞ YAZAN ŞAİRLER

Bir kültürü temsil eden şiirimiz ‘Tuyuğ’, günümüze kadar birçok şair tarafından kaleme alınmıştır. Bu husûsi nazım şekli, Lûtfî’den Babur Şah ve Sofî Allah Yar’a kadar XV-XVIII. asır Çağatay şâirleri arasında pek büyük ve devamlı bir rağbete mazhar olduğu gibi Seyyid Nesîmî’den Rûşenî’ye kadar Âzerî şâirleri arasında yaşamış ve hatta I. Selim devrine kadar Osmanlı şâirleri tarafından da ihmal edilmemiştir.⁹²Bu mirası devam ettiren ve bizzat kendileri tuyuğ kaleme almış olan şairlerimizi değerlendirmek üzere tesbit edebildiğimiz tuyuğ şairleri:

2.4.1. Nesîmî

Seyyid Nesîmî’nin adı: Ömer’dir. İmâmü’-d-dîn olarak da geçer.⁹³ Nesîmî’nin 1369-1370 olduğu tahmin edilen doğumu için kaynaklarda kesin bir tarih

⁹⁰ Banarlı, a.g.e, s.202.

⁹¹ Bkz. Kızıltunç, a.g.m., s.109.

⁹² Köprülü, a.g.m., s.207.

⁹³ Hüseyin Ayan, “Seyyid Nesîmî ve Hurûflik”, 1. Uluslararası Seyyid Nesîmî Sempozyumu, 17-19 Haziran 2005, s.4.

belirtilmemektedir. Künyesi Ebu'l-Fazl olan şairin hemen bütün kaynaklarda ismiyle birlikte “Seyyid” ünvanı kullanılmaktadır. Yaşadığı dönemde hurufilikten etkilenmiş ve bu yönde eserler vermiştir. Halep uleması onun ulûhiyyet iddia ettiği ve görüşlerinin İslâm’a aykırı olduğunu iddia etmiş ve öldürülmesi için fetva vermiştir. Bu fetva Saltanat sahibi Emîr Yeşbek tarafından boynu vurularak ve derisi yüzülmek suretiyle uygulanmıştır.

Dilinde Âzerî Türkçesi özellikleri ağırlıklı olan Nesîmî Oğuz Türkçesi ile teşekkül etmeye başlayan klasik şiir dili şairlerinin başında gelmektedir. Ayrıca Azerî Türkçesi'nin Fuzulî'den önceki en büyük şairi olarak kabul edilir. *Türkçe ve Farsça Divanı* olan şairin bir de *Mukaddimetü'l-Hakâik* adlı eseri bulunmaktadır.⁹⁴ Yayınlanmış Türkçe divanında 315 Tuyuğ bulunan şairin sonradan tesbit edilmiş otuz altı tuyuğu, daha sonrasında ise bunlara ek olarak on altı tuyuğunun tesbiti ve on beş tuyuğunun da yer yer dikkat çekici nüsha farklılıklarını içermesi⁹⁵ nedeniyle yeniden değerlendirilmiş ve Nesîmî'ye ait olan 382 tuyuğun varlığı kabul edilmiştir. Nesîmî'nin tuyuğları cinassızdır. Musarra tuyuğ örneklerini görebildiğimiz tuyuğlarının büyük bir çoğunluğu ise Kadı Burhâneddin'in tuyuğlarından bu yönüyle ayrılmaktadır.

Divan Edebiyatında ilk tuyuğları, Kadı Burhâneddin kaleme almıştır. İkinci tuyuğ yazan şair ise Seyyit Nesîmî'dir. Araştırmacılar, tuyuğ yazan şairler arasında Nesîmî'nin çok başarılı olduğunda hemfikirdirler.⁹⁶

Bî vefâsına dünyede umma vefâ	(Dünya'nın vefasızlarından vefâ umma)
Çünkü yoktur dünya yoktan ne safâ	(Yok olan Dünya'da rahat ve huzur da yoktur)
Rencine düşüp onun çekme cefâ	(Onun hışmına kapılıp boş yere dert çekme)
Bulmaz anun hastası hergîz şifâ	(Onun hastası olan kimse şifa bulmamıştır)

T 3

Ey ruhun aşkında aklım şâh-mât	(Aşkınin bendeki canlılığı aklımı şah iken mat eder)
Selsebildir hatın aynü'l-hayât	(Yüzün gözlerime hayat suyudur)
Unsurun dört oldu haddin şeş cihât	(Dört özelliğin beni altı yönden kuşattı)
Gafletin mestliği hem bulmaz necât	(İçine düştüğüm sarhoşluğa da bir yardım erişmez)

T 14

⁹⁴ Bkz. A. Azmî Bilgin, “Nesîmî”, *DİA*, İstanbul, 2007, C.33, ss. 3-5.

⁹⁵ Ömer Zülfe, “Seyyid Nesîmî'nin Tuyuğlarına Ek”, *Modern Türklük Araştırmaları*, C.2, S.4, 2005, s.122.

⁹⁶ Gönül Ayan, “Seyyit Nesîmî ve Tuyuğları”, *1.Uluslararası Seyyid Nesîmî Sempozyumu*, 17-19 Haziran 2005, s.3.

Cümle Haktır her ne kim mevcûd imiş (Mevcûd olan herşey Hak/ Haktan imiş)
 Hakka sâcid Hakka Hak mescûd imiş (Hakka secde için yalnız Hak secde edilen imiş)
 Çün iki âlemde bir ma'bûd imiş (Çünkü iki âlemde yalnız ibadet edilecek olanmış)
 Secdeden başın çeken merdûd imiş (Secdeden başını çekenler ise kovulmuşlardır)

T 115

Her neye kim bakarım Hak bakarım (Her neye ve kime bakarsam Hakk'ı görürüm)
 Bakışım Haktır ene'l hak bakarım (Bakışım Hakk'ın bakışıdır Hak olarak bakarım)
 Hakka mutlak zât-ı mutlak bakarım (Hakk'a kesin ve varlığına mutlak olarak bakarım)
 Bî- gümân Hakkım muhakkak bakarım (Şüphesiz Hakkım Hakikatle bakarım)

T 202

Ger diler isen göresin dil-beri (Eğer sevgili görmek dilersem)
 Geç özünden fâni olgıl gel beri (Özünden geç fâni olduğunu bil bu tarafa gel)
 Gel beri ister isen sıdk u safâ (Bu tarafa gel doğruluk ve neşe istersen)
 Göstereyin sendeki sen dil-beri (Göstereyim sana sendeki sevgiliyi(Allah'ı))

T 308⁹⁷

2.4.2. Lutfî

H. 797 (M. 1395)'te Herat'ta dünyaya gelen Lûtfî "Ulûm-ı zâhire ve bâtine" yi elde etmiş mutasavvıf ruhlu bir şairdir. Zamanının büyük bir şöhret ve rağbetine mazhar olan şair için "Melikü'l-keîm" unvanı kullanılmaktadır. Lûtfî'nin yaşamış olduğu devir, İran edebiyatının olduğu kadar Çağatay edebiyatının da büyük bir inkişaf göstermiş olduğu bir zamandır.⁹⁸ Orta Asya Klasik Türk edebiyatının büyük şairlerinden olan Lûtfî, asıl gücünü gazelleri ve tuyuğlarında göstermiştir. Lûtfî'ye ait *divanı*nda 113 tuyuğ bulunmaktadır. Bundan başka *Gül-i Nevrûz* mesnevisi ve *Zafernâme* adlı eseri mevcut olan şairin dili sade ve ahenkli olup klasik mazmun ve imajları ustalıkla kullanmıştır. Ali Şir Nevaî, Lûtfî'nin farsça şiirler yazdığını ancak Türkçe şiirleri kadar meşhur olmadığını ifade etmiştir.⁹⁹

Prof. İsmail Hikmet Ertaylan tarafından hazırlanmış olan *Lûtfî Divanı* içerisinde divanın günümüzdeki nüshaları tanıtılmış mevzu bahis olan Bursa nüshasının eksikliği Paris ve Leningrad nüshalarıyla Zeki Velidi'nin "*Lutfî ve anın divanı*" adlı kitabından ve Türkistan eski Maarif Nazırı Şair Fıtrat'ın "*Özbek Edebiyatı nümuneleri*" adlı

⁹⁷ Nesîmi, *Nesîmi Divanı*, Ed.Hüseyin Ayan, Akçağ Yay., Ankara, 1990.

⁹⁸ İsmail Hikmet Ertaylan, *Lûtfî Divanı*, İÜEF Basımevi, İstanbul, 1960, ss. 1-15.

⁹⁹ Kemal Eraslan, "Lutfî", *DİA*, İstanbul, 2003, C.27, ss. 231-233.

eserinden tamamlanmıştır. Burada Paris nüshasından alınarak eklenen yedi tuyuğdan iki tanesi aşağıda verilmiştir;

La'lidin cânımga otlar yakılır (Sevgilinin kırmızı dudağından canıma ateşler yakılır)
 Kaşı kaddimni cefâdın ya kılur (Kaşlarının verdiği dert boyumu yağ gibi eritir)
 Min cefâsı va'desidin şâd min (Beni onun verdiği cefâ bile mutlu ederken)
 Ol vefâ bilmem ki kılmas yâ kılur (O bana vefâ gösterir mi göstermez mi bilemiyorum)

Çerh tartıp hançer-i hicrân bu tün (Ayrılık hançerini sapladı bu gün)
 Koymadı bir zerre bağırmı bütün (Bağrımda zerre kadar bütün parça koymadı)
 Tünge barıp bizni bî-hâl iyleding (Dün gelip bizi bî- hâl eyledin)
 Ni belâlıg tün imiş yâ Rab bu tün (Ne belâlı bir günmüş ya Rab bu dün)

Burada verilen tuyuğların esasen Ali Şîr Nevâî'nin 'Bedâyiü'l-Vasat'ında yer aldığı tarafımızca fark edilmiştir. Bu tuyuğların gerçekte Ali Şîr Nevâî'ye mi yoksa Lûtfî'ye mi ait olduğu ise ayrı bir çalışma konusu gerektirdiği için burada sadece Lutfî'nin, Nevâî'nin üstadı olması itibari ile tuyuğların Lutfî'ye ait olabileceği fikrini bizde kuvvetlendirmektedir. Burada kesin bir ifade için yapılması gereken özel çalışmayı erteliyoruz. Lûtfî'nin tuyuğlarına emsal teşkil edecek tuyuğlar aşağıda verilmiştir.

Bir nazar kıldım gül oldum ayah min (Bir bakışla sersemledim sana ben)
 Ol sebepten cân ve dilni ayah min (Bu sebeple canımı ve gönlümü verdim sana ben)
 Kör mini şâhım gayet görse hadâyi (Şeyhim baştan ayağa hata görse de bana baksın)
 Hazretinde serkizeştim âyemin (Huzurunda benim halim ona âyândır)

Dilberâ tüştüm iyiliktin tilemin (Sevgili düştüm senden iyilik de beklemiyorum)
 Senden özgâni cihanda tilemin (Senden cânâ yakınını da istemiyorum dünyada)
 Ger rakibinin tüşseh meninek golumâ (Ben rakibinin koluna girip yürüsen)
 Argâsındin tesmihlârı köb tilâmin (Arkasından bundan başka çok bir şey de istemem)

2.4.3. Ali Şîr Nevâî

17 Ramazan 844-9 Şubat 1441'de Herat'ta doğan Ali Şîr Nevâî'nin, 13 Cemaziyelâhir 906/3 Ocak 1501'e kadar olan atmış yıllık hayatı Türk Edebiyatı için önemli bir dönemdir. Türkçe eserlerinde Nevâî, Farsça şiirlerinde ise Fânî olmak üzere iki mahlas kullanan şair, Türk edebiyatının en önemli isimlerindedir. Türk edebiyatına millî ve mahallî unsurlar kazandıran Ali Şîr Nevâî, Orta Asya Türk dili ve edebiyatının gelişmesinde etkili olmuş, bu sebeble Çağatayca'ya "Nevâî dili" denmiştir.

Ali Şîr Nevâî, *Bedâiyü'l-Bidaye*, *Nevâdirü'n-nihâye*, *Garâibü's-sıgar*, *Nevâdirü'ş-şebâb*, *Bedâiyü'l-vasat*, *Fevâidü'l-kiber*, *Hazâinü'l-meânî* ve *Farsça Divanı* olmak üzere sekiz divan kaleme almıştır.

Ayrıca, Hamse adı altında topladığı; *Hayretü'l-Ebrâr*, *Ferhâd ü Şîrîn*, *Leylâ vü Mecnûn*, *Seb'a-i Seyyâre*, *Sedd-i İskenderî* ve *Lisanü't-tayr* mesnevileri bulunmaktadır.

Tezkire, hâl tercümeleri, hâtıralar olarak, *Nesâyimü'l-mehabbe min şemâyimi'l-fütuvve*, *Mecâlisü'n-nefâis*, *Hamsetü'l-mütehayyirîn*, *Hâlât-ı Seyyîd Hasan Erdeşir Big*, *Hâlât-ı Pehlevân Muhammed* onun önemli eserlerindedir.

Çihl Hadîs, *Sirâcü'l-müslimîn*, *Münâcât* eserleri ise dini muhtevalı eserleridir. Diğer eserleri ise *Muhâkemetü'l-Lügateyn*, *Mahbûbü'l-kulûb*, *Münşeât*, *Vakfiyye*, *Nazmü'l-cevâhir*, *Târîh-i Enbiya* ve *Hükemâ*, *Târîh-i Mülûk-i 'Acem* ve *Mizânu'l-Evzândır* ki özellikle bu eserinde tuyuğ türü gibi milli şekilleri ele almıştır.¹⁰⁰

Ali Şîr Nevâî, İran edebiyatının hâkim olduğu bir devirde yetişmiş olmasına rağmen Türkçe eser vermek konusunda büyük çaba göstermiştir. Türkçeyi edebi dil haline getirmek için azamî dikkat ve gayret sarf etmiştir. Ali Şîr Nevâî Türkçe'nin Farsça'dan daha geniş ve ifade kabiliyeti itibarıyla daha kuvvetli ve zengin olduğunu isbat için ise *Muhâkemetü'l-Lügateyn*'ini yazmıştır.¹⁰¹ Türk dilini işleyerek, onu daha kıvrak, daha canlı, olgun ve Orta Asya'da hakîm edebî dil haline getirmiştir. Nevâî'nin dilinde türlü lehçelerin ve ağızların etkisi görülür. Onun dili, Anadolu'da yetişen çağdaş Türk Şairlerinin dilinden çok daha sadedir.¹⁰²

¹⁰⁰ Bkz. Günay Kut, "Ali Şîr Nevâî", *DİA*, İstanbul, 1989, C.2, ss. 449- 453.

¹⁰¹ Ali Nihad Tarlan, *Türkler (Ali Şîr Nevâî)*, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, C.8, ss.796-800.

¹⁰² Ağâh Sırrı Levend, *Ali Şîr Nevâî I*, TTK, Ankara, 1965, ss. 195-196

Farsça şiirlerde gösterdiği kabiliyeti Türkçe şiirlerinde fazlası ile gösterebilen Ali Şîr Nevâî, aynı zamanda bir tuyuğ şairidir. Kadı Burhâneddin'den yaklaşık yüz yıl sonra yaşamış olmasına rağmen onun başlatmış olduğu ilk Türk millî şiir geleneği olan tuyuğa sahip çıkmış ve eserler vermiştir.

Tuyuğ son ve klasik şeklini XV. asır Orta Asya şairleri elinde almıştır. XV. asırda bizzat güzel tuyuğlar söyleyen Orta Asya şairi Ali Şîr Nevâî, Muhâlkemetü'l-Lügateyn ve Mîzânü'l-Evzân adlı eserlerinde tuyuğ tanımları vermiştir.¹⁰³ Ali Şîr Nevâî kendinden önce yaşamış ve tuyuğ yazmış olan şairlerden daha ziyade cinaslı tuyuğlar kaleme almıştır. Nevâî *Bedâiyü'l-vasat*'ında on üç tuyuğa¹⁰⁴ yer vermiş, millî nazım şeklinin en güzel örneklerini sergilemiştir.

Yâ Rab ol Şehd ü şeker yâ leb durur, *(Ya Rab ya bal ya şeker ya da dudaktır o)*
 Yâ meger şehd ü şeker yalap durur? *(Meğerse bal ve şeker miş onun yalayıp durduğu)*
 Canıma peyveste nâvek atkalı *(Canıma eriştirdi attığı okları)*
 Gamze okın kaşığa yalap durur! *(Bakışlarının attığı oklar ise kaşlarıma vurup durmaktadır)*

T 731¹⁰⁵

“Ya/le(a)b durur” kelimesi ile cinas yapılan tuyuğ, Nevâî'nin cinaslı tuyuğlarının örneklerindedir.

La'lidin cânımga otlar yakılır
 Kaşı kaddimni cefâdın ya kılır
 Min cefâsı va'desidin şâd min
 Ol vefâ bilmem ki kılmas yâ kılır

T 734

Şeklinde ifade ettiği tuyuğunda ise “ya/kılır” kelimesi ile cinas yapılmaktadır.

Naks tutmuş közde ol yaşım mining *(Gözümde yaş kalmadı benim)*
 Eyle kim barmas yuban yaşım mining *(Kim gelipte yaşımı silsin benim)*
 Kâmım olmakdur habîbimdin yırak *(Arzum sevgiliden uzak olmaktadır)*

¹⁰³ Banarlı, *a.g.e.*, s.202.

¹⁰⁴ Öztoprak, *a.g.md.*, s.450.

¹⁰⁵ Ali Şîr Nevâî, *a.g.e.*, s.519.

Ger h d olsun Hızır a yaşıım mining *(Eğer yaşıım Hızır gibi sonsuz olsa bile)*
T 742

Nev i'nin yukarıda verilen tuyuğunda ise; 'yaş' kelimesi ile yapılan cinasın  rneği görülmektedir.

2.4.4. İvazpaşazâde-i At yi

XV. yüzyılda yaşıımş Edirne şairi olarak tanınan, İvazpaşazâde-i At i ( . 841/1437-38 [?]) olduğu kaydedilmektedir. Latıfi'ye göre At i, devrinin şeyhi'den sonra en büyük şairidir.¹⁰⁶ Asıl ismi Ah   elebi olan şairin, Faris  kaside ve gazellerinde şeyhi tesiri bulunmaktadır. Lisanında Arap ve Fars kelimeleri fazla olmakla beraber nazım tekniği itibariyle çok kuvvetli ve edebi sanatlara çok düşkündür.¹⁰⁷

F. Köprülü'ye göre At yi, Burhâneddin ve Nesimî'den sonra Anadolu Türk şairleri içinde tuyuğ yazmış ilk ve tek şairdir.

Dilberin haddi g l-i handân durur *(Sevgilinin yüzü g len bir g l gibi durur)*
şol mutarr  s nb l  reyhan dururr *(Sanki güzel kokulu sümbül ve reyhan gibi durur)*
C n eger tenden rev n olsa ne gam *(Can tenden ayrılrsa bile dert değil)*
Ehl-i aşkın  nı   n c n n durur¹⁰⁸ *(Can gitse bile aşkın s kini olan can nım bekler)*

Gönlüm oldu aşkının  v resi *(Gönlüm aşkının serserisi oldu)*
Gamzenin gitmez gönülden yöresi *(Geçmez s zg n bakışlarının gönlüme açtığı yarası)*
Derdime çok istedim derman vel  *(Derdime çok derman aradım)*
Yoğ imiş la'l nden  zge  aresi *(Ancak dudağınmış tek çaresi)*

2.4.5. Muhyiddin Abdal

16.yüzyıl hur fi şairlerinden olan Muhyiddin Abdal'ın doğum tarihi ve yeri hakkında kaynaklarda kesin bilgi bulunmamakla beraber Muhyiddin Abdal'a ait "Tuyuğ ve Maniler" adlı yazma eser üzerine bir çalışma yapan Bayram Durbilmez, bu yazmada bulunan 137 şirin hepsinin mani özelliği gösterdiğini belirtmektedir. Yunus Emre

¹⁰⁶  ztoprak, *a.g.md.*, s. 451.

¹⁰⁷ Mehmet Fuat Köprülüzade, *Eski şairlerimiz Divan Edebiyatı Antolojisi*, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, İstanbul, 1931, s. 70.

¹⁰⁸ Kızıltunç, *a.g.m.*, s. 123.

Hatayî, Kaygusuz Abdal ve özellikle Nesimi'nin etkisinde kalan şair¹⁰⁹ onların tuyuğlarına benzer dörtlükler yazmıştır. Tuyuğ özelliği taşımaması nedeniyle burada yer verilmeyecektir. Muhyiddin Abdal'a ait tuyuğların olmadığını belirtmek için de bu bölüme yer verilmiştir.

2.4.6. Hatâyî

1487 tarihinde Erdebil'de doğmuş olan şair, XVI. asır başlarında İran, Âzerbeycan, Horasan ve Irak'ta kuvvetli bir devlet kurmuş olan Türk-İran hükümdarıdır. Şah İsmâil, Türk-İslâm dünyasında büyük hükümdarlardan olmakla birlikte, Hatâyî ismi ile de önemli şairler arasındadır. Çalışmamızın başında belirttiğimiz Kadı Burhâneddin'e atfedilen "sahîb-i seyf ü kalem"¹¹⁰ ünvanı onun için de kullanılmıştır. Şiirlerini Türkçe olarak kaleme alması ile Ali Şîr Nevâî' den sonra Azerî Edebiyatına büyük katkıda bulunmuş olan Hatayî; Nevâî gibi iyi bildiği Farsçayla bazı şiirler kaleme almıştır.

Hatayî'nin bir *divanı* bulunmaktadır. Ayrıca bundan başka *Dehnâme* adını verdiği bir mesnevisi ve *Nasihâtname* adlı bir başka eseri mevcuttur. Onun divanı birkaç şiir hariç bütünüyle Türkçedir. Divanının 20'nin üzerinde¹¹¹ farklı nüshaları bulunmaktadır. Bu farklı nüshalarda sayısı 7 ile 20¹¹² arasında değişen tuyuğları mevcuttur.

Mustafa fehr-i cahan, sen hem-demi	(<i>Mustafa cihanın övünme sebebi seninledir hepsi</i>)
Zatımız hem lehmi, anun hem demi	(<i>Varlığımız ondandır onun birlikteliğindedir</i>)
Ey Hatâyî bil Ali'dür bî-gumân,	(<i>Ey Hatâyî bil ki şüphesiz Ali'dir</i>)
Kab-i kavseyn'in rumûz-i mehremi	(<i>İki yay kadar bir mesafede ki gizli sırrın</i>
T 2 ¹¹³	<i>mahremi</i>)
Zat-ı Hak mefhum-i ness-i lâ-fetâ	(<i>Hakk zatının anlaşılması insanlara kapalıdır</i>)
Kullara senden gerek lütf ü etâ!	(<i>Kullara senden lütuf ve bağışlama gerek</i>)
Bendeden kesme inâyetlen nezer	(<i>Köleden yardım bağışlayan bakışlarını kesme</i>)
Bu Hetâyî bir kulundur pür-hetâ	(<i>Hatayî baştan ayağa hatalı bir kulundur</i>)

¹⁰⁹ Bayram Durbilmez, "Muhyiddin Abdal'in Tuyuğ Ve Manileri", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, S.7, 1996, s. 427.

¹¹⁰ Adile Yılmaz Anıl, "Şah İsmâil", *DİA*, İstanbul, 2010, C.38, s. 256.

¹¹¹ M. Fatih Köksal, "Hatayî'nin Yayınlanmış Divanlarında Bulunmayan Şiirleri", *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, 2, S.3, 2012, s. 42.

¹¹² Köksal, *a.g.m.*, ss. 44-48.

¹¹³ Şah İsmâil Hatayî, *Şah İsmâil Hatayî Külliyyatı* (Haz. Babek Cavanşir, Ekber N. Necef), Kaknüs Yay., İstanbul, 2006., s. 451.

T 3

Bu Hetâyî bendenün gör hâlini, *(Bu Hatayî kulunun halini gör)*
 Kim yolunda koydu baş u mâlini *(Yoluna canını ve malını koydu)*
 Pür-günaham tene kılma zâhidâ! *(Baştan ayağa günahkârım ey Zâhid bakma halime)*
 Bendesinin hak bilür emâlini *(Allah bilir kölesinin amellerini de)*

T 4

2.4.7.Dede Ömer Ruşenî

XV. yüzyılın halveti şeyhlerinden olan Dede Ömer Rûşenî'nin asıl adı Ömer, Lakabı Dede, künyesi Ali İbnü Binti Umur Bey dir. Doğumu 820/1417 tarihinden on yıl öncesi olarak kabul edilir. Şiirlerinde Eski Anadolu Türkçesi ile Âzerî Türkçesi özellikleri iç içe bulunmaktadır.¹¹⁴

Miskînnâme, Çobannâme, Neynâme, Der-Beyân-ı Sıfat-ı Kalem, Silsile-nâme-i Meşâyih, Âsâr-ı 'Aşk, Risâle-i Fî't-Tecvîd ve Fî't Tasavvuf, Kitâb-ı Dil-güşâ-yı Rûşenî ve içerisinde 110 tuyuğu bulunan *Divan*'ı¹¹⁵ kaleme almıştır. Rûşenî'nin gazellerinin ve tuyuğlarının büyük bölümünün na't karakterli olduğunu söyleyen Semra Tunç,¹¹⁶ her tuyuğunda Hz. Peygamber'in bir uzvunun konu edildiğini söyler ve bir hilye mahiyeti arz eden bu tuyuğları ile Rûşenî'yi Türk edebiyatının tuyuğ şairleri arasında niteleler. Bizim de tuyuğ şairleri içerisinde hilye tarzında yazılmış tuyuğların ilk sahibi olarak nitelendirebileceğimiz Rûşenî'nin bu özelliğinde halvetî şeyhi olmasının büyük etkisi olduğunu ifade edebiliriz.

Yâ nebî sensin çü ser-tâ-pâ güzel *(Ya Nebî baştan ayağa güzel olan sensin)*
 Kim ola kim dimeye sana güzel *(Sana kim güzel demez ki)*
 Sensin iki dünyede hakkâ güzel *(Sensin iki dünyanın da gerçek güzeli)*
 İy güzel ra'nâ güzel zîbâ güzel *(Ey güzel, seçkin güzel, süslenmiş güzel)*

T 1

Ahmed-i muhtârdur adun senün *(Seçilerek övülmüştür adın senin)*
 Hem-dem-i ahyârdur adun senün *(İyi olan herşeyle beraberdir adın senin)*
 Mürşid-i ahrârdur adun senün *(Hür olmanın yolunu gösterendir adın senin)*
 Reh-ber-i ebrârdur adun senün *(Hayır sahiblerine rehberdir adın senin)*

¹¹⁴ Bkz. Mustafa Uzun, "Dede Ömer Rûşenî", *DİA*, İstanbul, 1994, C.9, ss. 81- 83.

¹¹⁵ SemraTunç, "Dede Ömer Rûşenî", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.4, Konya, 1997, ss. 239- 242.

¹¹⁶ Semra Tunç, "Dede Ömer Rûşenî, Hayâtı, Eserleri Divânı'nın Tenkidli Metni" *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya,1990.

T 2

Müşterîdür dürr-i rahşân alnuna (Jüpiter yıldızının gözünü alır alnının parlaklığı)
 Zühre vâlih şems hayrân alnuna (Zühre yıldızı ve güneş hayrandır alnının parlaklığına)
 Nice benzer mâh-ı tâbân alnuna (Ayın parlaklığı alnının parlayışına benzer)
 Bendedür her necm-i rahşân alnuna (Köledir her parlayan yıldız alnının parlayışına)

T 6¹¹⁷

2.4.8. Yusuf-u Emîrî

XIV. yüzyılın ikinci yarısı ile XV. yüzyılın ilk yarısında yaşayan şair, Farsça'yı daha iyi kullanmasına rağmen eserini Türkçe yazmıştır. O devirde başlayan Türk diliyle klasik bir edebiyat meydana getirme temayülünü ortaya koymuş¹¹⁸ olan Yusuf-u Emîrî'ye ait Türkçe şiirlerinin bulunduğu "Divan"ı, "Dehname" ve "Beng ve Çağır Münazarası" mevcuttur. Ali Şîr Nevâtî'de onun için *Mecâlisü'n-Nefâ'is*'te Türk olduğunu ve güzel şiirlerinin bulunduğunu fakat çok tanınmadığını ifade etmiştir.

Yusuf-u Emîrî'den günümüze ulaşabilmiş tuyuğ örnekleri şu şekildedir:

Tübe-min şehlâ közün alusıdın (Deliye döndüm şehlâ gözünün yan bakışından)
 Üzmedim bağında vasi âlûsıdın (Koparamdım bağından kavuşma meyvesini)
 Hecr deştide yügürmeklik bile (Ayrılık çölünde koştum uzasa bile yollar)
 Yitmedim vaslinga yol alusıdın (Vaslına uzak olan yolda kaybolmadım)

Ger disem bâg-ı visalin nârı bar (Eğer desem vuslatın olmayınca nâr içindeyim)
 Alma dip aççıglap aytur narı bar (O nar anlar bana elma deyip açıklar)
 Işk nahli köz yaşımdm suv içip (Aşk fidanı gözyaşımından su içse)
 Berg ü bârını şererlig nârı bar¹¹⁹ (Bütün varını yakacak kıvılcımlı ateş olur)

2.4.9. Kâtib

Lûtfî çağında yaşayan, Kâtib mahlasını kullanan şairin asıl ismi; Mevlânâ Yusuf Şah'tır. Kâtib hakkında kaynaklarda yeterince bilgi bulunmamaktadır. Yalnız Osman

¹¹⁷Bkz. Orhan Kemal Tavukçu, *Dede Ömer Rûşenî Hayatı, Eserleri Edebi Kişiliği ve Divânının Tenkidli Metni*, Suna Yay., Erzurum, 2005, s. 218.

¹¹⁸Kemal Eraslan, "Çağatay Edebiyatı", *DİA*, İstanbul, 1993, C.8, s.171.

¹¹⁹*Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi-Özbek Edebiyatı I*, Kültür Bakanlığı, C.14, Ankara, 2000, s.425.

Fikri Sertkaya'nın hazırlamış olduğu makalesinde ona ait olduğunu ifade ettiği şu tuyuğu yer almaktadır.

Yar ilen tüşdim talaşıp tirge men (Yar ile düştüm tartışırken yere ben)
 Yar mening kanımnı tökse tirge men (Yar benim kanımı dökse yere benim)
 Ança derdim sar-ı hicran derdini (Ancak ona ayrılığın yere çalışımın derdini söyledim)
 Ta ki bir gül arızıngdın tirge men¹²⁰ (Yeter ki bir gül ben toparlanır kendime gelirim)

2.4.10. Babür Şah

6 Muharrem 888 (14 Şubat 1483) de Fergana'da doğan¹²¹ Kadı Burhâneddin gibi hayatı ceng ve seferlerde geçmiş ve yine onun gibi Hükümdar bir şair olan Bâbü Şah, en çok gazel ve dörtlük (rubâî – tuyuğ) tarzını tercih etmiş, Türkçe şiirleri yanında Farsça şiirleri sayıca hep geride kalmıştır. *Bâbürnâme, Divanı (15 Tuyuğu bulunmaktadır), Aruz Risâlesi, Mübeyyen, Risâle-i Validiyye tercümesi* bulunan şair¹²² Çağatay Türk edebiyatında Nevâî kadar etkili olmadığı söylenmekte ise de onun takipçisi olan eserler kaleme almıştır. Orta Asya Türk edebiyatının Nevâî'den sonra en mühim siması ve ikinci büyük edibi olan Babür Şah, Orta Asya'da bilhassa Ali Şîr Nevâî tarafından hareketlendirilen millî şuur ve heyecânın da bir müterennimi olmuştur. Türklükle iftihar etmesi onun sanat ve şahsiyetine ilave edeceği değerleri arasındadır.¹²³ Türk millî nazım şekli olan tuyuğa ait güzel örnekler vermiş olması da onun bu özelliğini açıkça ortaya çıkarmaktadır.

Çağatay edebiyatının öncülerinden olan şairin, Kadı Burhâneddin gibi samimi bir usupla kaleme almış olduğu hayat hikâyesini anlattığı *Babürnâme*, tarihî bir miras özelliği taşımaktadır. *Bezm u Rezm*'de Kadı Burhâneddin'in anlatılması gibi *Babürname*'de de Babür Şah, Kadı'dan farklı olarak hikâyesini bizlere kendisi aktarmıştır. Orada da tıpkı Kadı'da olduğu gibi bezm ve rezm bir arada yer almıştır.

Vasldın söz dirge yok yara mana (Yâre kavuşma sözü bana yok eyvah)
 Hecr ara rahm eyle kil yâra mana (Aramızda ayrılık olmasın merhamet et gel bana)
 Okun itti köp yaman yara mana (Attığın sevda okları bende çok büyük yaralar açtı)

¹²⁰ Osman Fikri Sertkaya, *Lûtfi, Kâtib ve Yusuf Emiri'nin Uygur Harfli Şiirleri*, s.193, www.journals.istanbul.edu.tr/iutded/article/download (18.08.2014).

¹²¹ Enver Konukçu, "Bâbü", *DİA*, İstanbul, 1991, C.4, ss.395- 396.

¹²² Ömer Faruk Akün, "Bâbü" (*Sanat ve Fikir Adamı Yönü*), *DİA*, İstanbul, 1991, C.4, ss.396-400.

¹²³ Banarlı, *a.g.e.*, ss.518- 522.

Merhem-i lutf un bile yara mana (*Lutf edip merhem sürmen bile bana yara olmakta*)

Tâ gönül birdim uşal kaysanga (*O Kayser şehrine gönül verdim*)

Barganını bilmedim kay sarığa (*Nereye gittiğimi bilmedim*)

Dostlar yârga mini sagındurun (*Dostlar sevgiliye beni hatırlatın*)

Salsanız nâgâh kulak kaysarıga (*Bizden selam ediniz sessizce kulağına Kayser'in*)

Kadimni firâk mihneti ya kıldı (*Boyumu ayrılık derdi yağ kıldı eritti*)

Könlüm gam u endûh otıga yakıldı (*Gönlüm gam ve keder ateşine yakıldı*)

Hâlimni sabâga aytıp idim ey gül (*Sabah rüzgârına halimi beyân ettim ey gül*)

Bilmen sana şerh kılmadı yâ küdi¹²⁴ (*Bilmen sana açıkladı mı açıklamadı mı*)

2.4.11. Gedâî

1404-1405'te doğduğu tahmin edilen Gedâî, XV. yüzyılın önemli Çağatay şairleri arasında yer almaktadır. Gedâî, aruzu çok iyi kullanmıştır. Bunun yanında dili sade ve Oğuz Türkçesi özellikleri taşımaktadır.¹²⁵ *Divan*'ı bulunan ve edebi sanatlarda da mahir olan Gedâî'nin tuyuğlarında göze çarpan özelliklerden biri tezat sanatından faylanmasıdır. Diğer Çağatay şairlerinde görülen cinaslı kelimeler, Gedâî'nin tuyuğlarında da bulunmaktadır.¹²⁶

Husrevâ ösrük közüngüng (*Ey Şâh! Gözlerim senin sarhoşundur*)

Hoş sücûd eyler dem-â-dem koş kulak (*Her an kulaklarım emrini beklemektedir*)

Cây oldur sanga hurşîd ü mâh (*Güneş ve Ay senin bulunduğun yerededir*)

Kulluk it keyler tutuban koş kulak (*Kulaklarım tutarak beni kulun eyle*)

2.4.12. Şeybanî Han

855/1451'de doğan şairin asıl adı Muhammedî, unvanı Şeybânî Han'dır. Hükümdarlığının yanı sıra devrinin ünlü şairleri arasında yer almaktadır. *Divan*, *Bahrü'l-Hüdâ* ve *Risâle-i Maârif* adlı eserleri bulunmaktadır.¹²⁷ Kadı Burhâneddin gibi hem kılıcını hemde kalemini bir arada kullanan şair, Ali Şir Nevâî tesirlerine

¹²⁴ *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi -Özbek Edebiyatı II-*, C.15, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2000, s.75.

¹²⁵ Eraslan, A.g.md., 1993, s. 172.

¹²⁶ Kızıltunç, A.g.m., s.114.

¹²⁷ İsmail Türkoğlu, "Şeybânî Han", *DİA*, İstanbul, 2010, C.39, ss.43-45.

rağmen yarım kâfiye ve dörtlüklerle söylediği şiirlerde arûzun heceye en uygun vezinlerini seçip kullanmış, hece ile de şiirler söylemiş, mesnevi, gazel, rubâî ve tuyuğ tarzında şiirleri kaleme almıştır.¹²⁸ Divanında bulunan tuyuğlar ise diğer çağdaşlarının tuyuğlarındaki gibi cinaslıdır.

Sogd içide oltururlar Yabular (Soğd(yer) içinde oturular Yabular(sakinleri))
 Yabularmın mingen atı yabular (Yabularımın bindiği atlarda bir Yabudur)
 Yabularnın elgindin il tınmadı (Yabulardan ayrı düştün(gurbette)el seni umursamadı)
 Yabular bolsun bu yirde ya bular¹²⁹ (Yabular olsun bir yerde ya da Yabulardan birisi
 bulunsun)

2.4.13. Ubeydî

Ubeydî'nin bilinen tek eseri *Dîvân*'ıdır. Ubeydî *Dîvânı*'nda kendisine ait tuyuğ bulunmamaktadır.¹³⁰ Böylece *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi- Özbek Edebiyatı II-* eserinde hem *Ûbeydî*'ye hemde *Şeybânî*'ye atfedilmiş olan tuyuğun *Şeybânî*'ye ait olduğunu söyleyebiliriz. Bu bölüme, *Ûbeydî*'nin tuyuğ türüne ait şiirlerinin olmadığını belirtmek için yer verilmiştir.

2.4.14. Münis-i Hârezmî

1 Rebûlevvel 1192/ 1778'de Hîve Hanlığı' nın merkezi Hive'de doğdu. Asıl adı Şîr Muhammed olup şiirlerinde kullandığı Münis mahlasıyla meşhur olmuştur. *Firdevsü'l-İkbal*, *Münisü'l-uşşak* isimli divanı¹³¹ bulunan Münis-i Harezmî'nin şiirlerinde en çok Ali Şîr Nevâî'nin etkisi görülmektedir. Ayrıca tarihçiliği ve şairliği ile ün kazanmıştır. Kendisine ait tuyuğlara emsal teşkil edecek şiirleri aşağıda verilmiştir.

Har naça okinga ağu yâkıb ât, (Her ne ki okuna acı yakıpta atsan)
 Kılğusi daf ani ğam taryâki bât, (Gamın tiryakı onu deşecektir)
 Garçi şâmim tiyradur bâşim ũza, (Gerçi akşamlar başımın üzerinde gezer durur)
 Sür dami türnâkıdin ot yâkıb ât. (Demini sen sür, başıma ateşler yakıp at)

¹²⁸ Eraslan, *a.g.md.*, s.174.

¹²⁹ *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi-Özbek Edebiyatı II-*, C.15, s.53'te 'Şeybanî'ye ait olduğu söylenen bu tuyuğ, aynı eser s.63'te 'Ûbeydî' nin tuyuğları arasında gösterilmektedir.

¹³⁰ M. Sahabettin Ünlü; "*Ûbeydi Hayatı-Edebi Kisiliği ve Dîvânının Tenkitli Metni*" Mimar Sinan Üniv., Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1991.

¹³¹ İsmail Yiğit, "Münis", *DİA*, İstanbul, 2006, C. 31, ss.147-148.

Meni vaslin yoluğa bir yândur *(Beni sana kavuşturacak o yola bir yandır)*
 Düşmanım ğam otğa biryândur *(Düşmanlarımda dert ateşiyle yanacaklardır)*
 Rahm uşşâk arâ bu hastağa kim *(Merhamet et bu âşıklar arasındaki hasta da kim de)*
 Bir tarafdur alar bu bir yândur *(Onları bir tarafa al beni bir yana ayır)*

Dostlar, mehmânlığ etsa, bâriniz, *(Dostlar misafirperverlik etse üzüntülerimize)*
 Sina cân üyiga ündab bâriniz, *(Sinedeki can evine varıp seslense)*
 Ey balâ hayli, mana kilman gulu, *(Ey belâlar o kulu bırakınız)*
 Bâriniz ahl-i cahânğa bâriniz¹³² *(Hepiniz dünya ehline varınız)*

2.4.15. Sultan İskenderî Şirâzî

Asya Türkçesi şairi olarak bilinen İskender Şirâzî hakkında ulaşabildiğimiz kaynaklar sınırlıdır. N.Sami Banarlı onun sadece bir tuyuğuna “*Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*” isimli eserinde yer vermiştir.

Tolun ayga nisbet ittim yârumu *(Dolunaya benzettim yârimi)*
 Ol hacâ-let-din kim oldı yarumu *(O utandı dedi kim aldı yerimi)*
 Târ- 1 müyünün zekâtın min birey *(Siyah saçlarının zekâtı olarak ben vereyim)*
 Yâ Mısır-nı yâ Haleb-ni yâ Rum’u¹³³ *(Ya Mısır’ı ya Haleb’i ya Rum’u)*

2.4.16. Cihânşâh (Hakîkî)

Karakoyunlu Hükümdarı Cihânşâh (1397?- 1467), XVI. yüzyılda yaşamış kendisi gibi hükümdar ve şair olan Kadı Burhâneddin’in çağdaşdır. Cihânşâh, “Hakîkî” mahlası ile şiirler yazmıştır.

Cihânşâh, şiirlerinden çok takdir ettiği anlaşılan Nesîmî’nin ve kendisi gibi hükümdar olan Kadı Burhâneddin’in, üretken ve içten söyleyişlerinin güzelliğini yakalayamamış olsa bile¹³⁴ Kaleme aldığı divanında Farsça ve Türkçe şiirleri olan şairin

¹³² *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi- Özbek Edebiyatı II-*, C.15, s.165.

¹³³ Banarlı, *a.g.e.*, s. 421.

¹³⁴ Muhsin Macit, *Karakoyunlu Hükümdarı Cihânşâh ve Türkçe Şiirleri*, Grafiker Yay., Ankara, 2002, s.13.

çoğunluğu musarra tarzında yazılmış otuz dört tane tuyuğ bulunmaktadır. Tuyuğlarında daha çok ilahi aşk dile getirilmiştir.

Vir gönül ol gül-izâra tâ ebed (Gönül ver o gül bahçesine sonsuza kadar)
 Koy başını pâ-yı dâra tâ ebed (Başını sonsuza kadar yaşayacak olana yasla)
 Dünya vü ukbâ harâm olsun harâm (Dünya ve ahiret haram olsun haram)
 Olmayan hayrân nigâra tâ ebed (Sonsuza kadar sevgiliye hayran olmayana)

T 26

Ey visâlün ravza-i rızvânumuz (Ey kavuşulması bizi memnun edecek olan bahçe)
 V'ey dudağın çeşme-i hayvânumuz (Dudağı ise hayat kaynağımız olan)
 Çün iki âlemde sensün cânımız (İki âlemde canımız sen olduğun için)
 Küfr-i zülfün şerhidür îmânumuz (Zülfünün karası bizim imanımızın açıklamasıdır)

T 6

Ey mükerrem sûret ü hüsn ü cemâl (Yüzünün güzelliği için bütün ikramların sunulduğu)
 Devletün devrinde buldı cân visâl (Senin devrinde can kavuşma buldu)
 Ravza-i rızvân u hûru'l-ayn senün (Razılık makamı ve Hûri göz senindir)
 Çekdi hüsnün hasretinden infi'âl (Güzelliğinin hasretini içime çekmekteyim)

T 34¹³⁵

2.4.17. Münîrî

XIV. asrın sonu XV. asrın başında yaşamış olan Amasyalı Şair Münîrî, kadılığı ve tuyuğ şairliği yönüyle Kadı Burhâneddin'in takipçisidir. Sahib-i seyf ve'l-kalem mahlasını kendisi için kullanmıştır. *Manzum Siyer-i Nebî, Mihr ü Müşterî Çevirisi, Divanı, Tezkiretü'l-Vekâyi'* ve *Mecmûa-i Münşeât* isimli eserleri kaleme almış olan şairin divanında ikisi Farsça on dokuzu Türkçe olmak üzere yirmi bir tuyuğu bulunmaktadır.

Tâ ki düşdi ışk ile bî-çâre dil (Gönül aşk derdi ile çaresiz düştü)
 Bulmadı derdine hergiz çâre dil (Derdine hiç çare de bulamadı gönül)
 Kâbil-i merhem degüldür hâsılı (Onulacak dert değildir hâsılı)
 Tîr-i gamzenden yidiyse yara dil (Bakışlarının attığı ok ile yaralandıysa gönül)

T 3

¹³⁵Macit, a.g.e, s.73-78.

Fürkat-i yâra nihâyet bulmadum (Yardan ayrı düşmenin sonunu bulamadım)
 Derd-i bî-pâyâna gâyet bulmadum (Nihayetsiz derdime bir dayanak bulamadım)
 Küfr-i zülfine tolaşmayınca dil (Siyah zülfüne dolanmayınca gönül)
 Yüzi nûrından hidâyet bulmadum (Nur yüzünün ışığından doğru yolu bulamadım)

T 6

Biz ki reyhân hattunun hayrânıyuz (Biz güzel kokulu sûretinin hayranıyız)
 Dem-be-dem yâ kaşların kurbânıyuz (Her dem kaşlarının ise kurbanıyız)
 Bilmezem ki n'eyledi zülf- i hamun (Bilmiyorum neylediğini saçının kıvrımlarınının)
 Key perişân-hâl ü ser-gerdânıyuz (Başı dönmüş çok perişan haldeyiz)

T 14¹³⁶

2.4.18.Mir-i Saîd

Ali Şir Nevâî onun için; “*İl arasında Kâbilî lekabı bile meşhûrdur. Fakirga tagayı bolur. Yahşı tab'ı bar irdi. Türkçeye meyli köprek irdi.*” der ve şu tuyuğun ona ait olduğunu ifade eder;

Ey mûhibler yitsengiz ger yaza siz (Ey dostlar eğer yaza çıkarsanız)
 Gül adakında humâri yazasız (Gül mevsiminde sersem diyesiniz)
 Ger min ölsem türbetimning taşığa (Eğer ben ölürsem türbemin başına)
 Küşte-i bir şûh irür dip yazasız¹³⁷ (Vurulmuş bir neşedir deyip yazasınız)

2.4.19. Ebu Bekir-i Mirzâ

Timurun torunu olan Ebu Bekir-i Mirzâ için de Ali Şir Nevâî' den bize ulaşan bilgi şu şekildedir; “*Bahadırluğu ve kılıcı zarbı Çağatay ulusıda meşhurdur. Çün tab'ı da nazm çâşnisi bar irmiş. Hemol bahadırluk tavrıda bu tuyuk andan meşhurdur kim*” diyerek ve bir tuyuğunu örnek vermiştir.

İr kirek örtense yansa yalına (Er gerek ateşte yanıp kavrulsa)
 Yara yib yatsa atının yalına (Yara alıp yatsa atının yanına)
 İt ölümü bile olsun yahşırak (Köpek ölümü bile güzel olmalı)
 İr atanıp düşmanlığa yalına¹³⁸ (Er yalnız bile olsa meydan okumalı düşmana)

¹³⁶ Bkz. Ersen Ersoy, *II. Bayezid Devri Şâirlerinden Münîrî Hayatı, Eserleri Ve Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin)*, Doktora Tezi, MÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2010.

¹³⁷ Levend, *a.g.e.*, s.76.

Ebû Bekir Mirzâ bu tuyuğunda Kadı Burhâneddin'in aşağıda verilen tuyuğu ile benzerlik göstermektedir. Aynı yiğitlik ve cesaret dile getirilmektedir.

Erenler öz yoluna er tek gerek (Dostlar bu yolda can verecek bir er gerek)
 Meydânda erkek gişi ner tek gerek (Tek başına meydâna çıkabilecek erkek gerek)
 Yahşı yaman katı yumuşah olsa hoş (Güzel, güç, sert ya da yumuşak olsa onun için bir)
 Serverem diyen kişi erkek gerek (Yiğidim diyen kişi erkek gerek)

T 1408/1

2.5. TUYUĞLARDA MUHTEVA

Tuyuğ nazım şekli muhteva olarak zengindir. Tuyuğların bu zenginliği örnekleri verilen tuyuğ şairleri ve şiirlerinde de görüleceği üzere; çoğu zaman aşk, güzellik, mey, sâkî ve sevgili üzerine yazılmıştır. Ayrıca tasavvufi manayı barındıran ifadelerle de ilâhi aşk işlenmektedir. Kullanılan ifadelerin birbirlerine yakınlığı itibariyle çoğu zaman ilahi ve mecazi aşk ayrımı güçleşmektedir. Kadı Burhâneddin'in tuyuğlarında bu ifadelere sık sık rastlanılmaktadır.

Dede Ömer Rûşeni gibi tuyuğlarını yalnızca Allah ve Peygamber sevgisi üzerine yazmış olan şairlerimiz bulunmaktadır. Tuyuğlarda Allah'ı medh ü senâ, Allah'a niyâz ve Allah'tan af ve mağfiret talebi işlenmiştir. Ayrıca Allah Rasûlü'ne duyulan özlem, sevgi ve muhabbetin yanında onu tasvir eden tuyuğlar da kaleme alınmıştır.

Yâ nebî sensin çü ser-tâ-pâ güzel (Ey Nebî sen baştan ayağa güzel olduğun için)
Kim ola kim dimeye sana güzel (Sana güzel demeyecek kim olabilirki)
Sensin iki dünyede hakkâ güzel (Sensin iki dünyanın asıl güzeli)
İy güzel ra'nâ güzel zîbâ güzel (Ey güzel latif güzel süslenmiş güzel)

Rubai gibi tuyuğ da, hikmetli, tasavvufî, felsefî duyguları anlatan şekillerdendir.¹³⁹ Bu özelliği ile benzerlik arzeden tuyuğlarda rubâîlerde olduğu gibi âşıkane ve felsefî konular işlenmiştir.¹⁴⁰ Tuyuğlarda anlatılmak istenen birçok mana örgüsü kısaca dile getirilmiş ve bir dörtlülle anlatılmak istenen öz itibariyle ifade edilmiştir.

¹³⁸ Levend, *a.g.e.*, s. 81.

¹³⁹ Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı*, TEV Yay. ,C.I., 2006, s.617.

¹⁴⁰ *Türk Ansiklopedisi*, C.XX, ss. 41- 42.

Tuyuğ hikemî ve lirik muhtevalara uygun bir nazım şeklidir. Şairlerin önemli bir düşünceyi dile getirmek yahut görüşünü, inancını ortaya koymak istediğinde tuyuğu tercih ettiği görülmektedir. Tuyuğun ilk iki veya üç dizesinde anlatılacak fikre zemin oluşturulur, son dizede ise hüküm veciz şekilde söylenir.¹⁴¹

Dünyâyı çoh sînaduh bir bûyimiş (Dünya'yı çok denedik bir tamahtan ibaretmiş)
Kamu âlem varlığı bir hûyimiş (Bütün var olanların varlığı boş ve geçiciymiş)
Kaplan aslan ejderhâlar cümlesi (Kaplanlar, aslanlar, ejderhalar bile)
Ecelün kıynağında âhûyimiş (Ecelin karşısında bir ceylanmış)

Kadı Burhâneddin'in bu tuyuğunda örneği olduğu gibi dünya hayatının geçiciliği ve insan acziyeti en veciz şekilde ifade edilmektedir. Tuyuğun bu yönüyle de edebiyatımızda ayrı bir öneme sahip olması gerekmektedir. Manâ şiirselleştirilerek daha güzel ve akılda kalıcı şekliyle ifade edilmektedir.

Kimi zamanda yazılan tuyuğların her mısrasında ayrı veciz ifadeler vardır. Bu ifadelerin herbirinde ayrı bir ifade gücü ve anlam gizlenmiştir.

Özünü eş-şeyh gören serdâr bolur (Kendini yüksek görmekle komutan olunur mu)
Ene'l Hak da'vî kılan ber-dâr bolur (Ben Hakk'ım, diyen kişi asılır mı)
Er oldur Hak yolına baş oynaya (Er kişi de Hakk'ın yoluna canını koymalı)
Döşekde ölen yiğit murdâr bolur (Yatağında ölen yiğit murdar olur)

Ayrıca yukarıda verilmiş olan tuyuğda görüldüğü üzere telmih sanatı kullanılarak geçmişte yaşanmış olaylar hakkında düşünce, kanâat ve eleştirilerde de bulunmaktadır. Hallac-ı Mansûr'un asılması hakkında Kadı Burhâneddin'in kanâatte bulunması bunun en güzel örneklerindendir.

Tuyuğun genel özellikleri içersinde saydığımız cinaslı kullanımlar ile de muhteva zenginleştirilmektedir. Bir kelime ile birden fazla anlam ifade edilerek tuyuğ diğer şiirlerden ayrılmakta ve mana güzelleştirilmektedir.

*Meni vaslin yoluğa **bir yândur*** (Beni sana kavuşturacak o yola bir yandır)
*Düşmanim ğam otğa **biryândur*** (Düşmanlarımda dert ateşiyle yanacaklardır)

¹⁴¹ Öztoprak, a.g.md., ss. 450- 451.

Rahm uşşâk arâ bu hastağa kim (Merhamet et bu aşıklar arasındaki hasta da kim de)
*Bir tarafdur alar bu **bir yândur*** (Onları bir tarafa al beni bir yana ayır)

Sevgili ve özelliklerinin işlendiği tuyuğların yanında yiğitlik ve cenkin işlendiği tuyuğlar da vardır. Bu tuyuğların en önemli örneklerini Kadı Burhâneddin vermiştir.

Hakka şükür koçların devrânıdır (Hakka şükür bugün koçların günüdür)
Cümle âlem bu demün hayrânıdır (Herkes bu günün hayranıdır)
Gün batardan gün toğan yire değin (Güneşin doğup battığı yere kadar)
Işk erinün bir nefes seyrânıdır. (Aşk erinin bir nefeste alacağı gezinti kadardır)

Sevgiliye ait şekil ve güzelliğin işlendiği tuyuğlar da sevgiliye olan hayranlık, özlem ve aşk, veciz ifadelerle dile getirilmiştir.

Serv kaddün ile çendân olmaya (Her ne kadar selvi de olsa boyun gibi uzun değil)
Gül hu yüzün gibi handân olmaya (Gül o yüzün gibi gülüyor değil)
La'l ile incü durur şol ola mı (Kırmızı taş ve inci olmalı oradaki)
Buncılayın leb ü dendân olmaya (Böyle bir dudak ve diş olamaz)

Tuyuğlar ayrıca öğüt vermek ve tavsiyede bulunmak içinde kaleme alınmıştır.

Kağan aslanlar eğer anrar ise (Güçlü kağanlar eğer çıkar ise)
Anlaya her kim ana uğrar ise (Anlasın her kim ona uğrar ise)
Kanda egri var ise tutmagıl dak (Ki onda eğrilik olursa acıma vur)
Sâ' ika koç kılıcı doğrar ise (Yıldırım gibi olan koç kılıcı doğrar ise)

III. BÖLÜM

KADI BURHÂNEDDİN VE TUYUĞ

3.1.KADI BURHÂNEDDİN'İN TUYUĞ NAZIM TÜRÜNÜN GELİŞMESİNDEKİ ÖNEMİ

Tuyuğ şairi olarak tanıtılabileceğimiz Türk şair; Kadı Burhâneddin, asılları İran edebiyatında olan, on beş ve onaltıncı asır divan şairlerince kökleşmiş görülen hemen bütün mazmunları Türk şiirine, Hoca Dehhani'den sonra ilk getirenler ve muvaffakiyetle işleyenler arsındadır.¹⁴² Onbeşinci asırdan itibaren edebiyatımızda zevkin değişmesi, önceki birçok şairle birlikte Kadı Burhâneddin'in de ihmal edilmesine sebep olmuştur. Sayılı tarih ve biyografi âliminin kendisini takdir etmesine mukabil Osmanlı tezkirecilerinin çoğu ondan söz etmemiş olsa da Kadı'nın bütün Türk şiiri tekâmülüyle birlikte Osmanlı şairlerine de kuvvetle müessir olduğuna hiç şüphe yoktur.¹⁴³ Onun geniş hacimli divanı çağının çok ötesine uzanmış ve takipçilerinin kaleme aldıkları şiirler için emsal niteliği taşımıştır. Nitekim kendinden sonra gelen hükümdar şairlerde de ona atfedilen 'sâhibü's-seyf ve'l-kalem' ünvanı ile karşılaşılmaktadır.

Kadı Burhâneddin, birçok şair tarafından ondokuzuncu asra kadar tekrarlanan mazmunları, olgun bir sanatkâr edası ile şiirlerine yerleştirmiştir. Bu bakımdan divan şiirinin kurucuları arasında mühim bir tarihi yeri vardır. İran mazmunlarını bol bol işleyen şairimizin sade samimi ve duygulu bir yönü de vardır.¹⁴⁴ Kadı Burhâneddin için şiir herşeyden önce bir sanat, zekâsını ve ustalığını gösterebileceği bir sahadır.¹⁴⁵ Bu sebeplerdir ki Kadı Burhâneddin'in mısralarına ustaca yerleştirdiğini görebildiğimiz edebî şahsiyeti onun bu yönünü açığa çıkarmaktadır.

Tuyuğ edebi türünü bize ilk tanıtan ve en çok kullanan¹⁴⁶ Kadı Burhâneddin olmuştur. Dinî ve tasavvufî şiirlerin rağbet gördüğü bir zamanda, şairin halk edebiyatı üslûbunda şiirler yazması kendisine özel bir yer kazandırmıştır.¹⁴⁷ Ancak bu onun şiirlerinde dinî ve tasavvufî konuların hiç yer bulmadığı anlamına gelmemektedir. Kadı'nın şiirlerinde Türk İslam edebiyatının en seçkin örneklerinin verildiği de görülmektedir. Kadı Burhâneddin, tuyuğlarında destansı, meydan okuyucu ve daha

¹⁴² Kocatürk, *a.g.e.*, s.126.

¹⁴³ Kocatürk, *a.g.e.*, s.130.

¹⁴⁴ Kocatürk, *a.g.e.*, s.127.

¹⁴⁵ Gibb, *a.g.e.*, s.143.

¹⁴⁶ Karaalioğlu, *a.g.e.*, s.294.

¹⁴⁷ Hüseyin Köroğlu, *Türk Dili ve Edebiyatı*, Sebât Yay., Konya, 2000, s.603.

‘yerli’ bir söyleyiş tarzı sergiler. Tuyuğları onun şiirini ilginç ve canlı kılan özelliklere doludur.¹⁴⁸

Kadı Burhâneddin’in tuyuğlarında Türkmen karakterini alabildiğince göstermesi de dikkate şayandır. Gazelleri ve rubaileri Batı Türkçesi ile yazılmış olmasına rağmen tuyuğlarında Doğu-Türkçe kelimeler ve gramer şekilleri oldukça çoktur.¹⁴⁹ Kadı Burhâneddin’in divanında sade ve tabii bir Türkçe ile söylenmiş 118 tuyuğ, Türk halk şiirindeki millî zevkin Divân Edebiyatı’na aksetmiş, ehemmiyetli örneklerindedir.¹⁵⁰ Onun mısralarında Çağatayca, Özbekçe, Farsça ve Arapça kelimelere rastlanabilmektedir. Her ne kadar bu kelimelere rastlanılsa bile onun Türkçe kullanımına verdiği değer tuyuğlarında açıkça görülebilmektedir.

Gibb, *Osmanlı Şiir Tarihi*’nde “*Kafiyeleşmiş rubaiye çok benzeyen ancak ölçüsü tamamen farklı olan millî bir nazım şekli vardır. Doğu-Türk edebiyatında işlenen bu nazım şekline Tuyug veya Tuyuk adı verilmektedir. Osmanlı şairlerince pek itibar edilmeyen bu şekil halk edebiyatı nazım şekillerinden mani ile rubainin birleşiminden ortaya çıkmış melez bir türdür.*”¹⁵¹ derken, Fuat Köprülü, Gibb’in yalnızca Garb Türkleri şairlerinden Kadı Burhâneddin’in tuyuğlarını bildiğini iddia eder.

Fuat Köprülü ayrıca Rus müsteşrik Samoyloviç’in bu nazım şekli için ilk defa çok dikkate layık fikirleri olduğunu aktarmakta, Kadı Burhâneddin tuyuğları hakkında tetkikatta bulunanların umumiyetle Orta Asya edebiyatı tesirinde kaldığını söyledikleri halde Samoyloviç’in, Kadı’nın bu eserleri için bütün Çağatay tuyuğlarından daha eski olduğu düşüncesini¹⁵² savunduğundan bahsetmektedir.

Kadı Burhâneddin’in tuyuğlarında kesin bir dil katışımı olduğunu iddia edenler de vardır. Bu iddialar, yazdığı şiirlerini hep Osmanlıca kaleme aldığı halde uzun süre Mısır’da kalmış olmasının etkisiyle onun kıpçak dilini taklit etmeye çalıştığına ancak bunda başarılı olamamasına ve böylece de renkli bir formun ortaya çıkmasındaki

¹⁴⁸ Ömer Demirbağ, *Kadı Burhaneddin ve Şiiri*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2011, s.23.

¹⁴⁹ Gibb, *a.g.e.*, s. 143.

¹⁵⁰ Banarlı, *a.g.e.*, s. 366.

¹⁵¹ Gibb, *a.g.e.*, s.73.

¹⁵² Köprülü, *a.g.e.*,1989, s. 201.

öncülüğüne dayandırılmıştır.¹⁵³ Kadı'nın tuyuğları, kendinden sonraki dönem için tuyuğ yazımının öncüsü niteliğindedir.

Tuyuğ nazım şeklinin günümüze kazandırılması, tuyuğ örneklerinin bulunması ve birçok Türk şairi tarafından benimsenip nadir sayılan eserler bırakılmasında Kadı Burhâneddin isminin anılmaması mümkün değildir. Bu sebeble Divan sahibi sayılmasının yanında onun ismi daha çok 'tuyuğ şairi' olarak anılmaktadır. Devrinin önde gelen şiir akımlarının beri tarafında tuyuğdan yana tercihini kullanmış olması onun bu ünvanı alışının haklı sebeplerindedir.

3.2. KADI BURHÂNEDDİN TUYUĞLARINDA MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

3.2.1. GENEL MUHTEVA

3.2.1.1.REZM

Kavga, cenk, harb¹⁵⁴ olarak tanımlanan rezm ve ona ait unsurlar Kadı Burhâneddin'in yazmış olduğu tuyuğlarda geniş yer tutmaktadır. Durmak bilmeyen gayretli, cesur, saldırgan ve savaşçı ruh yapısı onu mücadelelerin içinde geçen sürekli ve hareketli bir hayatın içine çekmiştir.¹⁵⁵ Mağrur tabiatını, polmiğe yatkın kavgacı mizacını ve cüretkâr arzularını divan şiirinin alışılmış kalıplarını zorlayacak kadar açıklıkla dile getirmesi onun şiirini farklı kılan özelliklerdendir.¹⁵⁶ Bu, devlet liderliğinin yanında ordu komutanı olmasının vermiş olduğu cengâver ruhun bir tezahürü olarak kabul edilmelidir. Onun hükümdar, komutan ve şair olarak kaleme aldığı şiirlerinde rezmin olmaması imkânsızdır. Bu sebeple onun şiirleri rezmin içinden çıkıp gelen bir üslup, tarz ve edaya sahiptir.

Kadı'nın tuyuğlarında rezme ait unsurlar şu şekildedir:

3.2.1.1.1. Yiğitlik

Kadı Burhâneddin, Civân, Er/Server (T 18, 48, 56, 62, 66, 78, 84, 109, 113), Koç (T 2) kavramlarını kullanarak yiğitliği ihtiva eden birçok tuyuğ kaleme almıştır.

¹⁵³ Bkz.Gerhard Doerfer, "Osmanlıca'nın Oğuz Dili Dairesindeki Yeri ve Öncesi" *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Çev. Karakaya, Asuman, C. XL, Sayı VI, İstanbul, 2013, s. 130-154.

¹⁵⁴ Semseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Altınpost Yay., Balıkesir, 2012, s.662.

¹⁵⁵ Rıfat Araz, "Kadı Burhâneddin'in Kimlik Ve Kişilik Yapısı İle Hayata Bakış Tarzının Tuyuğlarına Yansımaları", *Berceste*, Aralık 2006, Yıl:5, Sayı: 54, s.25-29.

¹⁵⁶ Demirbağ, a.g.e., s.20.

Kadı, yiğitlerin kazandığı zaferi ‘koçların devranı’ olarak tanımlar. Zaferi kazanan asker onun için bir ‘Aşk Eri’dir. Ve bu er için güneşin doğup battığı yer olarak tarif edilen yeryüzü korkusuzca ulaşılabilecek yerlerdir. Bu ise koç yiğitler için bir nefeslik gezinti olarak kabul edilen kolay bir iştir.

Hakka şükür *koçların devrânı*dur
 Cümle âlem bu demün hayrânıdur
 Gün batardan gün toğan yire degin
 Işk erinün bir nefes seyrânıdur

T 2

Kadı Burhâneddin için er olmak; yiğit olmak, uyanık olmak, doğru olmak demektir. Böyle bir yiğidin -Kadı'nın deyimi ile Aşk erinin- varlığı bulunduğu yerde ‘âh’ olacaktır. Bu vasıfları hâiz olan erde ‘Şah’ olacaktır.

Cân bu meydân içre agâh ola gâh
 Işk erinün varlığı âh ola âh
 Kim bu yolda *toğru* ger varur ise
Erligün evreninde *şâh* ola *şâh*

T 15

Meclisi kim hoş tutar anber anber
 Gönüli kim aparur dilber dilber
 Dünyâ ehlinün başını kim çatar
 İşini *toğru* kılan *server server*

T 18

Kadı, bir başka tuyuğunda ise her kişinin bir kazancının olduğunu söylemekte, er kişinin kazancının da erlik olduğunu ifade etmektedir.

Câna cân virmeyenün ne cânı var
 Cân virenün adıyla sanı var
Er gişinün metâ'ı erlik olur

Cevherî'nün la'l ile mercânı var

T 78

Bir başka tuyuğda serverlik yüceltilerek her kişinin server olamadığı güzeller nasıl çoksa içinde dilber olanın nadir bulunması, yahut da taşların içinde cevherin nadir çıkması gibi; koçların, buğraların içinde de server olanın nadir bulunduğu söylenmiştir.

Gözel çoh arasında dilber kanı

Taşlar köp orta yirde cevher kanı

Koç u buğra agyârı çoh görmüşüz

Âdemîler içinde *server* kanı

T 74

Yiğidin korkusuzluğunu ifade ederken, aslanların tilkilerden korkmamasını örnek veren Kadı Burhâneddin, yalnızca kendisini esir edecek prangadan korkacak yiğitten ise düşmanların korkudan titreyeceğini söylemektedir. Kendisinden de düşmanlarının titremesini isterken kendisini ‘Kağan aslan’a benzetir. Düşmanlar ise onun karşısında aslanın karşısındaki tilki gibidir.

Er yigit kayda ürker ürkülerden

Yahşı at belinlez ilkülerden

Düşmenler bizde bolsa ditreşünler

Kağan aslan kaypınmaz dilkülerden

T 56

Kumandan olabilmek için er kişinin güçlü, cesur ve cengâver olması gerekir. Gerektiğinde ise başını ortaya koyabilmelidir. Buna misal olarak da Hallac-ı Mansur’u örnek verir Kadı Burhâneddin. ‘Ene’l Hak’ dediği için asılmış olan Hallac, nasıl Hak yolunda başını vermişse er kişinin de Hak yolunda başını ortaya koyması gerektiğini söyler. Ona has ‘döşekte ölen yiğit murdâr olur’ ifadesi de onun yiğitliğe ve savaşıma ne kadar önem verdiğini göstermektedir.

Özini eş-şeyh gören serdâr bolur
 Ene'l-Hak da'vî kılan ber-dâr bolur
 Er oldur hak yolına baş oynaya
 Döşekde ölen yigit murdâr bolur

T 66

Bir hükümdar olan Kadı Burhâneddin halkına da kendisi sağ olduğu müddetçe kaygılanmamalarını söylemekte ve canını da yiğitlere kurban edebileceğini yiğitçe ifade etmektedir.

Üstünde devlet bu gün seyvan olsun
 Sa'âdet yine bizge eyvân olsun
 Niçe ki ben sağam u kaygurmanız
 Var cânım *yigitlere kurbân* olsun

T 109

3.2.1.1.2. *Ceng*

Harb, muharebe¹⁵⁷,vuruşma manalarına gelen ceng, Kadı'nın cengâver ruhu ile kaleme aldığı tuyuğlarında fazlaca işlenmektedir. Onun tuyuğlarındaki uslûbu ise adeta ceng meydanını resmetmektedir. Aşağıda kaleme aldığı tuyuğunda kullandığı ifadeler ceng meydanındaki sesleri günümüzde de duyurabilmenin en güzel ifadesidir.

Koşunlar birbirine kahşaşmaşda
 İki âlem çerisi çahşaşmaşda
 Topumuz bolınısar halka ümîd
 Bu cihân halkı işi ohşaşmaşda

T 118

3.2.1.1.3. *Düşman/ Ağyâr*

Rakîb olan ve kendisine karşı savaşılan taraf; düşmân, ağyâr (T 98) olarak geçmektedir. Ayrıca Arapça'da gayr'ın cemi olarak kullanılan bu kelime başkaları,

¹⁵⁷ Sami, *a.g.e.*, s.484.

yabancılar, kimi zamanda âşîğın rakipleridirler.¹⁵⁸ Kadı, dostlarına karşı mum gibi yumuşak olurken, düşmanlarına karşı nasıl demir kadar sert olduğunu, yine aynı şekilde dostlarına bereket getirirken düşmanlarına nasıl uğursuz olduğunu ifade eder. Kur'an-ı Kerîm de:

أَذِلَّةً عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةً عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ...

'...onların mü'minlere karşı boyunları aşağıda, kâfirlere karşı başları yukarıda, Allah yolunda cihad ederler...'¹⁵⁹ şeklinde verilen örnek karakteri sergileyen Kadı, bu özelliğini tuyuğunda şu şekilde tarif etmektedir:

Oldı müsahhar bize çü Şâm'la Rum
 Düşmene demür bolduh dostlara mum¹⁶⁰
 Her gişiler yorisun yollarına
 Çün dosta mübârekbüz düşmene şum

T 114

Yine bir başka tuyuğda savaş meydanı resmedilmektedir. Askerlerini çoğu zaman 'aşk eri' çoğu zaman 'erenler' olarak niteleyen Kadı, onları düşmanları avlayan bir avcıya benzetmektedir.

Erenler düşmenleri avlaşurlar
 Gamzeler birbirini kovlaşurlar
 Ben kulıyam dünyâda ol nerlerün
 Ki bu dem meydânumda kükreşürler

T 44

Düşmana ait illerin vasıfları ise "yahşi yaman, hayrı az şerri çok" olarak tanımlanmaktadır.

Erenler meydânlarda cevlân ider
 Düşmenün ili saru seyrân ider

¹⁵⁸ Muallim Nâcî, *Lügat-i Nâcî*(Haz. Ahmet Kartal),1, TDK Yay., Ankara, 2009, s.20.

¹⁵⁹ Maîde, 54/5, M.Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, C.7, Akçağ Yay., Ankara, 2006, s.377.

¹⁶⁰ Muharrem Ergin, *a.g.e.*'de 'dostlarım' olarak geçen bu kelimenin 'dostlara mum' şeklinde olduğu fark edilerek değiştirilmiştir.

Yahşı yaman hayr az şerri kamu
Dutmaz kamu kimseden devrân ider

T 51

3.2.1.1.4. Meydan/ Cihan

Geniş, açık yer, vâsi saha, meydan-ı cenk, rezmgâh¹⁶¹, karşılaşma yeri olan meydan, Kadı için yaşamının büyük bir bölümünün geçtiği yerdir. Bu yüzden çoğu yerde meydan yerine cihan kelimesini de kullanmaktadır. Yiğitçe duruşun sergilendiği yer olan ceng meydanı onun için arzu ve özlemi çekilen yerdir. Er kişi arzusunun meydan olduğunu şöyle ifade etmektedir:

Hemîşe âşık gönli biryân bolur
Her nefes garîb gözi giryân bolur
Sûfilerün dilegi mihrâb nemâz
Er gişinün ârzûsı *mevdân* bolur

T 12

Cenge çıkan server kişi ölümü kabullenmiştir. Meydanlara ümitsiz değil aksine daha kararlı ve güçlü kişi gerektir. Kadı, gözü kara olması nedeniyle ceng meydanlarında ordusunun dağılıp yok olmamasını, kendi gücüne ve kararına bağlamıştır. Bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Bu dünyâ bir nefis için olmuş yalah
Dibi yahındur anun degül ırah
Zülfünü tağıtma cem' eyle begüm
Yohsa olur bu *cihân* alah bulah

T 16

Kadı'nın cengâverliği çoğu tuyuğda açıkça görülmektedir. Kadı için geçmiş, üzerinde düşünülmecek bir olgudur. Onun için her şey savaştır ve savaşta olduğu zamandır. Savaşta canını zafere kilitleyerek meydana çıkan Kadı, ölümü kuşanmış bir

¹⁶¹ Nâcî, *a.g.e.*, s.420.

eda ile meydan okumuştur. Rakiplerinden karşısına çıkmalarını istemiş, savaş meydanına çıkmanın korkusuzca savaşmayı gerektirdiğini de söylemiştir. O tuyuğlarında adeta savaş meydanında ceng edercesine ifade ettiği duygularını okuyucusuna da hissettirmektedir. Onun soğukkanlı, kararlı ve heybetli ifadeleri tuyuğlarını da bir rezmgâh olarak gördüğü hissi uyandırmaktadır.

Geçdi geçen var ise devrân budur
 Şimdi kopan cânlara cevlân budur
 Kimde ki var ise gelsün ortaya
 Gizlemek pes neyiçün *mevdân* budur

T 39

Bir başka tuyuğda ise Kadı mevdâna çıkan kişinin göstereceği cesareti, ‘erkek’ kelimesi ile ifade etmektedir. Serverem diyen kişinin erkek olması gerekir diyerek cesaretin anlamını ‘erkek’ kelimesine yüklemekte ve er olan kişinin meydanlarda tek olması gerektiğini söylemektedir.

Erenler öz yolında er tek gerek
Meydânda erkek gişi ner tek gerek
 Yahşı yaman katı yumşah olsa hoş
 Serverem diyen gişi erkek gerek

T 69

Yine ceng meydanına çıkacak er kişinin gücü ve cesareti meydanlarda kükreyen bir erkek deveye benzetilmiştir. Kadı aynı zamanda bu tuyuğunda savaşa çıkacak askerine de moral vermekte onu cesaretlendirmektedir.

Yola gider ola mı şol ner buğur
 Yolu uğradı hele olsun uğur
 Tengri sahlasun anı yaman gözden
 Meydânda kükreyecek günür günür

T 64

3.2.1.1.5. Kılıç

Rezme ait unsurlardan olan kılıç, tuyuğlarda cengâver ruhlu Kadı'nın en önemli savaş aletidir. Kılıç, Kadı için güç ve kuvvetin simgesidir. Aynı zamanda kılıç, Kadı'nın fethinin yollarını açan fatihidir, onunla düşmandan çok illeri aldığını ifade etmektedir.

Yine cân bir ummâna talısardur
 Talıban köp kehreler alısardur
 Otanuzdan çıhiban kara *kılıç*
 Düşmenden köp illeri alısardur

T 13

Kağan aslanlar eger anrar ise
 Anlaya her kim ana uğrar ise
 Kanda egri var ise tutmagıl dak
 Sâ'ika *koç kılıcı* toğrar ise

T 106

Kadı, bir diğer tuyuğunda savaş aleti olarak kılıç ile birlikte oktan da bahsetmektedir. Zafere inanarak bunları kullandıklarında istedikleri yeri koparıp alacaklarını ifade etmektedir. Burada kılıç gücün en önemli göstergesidir. Mısır'ı fethetmek de, Mısır'ın kayasını kılıçla koparıp almak olarak ifade edilmektedir.

Derdümüzün hak bilür devâsını
 Tabakda gördi düşman behâsını
 Sıdk ile *oh u kılıç* ururısah
 Koparalum Mısır ili kayasını

T 63

3.2.1.1.6. Gayret

Nam ve namusa hâlel verecek şeylere karşı olan hiss-i insanîdir.¹⁶² Gayret, savaşın en önemli unsurlarındandır. Aynı zamanda gayret, kararı verilmiş bir iş için

¹⁶² Nâcî, *a.g.e.*, s.170.

başarma duygusunu harekete geçiren bir iç güçtür. Bu güç olmadan zafer kazanmak imkânsızdır. Kadı, tuyuğunda gayret kuşağını kuşanmayı, savaşın şiddetine dayanmayı tavsiye eder. Gayret gösterilmediğinde ise başından olacağını ifade etmektedir.

Seyl ahar hele bu dem yaşum benüm
Yüregüm kanıyledür aşum benüm
Gayret için bir kuşah kuşanalum
Anun için gidiser başum benüm

T 68

3.2.1.2. BEZM

Sohbet ve muhabbet meclisi, ayş u işret meclisi¹⁶³ içkili, eğlenceli meclis, toplantı, dernek manalarına gelen bezm, sevgilisi, sâkisi, mutribi, gazelhanı, yaranı ve içkisi, mezesiyle meclis, şâirlerin en çok rağbet ettikleri durumlardan biridir. Padişah bezmlerinde ise diğer bezmlerden farklı olarak bezm ü rezm birlikte bulunur.¹⁶⁴ Bir hükümdar olan Kadı Burhâneddin’de de bezm ve rezm bir arada bulunmaktadır. Bu sebepten olacaktır ki onun hayatını günümüze taşıyan en önemli eserlerden biri olan Esterâbâdî’ye ait ‘*Bezm ü Rezm*’ isimli eserdir. Kadı’nın hayatının bu iki kelime ile özetlenmek istenmesi muhtemeldir.

Bezme ait unsurlar tuyuğlarda şu şekilde verilmiştir:

3.2.1.2.1. Sâkî

Bezm-i işrette içilen şarabı kadehlere döküp dağıtan adam, kadeh sunan¹⁶⁵, içki veren, manalarına gelen sâkî, divan şiirinde bezm âleminin en önemli unsurlarından biridir. Meclise neşe ve canlılık veren odur. Görevi, ortada dolaşarak içki dağıtmak olan sâkî, şairin gözünde sevgili sayılır; yahutta sevgili mesabesindedir.¹⁶⁶ Ayrıca tasavvufta Feyyaz-ı mutlak, bütün feyz ve sevginin kaynağı olan Allah/ Mürşid-i kâmil, pir-i tarikat¹⁶⁷ manalarına da gelen sâkî, Kadı’nın şiirinde yer aldığı şekli ile kimi zaman kadeh sunan kişi iken, kimi zaman da ‘Bellüdü Hakk katında girdarumuz’ deyişle,

¹⁶³ Sami, a.g.e., s.292.

¹⁶⁴ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 21, Kapı Yay., İstanbul, 2011, s.71.

¹⁶⁵ Sami, a.g.e., s.700.

¹⁶⁶ Pala, a.g.e., s. 387.

¹⁶⁷ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalıcı Yay., İstanbul, 2001, s.305.

Allah sevgisi saçan insandır. Ondan alınan feyz ile gönülde bulunan pasın gittiği anlatılmaktadır.

Bellüdür hak katında girdârumuz
Eyle kim var mismil ü murdârumuz
Sâkî virgil elüme tolu ayah
Kim gide bu gönülden jengârumuz

T 6

3.2.1.2.2. *Bâde*

Şarap, hamr, mey¹⁶⁸ manalarına gelen bâde; câm, sâgar, ayak(h), kadeh, piyâle, peymâne, ratl gibi unsurlarla da mecaz-ı mürsel yoluyla zikredilir. Rengi dolayısıyla dudağa, kana, gözyaşına, yanağa benzetilir. Bâde de bezm meclislerinin önemli unsurlarındandır.¹⁶⁹ Bezm meclisinde Kadı için, bâdenin yokluğu ömrü berbâd edicidir.

Bâde olmasa ömür ber-bâdadur
Câna yârun sohbeti zevâdedür
Kaddüne serv-i sehî kuldur begüm
Niçe kim anun adı âzâdedür

T 102

Bir başka tuyuğda gene eğlencesi, mekânın ışıkları ve âşıkları ile bezm meclisini tarif eden Kadı, ‘bâde’ yerine ‘süci’ kelimesini kullanır. Bulunduğu anı ganimet bilen Kadı için bu meclis bâde olduğunda dünyanın da sevildiği bir mekandır.

Önümüzde şem'alar yana durur
Yigitler kızıl *süci* kana durur
Bu demi gelün ganîmet görelüm
Ki dünyâ iy yârenler fenâ durur

T 72

¹⁶⁸ Sami, *a.g.e.*, s. 260.

¹⁶⁹ Pala, *a.g.e.*, s. 52.

3.2.1.3. SEVGİLİ/ DİLBER/ YÂR/ HÛB

Divân şiirinde, can, canân, cânâne, yâr, dost, mahbûb, habîb, ma'sûk, güzel, hûb, hûbân, sanem, bût, nigâr, server, şâh, şeh, hüsrev, sultan, mâh, âfitâb, şûh, tabîb, dilber, kâfir, nazenin, hûnî, bîvefâ, dildâr, dîlrübâ, dilârâ, nüvâz, gül-i zâr, gülendâm, melek, mehlikâ, sakî, peri, mutrib vs. kelimeler istiâre yoluyla sevgilinin ifadesinde kullanılmaktadır.¹⁷⁰Kadı Burhâneddin'in tuyuğlarında da, çeşitli isimlerle seslendiği sevgili, bezmin de vazgeçilmez unsuru olarak yer almaktadır.

Kadı için sevgili gönül alan bir dilberdir ki güzelliği ezberdedir:

Gönül alan dünyâda *dilber dilber*
 Ki ohıruz hüsniyi ezber ezber
 Âlemde bin kargaya bir sapan pes
 Dünyâda server gerek server server

T 45

Yârda olması gereken özellikleri de saymaktan geri durmayan Kadı, onun yâriyle hem-reng olması gerektiğini ifade etmiştir. Aksi durumda huzursuzluk olacağını söylemektedir.

Yâr gerek yâriyle hem-reng ola (Yârin yâriyle aynı meşreb olması gerekir)
 Ger nişât u ayş u suh u ceng ola (Yemin veririse zevk ve sefaya kavgaya duvar çeker)
 Ol iki yârın ki uyışmaz bile (Eğer iki yâr uyüşmaz ise birbirini ile)
 İşleri ortada şîşe seng ola (Her işleri cam ile taş olur ki birbirini kırarlar)

T 90

Sevgilinin karşısında zâhid olan bile sersemlemektedir çünkü sevgilinin gönlü bir taş kadar serttir.

Işk katında zâhidâ bir deng imiş
 Dilberler gönülleri çün seng imiş
 Bu nefes ki maksûdlar buldı hâsıl

¹⁷⁰ Pala, a.g.e., s. 402.

Çevregi yârânların gülbâng imiş

T 100

Âşık yönüyle kaleme aldığı tuyuğlarında bile Kadı'nın cengâver ruhunu görebilmekteyiz. Yâri için ölümü göze alan Kadı Burhâneddin için, âşık kişi ten ve canı düşünmeden yârin yoluna baş koymaya hazır olmalıdır. Bu, er kişi ve yiğitlerin âdetidir.

Tene mi hükm ide yâr ya câna mı

Işk eri tene câna ya cana mı

Yâr yolına cân u ten oynamayan

Erenler yasakına yasana mı

T 17

Kimi zamanda şair yârini överek onun gibi yâr görmediğini ifade etmiştir. Kendisinin esasen şefkat sahibi olduğunu, her ne kadar savaşı ruhunun getirdiği tavırları olsa da haklı olmadığı durumlarda zulüm etmediğini ifade için “bahçede diken olmayınca balta ile kırmam” demiştir.

Sencileyin yâra irmemişmen

Men yazıya atduğum dirmemişmen

Tâ diken tolmayınca bâğçede

Ben anı baltayile kırmamışmen

T 28

Kadı, sevdiğinin cevrine cefasına her zaman razıdır. Ondan ne gelirse gelsin kendisine herşeyin hoş geleceğini de bir tuyuğunda şöyle ifade etmektedir:

Ağız ağız yârdan râz olsa hış

Dembedem işveyile nâz olsa hış

Yahşı yaman ne gelürse sehl ola

Dilberi yâr ile dem-sâz olsa hış

T 34

Tuyuğların birçoğunda yâre feda edilecek ömrünün olduğunu açıkça söyleyen Kadı Burhâneddin burada da ‘biz ona verdik cânı özi bilsin’ diyerek yârine açık açık ömrünü hediye etmektedir. Ayrıca yârine ‘kuluyuz’ şeklindeki ifadesi ile onun karşısında bütün sultanlığını yere serdiğini haber vermektedir. Bu da Kadı’nın sevdiği karşısında bütün varlığını feda edebileceğinin göstergesidir.

Yâr eger biz kulı bile yâr ise
Kuliyuz ancağ olur ikrâr ise
Biz ana virdük cânı özi bilsün
Ger *yâr* ise yoğ ise ağyâr ise

T 40

Kadı, sevdiğine bağlılığını kimi zaman da kendisine beddua ederek ıspatlamaya çalışmaktadır. Bu sevgiliye duyulan aşkın, kendi varlığından daha önemli oluşunun bir tezahürüdür. Böylece senden başka iki âlemde de ararsam bulmayam, diyerek sevdiğine karşı sadakatini beyan eder. Vefasını ise bıçak alıp yarsam dahi yüreğimi, her zaman senin izini bulayım, diyerek ifade eder. Bu ifade Kadı’nın sevdiğine karşı sadakatinin bir göstergesi mahiyetinde kabul edilebilir.

Bulmayam sen tek niçe arar isem
İki âlem halkını arar isem
Yüregümde hem yine nakşun bulam
Bıçağ alıban anı yarar isem

T 111

Yukarıdaki tuyuğun hemen akabinde yazmış olduğu tuyuğunda ise bu kez yârinin, yüreğini parçalaması ile incinmeyeceğini söyleyen Kadı, yâriden insaf beklemez; çünkü o sevgilinin yoluna kendisini çoktan fedâ etmeye hazırdır.

Yâr eger yüregümni yarar ise
Men anı tartınmayam yarar ise
Men özümni yolına kıldum fidâ
Nola çün insâf ana ger *yâr* ise

T 112

Klasik Türk şiirinde sıkça rastladığımız yârin karşısındaki ağyâr, Kadı'nın tuyuğlarında da yerini bulmuştur. Bu sefer ağyârın kaşısında duran kendisidir ve yâri ağyâra koymanın cehalet olduğunu söyleyerek yâri için bu yolda cefâ çekmeyi de kolay görmektedir. Velew ki yâr için ölümü kolaylıkla kabul eden Kadı, yârinin buna üzülmeyeceğini de bilir. Çünkü o bir dilberdir ve kendisi uğruna ölenler çok olduğu için o, bu işin ehlidir.

Yâri ağyâra kor isem cehl ola
 Cefâ yârdan çeker isem sehl ola
 Yâr ölür ise yâriyçün gam degül
 Sehl ola iş çünki dilber ehl ola

T 98

3.2.1.3.1. Sevgili ile ilgili benzetmeler**3.2.1.3.1.1. Gammaz**

Gamz etmek mutadı olan¹⁷¹ kişidir. Sevgilinin bu özelliği gözleri ve süzgün bakışı itibariyledir. Sevgilinin gamzesi bir gammaz(fitneci)dır. Dilber, yorucu bir naz makamıdır. Her ne kadar gamzesi gammaz olsa da sabır ve tahammül ile bu makama erişilebilecektir.

Dilberün işi itâb u nâz olur
 Çeşm-i câdû gamzesi gammâz olur
 İy gönül sabr it tahammül kıl ana
 Yara irişmek işi az az olur

T 32

Sevgilinin gözleri iri ve beyaz bir doğan kuşunun gözlerine benzetilerek gözlerinin çıkardığı fitneyi bir sır gibi saklayacağını söyleyen Kadı, ne kadar naz ile perişan olsa da sevgilinin gözlerinden aldığı cesaret ile yetineceğini ifade etmektedir.

¹⁷¹ Nâcî, *a.g.e.*, s.167.

Işk eri niçe yanısar nâz ile
 Neyleye görün gönül şebâz ile
 Tatalum âşık ki râzın sahlaya
 Neyleye gözi gibi gammâz ile
 T 107

3.2.1.3.1.2. Şahin

Sevgilinin gözlerinin şahine benzetilmesi keskin bakışları itibariyledir. Aynı zamanda şahin mâruf olduğu üzere avcı bir kuştur. Gönül keklığının ancak sevdiğinin bakışları ile avlanabileceğinin ifadesi olarak; gönüller keklığıne illâ şahin gözlerin şebâzdır, denilerek şahin gözlü sevgili için şu tuyuğ kaleme alınmıştır:

Sencileyin dünyâda hûb az imiş
 Nağmeni râst anladum şehnâz imiş
 Gönüller keklığıne bu dünyâda
 İllâ şâhîn gözlerün şebâz imiş
 T 4

3.2.1.3.1.3. Câdû

Câdû; büyücü, çok güzel göz manalarına geldiği gibi sevgilinin gözlerindeki bakışları da âşığını büyülemesi itibariyle câdûya benzetilmiştir. Ve sevgili bu gözlerle sevdiğinin canını avlayan sâhiri temsil etmektedir.

Câdû gözi cânımı şikâr ider
 Ben kulıyam ol anı inkâr ider
 Tutağıyıcün şeker didüm idi
 Gönüline geldi tekrâr ider
 T 41

3.2.1.3.1.4. Nazik

İnce, narin, güzel, zarif, cismi güzel ve zarif olan¹⁷² sevgili bu özellikleri itibariyle nazik ve zarif bir gence benzetilmiştir. Aynı zamanda bu nazik, yufka, rakîk, mahbûbe, nezaketli, mültefit, mükrim¹⁷³ sevgilinin kapısına canını koyan Kadı için, sevgiliden gelecek katre nisbetinde lütuf umman derecesindedir.

Görmedüm sen tek latîf *nâzûk* cüvân
Tapuna olsun fidâ cân u cihân
Katrece lutfun bize irer bolsa
Katre tek ola katumda bin ummân

T 8

Kadı, doğada gördüğü güzelliklerde bile nazik ve zarif sevgiliyi hatırlar ve yanında olmasını arzu eder.

Tutalum süci vardur harîf kanı
Ortada söz çoh geçer ârif kanı
Sebze vü cûy u çağır hâzır durur
Yâr-ı nâzûk dilber-i zarîf kanı

T 92

3.2.1.3.1.5. Tabîb

Tabîbler şifahanelerde şifa dağıtırlar yahut da yanlarında bulundurdukları ilaçlarla şifa çareleri sunarlar. Klasik Türk edebiyatında da sıkça rastladığımız tabîb, sevgilinin kendisidir. Sevgili hem derdin kendisi hem de derdin devası hükmündedir. Bu nedenle yolu umutla beklenen bir tabîbe benzetilmektedir. Kadı için de sevgiliden gelecek lütûf kendisine devâ olacaktır bu nedenle tabîb yolu bekleyen hasta gibi sevgili beklenmektedir.

Karşudan çıhıp gelen habîb imiş
Yanağında kara ben garîb imiş

¹⁷² Sami, *a.g.e.*, s. 1447.

¹⁷³ Nâcî, *a.g.e.*, s. 540.

Lutf ile derdümüze kıldı devâ
 Bolgay mı ol yegâne *tabîb* imiş
 T 75

3.2.1.3.2. *Sevgilide güzellik unsurları*

3.2.1.3.2.1. *Saç/ Zülf*

Güzel yüzün iki cihetinden sarkan saç, perçem¹⁷⁴ sevgilide en çok dile getirilen güzellik unsurlarındandır. Mû, gîsû (T 27), zülf gibi adlar altında ve birçok yönden ele alınan saç sayısız teşbih ve mecazlara konu olmuştur.¹⁷⁵ Saç, perişan, dağınık, düzensiz, uzun yahut da kıvrım kıvrım şekliyle âşîğın aklını esir eder. Misk, anber (T 77) ve dünyanın diğer güzel kokuları bile sevgilinin saçı kadar güzel kokmaz. Saçın yârine gönderebileceği en hızlı mektubu ise rüzgârdır, onun sayesinde sevgilinin saçının anber kokusu âşîğa ulaşır.

Kadı da sevdiğinin saçlarının ne denli güzel olduğunu ifade etmek için, zülfünün açılması halinde ortaya çıkacak olan güzellikten ötürü dünyada kargaşa çıkacağını ifade etmektedir.

Zülfün açsan dünyâda teşvîş olur
 Katı baharsan cigerler rîş olur
 Gözlerün kan dökmege kuşanursa
 Dünyâda çoh kişiler dervîş olur
 T 21

Sevgilinin zülfü âşîğın aklını başından alır; öyle ki zülûf sevgilinin gamzesinden bile önce gelmektedir, sevdiğinin bakışları dahi aklı başından giden sevgilinin kendisine gelmesine yetmemektedir.

Zülfi aklımı yabana yaya mı
 Gözleri gamzesi bini aya mı

¹⁷⁴ Nâcî, *a.g.e.*, s. 771.

¹⁷⁵ Pala, *a.g.e.*, s. 384.

Görmeyicek sini gözüm dünyâyı
 Bir kemîne çöpcügeze saya mı

T 26

Âşık, gönlünün sevgilinin saçlarında dağılıp perişan olduğunu da itiraf etmektedir. Fakat sevgili ağlayıp inleyen perişan düşen Kadı'ya acımaz çünkü onun gönlü taş gibi serttir.

Gîsûnuzda gönülüm âvâredür
 Ben ho yâram korhunuz ağyâradur
 Gerçi cân zâr u nizâr ola tenüm
 Gönülün nidem ki seng- i hâredür

T 27

Sevgilinin saçları kıvrımlı ya da düz olsa bile şair için sevgilinin zülfü, her zaman gönlünün dolaşıp kalacağı bir yerdir. Kadı sevdiğinin saçları gibi gönlünü de hiç derli toplu görmediğini ifade eder, kamunun gönlü kendisine bağlı olduğu halde onun zavallı ve siyahlar giyinmiş gönlü sevdiğinin zülfünde yitirilmiştir.

Gönülüm tek görmedüm bir çîn gönül
 Kamu gönül gönlüme perçîn gönül
 Tolaşup zülfüne yitürmiş özin
 İy gönül kara gönül miskîn gönül

T 50

Bir başka tuyuğda ise Kadı sevdiğinden zülfüne tembih etmesini ister, zülfüne söyle beni karmakarışık etmesin, gamzelerin ise beni dertli etmesin, diyerek sevdiğinin zülfünü ve gamzesini zindana benzetir kendisini de bu zindan kuyusuna düşmüş bir zavallı olarak görmektedir.

Zülfüne di kılmasun bana teşvîş
 Gamzelerün kılmasun şehâ dil-rîş
 Ben zenahdânun çâhında düşmişem

Nola ger bir gûşede dura dervîş

T 53

Zülfün dağılması âşığın dağılması demektir. Âşık için canının parçası olarak gördüğü sevdiğinin, zülfünü dağıtarak gezmesi ise insafsızca yapageldiği bir davranıştır.

Hîç onılmaz gözlerinün yarası

Kıydı yavlah bana cânım pâresi

Tağıdur *zülfini* ki ben tağılam

Hod niçe cem‘ola ışk âvâresi

T 108

Sevgilinin saçı Kadı için en önemli güzellik unsurlarından olmalıdır ki aklının hâkimiyetini kaybetmesini hep sevgilinin saçlarına bağlar. Saç yüzün süsüdür bu yüzden sevgilinin saçı ile bezenmiş bir yüz bahar bulutunun dökmüş olduğu bir gölge kadar güzeldir.

Görelî *saçını* bulmadum karâr

Yüzüne bolsun fidâ gül iy nigâr

Turıcah karşınuza men derlermen

Sanasın dökmiş gülga ebr-i bahâr

T 116

3.2.1.3.2.2. Göz

Göz divan edebiyatında da en çok kullanılan güzellik unsurlarındadır. Göz çoğu zaman karadır, geceyi andırır. Gözler kimi zaman bir ahuya kimi zaman da bir şahine benzetilmektedir. Yârin aklını başından alan zülüfse de, gönlünü çalan hırsız hep bir çift gözdür.

Yârin gözü herkesin gözünden farklıdır, onun gözü kamunun gözü arasından seçilmektedir ve eğer seviyorsa göz sevdiğini karşısında bulmak istemektedir.

Söz diyem sana eger inanasın

Yâr gözündür gözüne ne sanasın
 Yârünü anda bilesin ne durur
 Ger garîme karşı sen yasanasın

T 7

Aşkın averesi olan gönül, yârin kara gözü tarafından karalara büründürülmüş, kendini derde bırakmıştır ama dirilip şifa bulan nice aşk avaresi vardır. Şair de bu umudu taşımaktadır.

Gönlümü karahladı göz karası
 Gör meni nene saldı göz karası
 Dirilmenin tağınan imkânı var
 Niçesi dirile ışk âvâresi

T 9

Dert yârdan gelse bile derman yine yârdan beklenmektedir, şair de bunu ifade etmek için sevdiğinin gözlerini, derdine derman gösterir. Bir çift göz için de canını kurban edeceğini söylemektedir.

Gözlerün derdlülerün dermânıdır
 Cân ü dil ol ikinün kurbânıdır
 Cânuma sevmek seni ırağ iş durur
 Nitse olur ol çalap fermânıdır

T 20

Şair için sevgilinin gözü cânı esir eden bir sorhoşluktur. Sevgilinin kaşı ise gönlünü yıkan bir mimara benzetilir. Kadı, kendi gözlerinde zuhur eden bu hali sevdiğinin gözlerine arz etmek istediğinde ise şaşılacak bir şekilde, asıl onun kendisinden şifa bekleyen bir hasta olduğunu fark etmiştir.

Gözi cân esritmege hammâr imiş
 Kaşı gönül yihmağa mi'mâr imiş
 Diledüm hâlüm ki gözine diyem
 Turfe budur gözleri bîmâr imiş

T 37

Bir başka tuyuğda göz, âşığının yolunu gözleyen bir avcıdır. Kırpıklar göz yayına kurulmuş birer oktur ve âşığın kalbini avlamak için uykusuz beklemektedir.

Sabâha çıharmışdur mahmûr *gözler*
 Yayını kurıp âşık gönlin gözler
 Men anı cefâsıyçün yüzlemedüm
 Ol meni ışkum içün bin gez yüzler

T 94

Kadı için sevdiğinin gözleri savaş meydanında kan dökmek için kılıç kuşanan yiğidin can alışı kadar tesirlidir. Eğer sevgili gözleri ile bunu yapmaya kalkarsa dünyada çok kişi bu bakışın tesiri ile meftun olacaktır. Bir derviş nasıl dünyadan el etek çekerse, sevgilinin gözlerinin meftunu olanlar da, o gözlerin dervişi olacağını ifade etmektedir.

Zülfün açsan dünyâda teşvîş olur
 Katı baharsan cigerler rîş olur
Gözlerün kan dökmege kuşanursa
 Dünyâda çoh kişiler dervîş olur

T 21

Kadı, sevgilinin gözlerinin kendisini sarhoş ettiğini itiraf ettiği tuyuğunda sarhoşluktan kurtulabilmek için de yine sevgilinin özünün beklediğini söylemektedir.

Gözi esridüp özi ayasıdur
 Vafumuznu dünyâya yayasıdur
 İvmegil bir dem ki yite atlası
 Bu henûz ışkumuzun yayasıdur

T 97

3.2.1.3.2.3. *Ben*

Sevgilinin yüzünde bulunan siyah, yuvarlak tane, hâl, sevgili güzelliğinin tamamlayıcısı olan ben, şâmât(T 88), çoğu zaman habbetü's-sevdâ olarak da tarif edilen

bir güzellik unsurudur. Aşğın içine düştüğü bir tuzak, dr-dne gibi vasıflarla da teşbih edilmektedir. Yr yüzüne en çok yakışan bendir. Divan edebiyatından halk edebiyatına kadar sevgilinin en çok anlatıldığı güzellik unsurlarındandır. Sevgilinin yüzüne saçılmış bu noktalar siyah rengi itibariyle de birçok teşbihe konu olmakta, sevgilinin kaşı, zlf, yanağı ile beraber zikredilmektedir.

Kadı Burhâneddin bir tuyuğunda sevgilinin yüzündeki benleri saçılmış inci taneleri olarak tarif eder, siyah zülfünün altında kalan siyah benin sahibi olan sevgilinin yolunda ölmek yiğitlik demektir.

Yr yüzinde incdr dr-dânedür
Zülfi dm u kara hâli dânedür
Yolına ölür isem tutma aceb
Yr içün cn oynamah merdnedr

T 70

Ben, bir başka tuyuğda gariplikle ele alınır, sevgilinin yanağındaki ben aşığı olmadan garip kalmış kabul edilir.

Karşudan ıhıp gelen habb imiş
Yanağında kara *ben* garîb imiş
Lutf ile derdümüze kıldı dev
Bolgay mı ol yegâne tabîb imiş

T 75

3.2.1.3.2.4.Leb

Klasik Türk Şiirinde dudak, en çok dile getirilen güzellik unsurlarındandır. Şekli ve rengi ile çeşitli teşbihlere konu olmuştur. Kadı Burhâneddin tuyuğlarında da sevgilinin lebleri konu edilmiş, rengi itibari ile lle benzetilmiştir. Ll taşının içine yerleştirilmiş incilere benzetilen dişler ile bütün kabul edilmiş (T 22), şekere (T 41), rm ilinin meyhanecilerine (T 86), nitelik bakımından ise derde derman olacak bir tabîbe benzetilmiştir (T 87).

Serv kaddun ile endn olmaya
Gl hu yüzün gibi handân olmaya

La'l ile incü durur şol ola mı
Buncılayın *leb* ü dendân olmaya

T 22

Câdû gözi cânımı şikâr ider
Ben kulıyam ol anı inkâr ider
Tutağıyıçün şeker didüm idi
Gönüline geldi tekrâr ider

T 41

3.2.1.3.2.5. *Yüz*

Çehre, rû, ruhsar, didâr, cemâl olarak da anılan sevgilinin güzellik kaynağı yüz, kaş, göz, kirpik, dudak, yanak vs. güzellikleri kendinde toplamıştır. Yüz rengi dolayısıyla güle, ay ışığına(meh-rû), güneşe, sabaha, nûra, mushafa, âyete benzetilmektedir. Sevgili için yüz; göz aydınlığı, kalp sürûru, çoğu zaman da kaşlarının mihraba benzetilmesiyle Kâbe'dir. Şair için sevdiğinin yüzü bütün yüzlerden güzeldir. Öyle ki güller bile sevgilinin gülüşü kadar güzel değildir.

Serv kaddun ile çendân olmaya
Gül hu *yüzün* gibi handân olmaya
La'l ile incü durur şol ola mı
Buncılayın *leb* ü dendân olmaya

T 22

Sevgilinin yüzünü bir mushafa benzeten şair, onun yüzünde bin ayet bulunduğunu, bu yüzü kendisinden başka görececek olan kişi içinse, Cenâb-ı Hakk'ı kendisine şahit tutarak, bunu seslendirmeden o kişiyi mât edeceğini söylemektedir.

Nat'unun *yüzinde* bin âyât olur
Kim ki olur anda fil ü at olur
Şeh ruhunu kim görürse Hak tanuh
Şeh dimedin ol *yüzünde* mât olur

T 30

Bir başka tuyuğda Kadı genel teşbihlerin ötesinde, ‘ayş u işret’; bütün eğlencelerin zevk ve güzelliğinin, sevgilinin güzel yüzünde; ‘revnak-ı dîdâr’ da olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca güle sümbüle benzeyen yüzünü güzel kokuların satıldığı yer; ‘külbe-i attâr’ olarak nitelendirmiştir.

Dünyâda er varlığı dildâr imiş
 Ayş u işret revnak-ı dîdâr imiş
 Yüzi gül sünbül saçı anber hatı
 Pes *cemâli* külbe-i attâr imiş

T 71

3.2.1.3.2.6. *Boy*

Sevgili boyu uzun ve beli ince olarak tasvir edilir. Nazik olan sevgili bu özelliklere sahiptir. Sevgiliye ait genel özellikler, diğerlerinden daha kısa, sondan veyahut da baştan eksik olduğunu tahmin ettiğimiz, bir başka tuyuğda şöyle tarif edilmektedir:

Nâzük olur hûblarun bir niçesi
 Ağzı piste boy uzun bili incesi

T 67

3.2.1.3.2.7. *Kaş, Kirpik*

Kaş ve kirpik sevgilinin güzellik unsurlarındandır. Yaralayıcı ve öldürücü bir özelliği olduğu için kirpikler ok, kaş ise bu okların kurulduğu yay olarak nitelendirilir. Sevgiliden gelen bu oklara karşı savunma olmayacağını söyleyen şair, kendisini bu oklara hedef yapmak istemektedir.

Gözümden ahıduram çiger kanı
 Göz kanına deymene çiger kanı
 Kaşu yay *kirpükleri* seher durur
 Ol sehere dünyâda siper kanı

T 83

Kaş hilâle teşbih edilerek ele alınır, bayram hilâli ile ilişkilendirilir. Kaş aynı zamanda gurre-i mâhdır. Kurban bayramı da hilâlin görülmesi ile başladığı için kaş ile kurban ve kurbiyet arasında ilgi kurulur.¹⁷⁶ Âşık da sevgilinin kaşını gördüğü zaman hilali görmüşçesine kendisini kurban etmek istemektedir.

Sultândan biz kullara fermân bolsa
Yâr lebinden derde bir dermân bolsa
Şol hilâlî kaşını çün gördi göz
Varlığumuz yolına kurbân bolsa

T 87

3.2.1.4. SEVEN (ÂŞIK)'E AİT MADDİ/MANEVÎ UNSURLAR

3.2.1.4.1. *Âh u zâr*

Âh, âşığa ait olan en önemli özelliktir. Âşığın aşk derdi ile yakalandığı hastalığın inlemeleridir. İnlemek hastalığa çare değil, yoldaş olduğu gibi sevgilinin aşkı âşığın gönlünü ateşe verdiği de âh, içine düştüğü odda ona arkadaşlık etmektedir. Âşığın âhi sevgiliye ulaşmasa dahi âşık, âh u zâr ile teskîn olmaktadır.

Şöyle ki anber saçı miskîn olur
Ne aceb ger cân ana miskîn olur
Niçe ki cân da köz olursa odı
Âh u zâr ile birez teskîn olur

T 77

Âşık sevgilinin kendisine düşmanı gibi davranmasından dolayı da acı çekmektedir. Ağlayıp inleyerek zayıf düşmeyi göze almış olsa bile sevgilinin sert bir taş gibi olan kalbinin kendisine derman olmayacağını da bilmektedir.

Gîsûnuzda gönülüm âvâredür
Ben hu yâram korhunuz ağıyâradur
Gerçi cân zâr u nizâr ola tenüm

¹⁷⁶ Pala, *a.g.e.*, s. 130.

Gönülün nidem ki seng-i hâredür

T 27

3.2.1.4.2. *Özlem*

Âşık, sevgilinin kaşu, gözü, sesi gibi sevgiliye ait unsurlara özlem duymaktadır. Ayrılık acısıyla dolu olması itibariyle âşık, her zaman özlem çeken kişi olarak tasvir edilmektedir.

Gülün bülbül ile olan ünsiyeti, bülbülün gül dalında raks ederek şakıması sevgilinin sesine teşbih edilmektedir. Gül nasıl bülbülünün sesini ararsa, âşık da sevgilinin sesini her dem aramaktadır. Şahın kulu ile olan münasebeti gibi sevgilinin de ayrılığının neticesinde yolları gözlenmektedir.

Gül ol ola bülbülünü gözleye

Şâh ol ola bir kulını gözleye

Hûb ana diyem ki her dem içinde

Bülbülünün gulgulunu gözleye

T 25

3.2.1.4.3. *Ümîd*

Bir sevgiliye âşık olmak şairin yaradılışının müktezasındandır. Bu kadar feragat isteyen aşk havasına onun maddesi bir türlü katlanamamaktadır. Lakin tesellisi vardır. Ümit kesmek doğru değildir.¹⁷⁷ Mühteris olmasıyla tanınan Kadı, dünyadan fayda olmadığını söyleyerek yârinden başka hiç kimsenin kendisini bu sarhoşluktan kurtaramayacağını anlamıştır. Burada yâr aşkı ister mecâzi, ister hakikî olsun bu cevher onda bulunmaktadır. Şair yardan ayrı olunan dünyada, kazanılan her şeyin boş olduğunu ifade ederken iki âlem içinde yarîn vuslat ümîdi ile mütesellidir.

Yahşı anladüm cihânda vâye yoh

Yârdan özge bu humârum aya yoh

İki âlemde *ümîd* server durur

¹⁷⁷ Ali Nihad Tarlan, , “Kadı Burhaneddin’de Tasavvuf”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C.8, İstanbul 1958, s.15.

Andan ayru dahı hıç sermâye yoh

T 3

3.2.1.4.4. *Gam*

Gam derttir, keder, tasa, belâ, gussa, kaygı demektir. Âşık ile hemdem olma halidir. Aşk derdinden ağlayan, inleyen, sızı çeken âşık gamı kendine yoldaş etmiştir. Âşığın sevgili için sürekli nemli olan gözü karadır, sevdiği için zehir olsa içmeye hazırdır; çünkü onun gece gündüz yemek diye yediği gamdan başkası değildir. Bu ise âşık için zehrin kendisidir.

Serv kaddüm yoluna ham durur ham
Gözlerüm ışkun için nem durur nem
Zehr içerem ışkun için dembedem
Yimegüm ol ortada *gam* durur *gam*

T 52

3.2.1.4.5. *Garîb*

Âşık düştüğü sevdanın yolunda sevgili olmadan bir gariptir. Memleketinden uzakta kimsesiz, zavallı bir insan gibi sevdiğinden uzakta garîb kalmıştır. Gârîb, gurûbeden, batan, yok olan manasında kullanıldığında ise âşık sevgiliden uzakta yok olacak kişidir.

Sevgiliye hâli arz ederken bu gariplik gönüle, göze, ellere vs. atfedilmektedir. Gönlü daima kebâb olan âşığın garîb gözü yaş ile doludur.

Hemîşe âşık gönli biryân bolur
Her nefes *garîb* gözi giryân bolur
Sûflerün dilegi mihrâb nemâz
Er gişinün ârzûsı meydân bolur

T 12

3.2.1.4.6. *Yüz Sarısı*

Sevgilinin yüzü genel itibariyle pembe, beyaz, al olarak güle nisbet edilmekte ise de Kadı Burhâneddin tuyuğunda yüz sarısından bahsetmektedir. Bu renk aşkın dışa vurumu kabul edilir. “Çünkü aşk bir kimyadır ki kanı, yani maddeyi bir su halinde eritip gözden akıtır. Ruhu maddeden tasviye eder. Ve tabiî beyaz dertsiz bir yüzü dert ile sapsarı hale getirir. Onu altın gibi değerlendirir. Sarı yüz üzerinde kırmızı gözyaşı âşıklık nişanıdır.”¹⁷⁸ Bu sebeple âşık kendisi her ne kadar gizlemek istese de maşuk bu durumun habercisidir, gözyaşı ve yüz sarısı kendisini ele vermektedir.

Yoluna cânın viren cânbâz imiş
Işk eri ma'sûkına dem-sâz imiş
Gizleyem dir idi âşık râzını
Gözyaşı *yüz sarısı* gammâz imiş

T 57

3.2.1.5. ÜLKE/ŞEHİR İLE İLGİLİ MEFHURLAR

3.2.1.5.1. *Bağdat-Rûm*

Edebiyatımızda “şehirler içinde en çok işleneni Şam’dır. Sonra sırasıyla Bağdat, Babîl gelir. Şam kelimesi üzerinde ikinci bir mananın olması dolayısıyla ekseriyetle tevriye yapılır. Ve çok zaman bu tevriyeye beyitlerde Mısır, Bağdat, Rum gibi şehir ve ülkelerin ilavesiyle de tenasüp iştirak eder.”¹⁷⁹ Bugün Irak’ın başkenti ve en büyük şehri olan Bağdat, tarihinde birçok kez yıkılıp tahrib edilmesinin yanında yeniden imâr edilip güzelleştirilmiştir. Şehir, tarihte birçok savaş, sel ve yangın görmüş olmakla birlikte Kerbelâ şehitlerinin de kanının döküldüğü yerdir. Bağdat harâb olması kadar ma'mûr olması ile de meşhur bir şehirdir.

Kadı Burhâneddin’in bir tuyuğunda da Bağdat’ın kaderi şu şekilde mevzû edilmiştir:

Şol kuş ki tutgan kuşnı âzâd kılur
Sanma ki dünyada ol az ad kılur

¹⁷⁸ Tarlan, *a.g.e.*, 1958, s. 13.

¹⁷⁹ Harun Tolasa, *Ahmet Paşanın Şiir Dünyası*, Atatürk Üniversitesi Yay., Ankara 1993, s. 83.

Bağdâdnı kim vîrân kıla bilür
Ol yine bu vîrânı *Bağdâd* kılur

T 36

“Tuttuğu kuşu âzâd eden kimse sanma ki dünyada az ad bırakmış olur. Bağdat’ı kim viran edebilir ki, O (Allah) bu vîrâneyi yeniden Bağdat haline koyar.”¹⁸⁰ diyerek kendisinin hükümdarlık yönünü ve tevekkül ruhunu dile getirmektedir.

Bağdat, harâb olması yanında güzelliği ile de dillere destan olmuş bir şehirdir. Şairler Bağdat’ın güzelliklerini övmüşler ve ona yeryüzünün cenneti adını vermişlerdir. Bağdat’ın güzel bahçeleri, yeşil çayırları, kapılarının üzerinde ve salonlarındaki muhteşem dekorasyonlarıyla şahane sarayları, mükemmel ve zengin eşyaları meşhurdur.¹⁸¹ Cennete benzetilen adına dair bir etimolojide; “bâg-dâd” yani Allah vergisi, lutf edilmiş bahçe anlamındadır.¹⁸² Bu güzellik âbidesi şehir, şairlerimizin dilinde sevgili ile özdeşleştirilmiştir (T 86).

Ayrıca Kadı Burhâneddin kendi adı sayesinde dünyanın şereflendiğini ve Bağdat kadar güzelleştiğini ifade etmekte, hükümdar olduğu zamanları ise Bağdat’ın mamur haline benzetmektedir.

Her nefes gamdan gönül âzâd oldı
Gönüller bu arada dil-şâd oldı
Dünyâ müşerref durur adum ile
Bu ara şimdi hele *bağdâd* oldı

T 54

Klasik şiirde Diyâr-ı Rûm ise, beyazlık, parlaklık, gündüz, ay(devr-i kamer), güzellik, güzellerin bolluğu, eğlence, şarâb, harâmîlerin, esirlerin, tâcirlerin ve kâfirlerin çokluğu gibi unsurlarla ele alınır.¹⁸³ Bu sebeple sevgilinin gözleri, Bağdat ilinin

¹⁸⁰ Banarlı, *a.g.e.*, s. 528. (Bkz. Serhan Alkan İspirli, *Atasözlerimiz, Deyimlerimiz ve Divan Edebiyatımızda Bağdat*, A.Ü.).

¹⁸¹ Abdülaziz ed-Dûrî, “Bağdat”, *DİA*, İstanbul, 1991, C.4, s. 427.

¹⁸² Emine Yeniterzi, “Klasik Türk Şiirinde Ülke ve Şehirlerin Meşhur Özellikleri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Klâsik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı- Prof. Dr. Turgut KARABEY Armağanı-, C.3, 15, s. 306.

¹⁸³ Yeniterzi, *a.g.e.*, s.324.

aldatıcılığına; dudakları ise Rûm ilinin şarab yapan yahut şarabı çok içiren¹⁸⁴ kişilerine benzetilmektedir.

Gözlerün *Bağdâd* ili ayyârıdır
 Leblerün *Rûm* ilinün hammârıdır
 İşvelerün ile kimün sözi var
 Her şîven bu dünyânun mi'mârıdır

T 86

Kadı Burhâneddin bir diğer tuyuğunda da Mısır sultanı ile Timur'a karşı kurduğu ittifakı ifade ederken, Şam ve Rum'u feth ettiğini bildirir.

Oldı müsahhar bize çü *Şâm*'la *Rum*
 Düşmene demür bolduh dostlara mum
 Her gişiler yorisun yollarına
 Çün dosta mübârebüz düşmene şum

T 114

3.2.1.5.2. Amasya- Niksar

Hükümdar şair Kadı Burhâneddin, Erzincan-Amasya-Malatya-Samsun hattı üzerinde yaptığı toprak ilhakı ile Karamanoğlu'nu, öte yandan, Osmanlı ticaretinin şah damarı olan Tebriz-Tokat-Bursa yolunu kontrol edecek mühim merkezleri ele geçirdiği andan itibaren de Osmanlıları ciddi bir rakip olarak karşısına almıştır.¹⁸⁵ Bu sebeple hayatı hep bir cidâl içersinde geçen şairin, içersinde bulunduğu durum onu cesur ve kararlı hale getirmiştir. Bu inanmışlığını ifade ederken,

إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَادُ

“Şüphesiz biz elçilerimize ve inananlara dünya hayatında da, şahitlerin şahitliğe duracakları günde de yardım ederiz.”¹⁸⁶ şeklinde bildirilen yardım vadine iki alemde de talib olduğunu ifade ederek tam bir teslimiyet göstermekte, Amasya ve

¹⁸⁴ Pala, *a.g.e.*, s.188.

¹⁸⁵ Yücel, *a.g.e.*, s.221.

¹⁸⁶ Mü'min,40/ 51, Yazır, *a.g.e.*, C.7, s. 204.

Niksar'ı almakla onu bekleyen tehlikeleri küçük görmektedir. Bunu tuyuğunda şu şekilde ifade etmektedir:

Devletinden kaçan olur hâksâr
 Âşık olur ma'sûkından şermsâr
 Himmetümüz iki âlemde gezer
 Nolisar Amasiye ya Nigisar

T 14

3.2.1.5.3. *Mısır*

Hükümdarlığının neredeyse tamamını savaşıarak geçiren Kadı Burhâneddin, savaştaki azmi, cesareti ve savaşçı ruhunu tuyuğlarında dile getirmektedir. Orta Anadolu hâkimiyetinin ötesine uzanan fetihlerini sürdürebilecek gücü ifade ederken Mısır ilinden bahsetmektedir.

Derdümüzün Hak bilür devâsını
 Tabakda gördi düşman behâsını
 Sıdk ile oh u kılıç ururısah
 Koparalum Mısır ili kayasını

T 63

3.2.1.6. DOĞA İLE İLGİLİ MEFHURLAR

3.2.1.6.1. *Bad-ı Sabâ*

Yel, esinti, nesim, bâd, rîh, riyâh eş anlamları ile rûzgâr, bir postacıya benzetilir. Bu durumda sevgiliden âşığa koku; âşıktan sevgiliye özleyiş, niyâz, âh u feryâd getirip götürür. Rûzgârın, sabâ, nesim, bâd-ı hazân¹⁸⁷ gibi çeşitleri vardır.

Kadı Burhâneddin yalnızca bâd-ı sabâdan bahsetmektedir. Sabâ, doğudan esen hafif ve lâtif bir rûzgârdır. Sabâ, goncaların açılmasını sağlayarak gül eyler, bunu goncanın gömleğini giymesine benzeten şair, nilüferin ise rûzgârın etkisi ile başını suya daldırdığını, sabah rûzgârı ile gelen kokulardan anlamaktadır. Bâd-ı sabâ, klasik

¹⁸⁷ Pala, *a.g.e.*, s. 381.

şairimizde sevgilinin kokusunun taşıyıcısıdır. Aynı zamanda sevgiliye bu kokuyu gamz eden bir gammazdır. Burada gonca ve nilüferin kokusu sevgiliye benzetilmektedir.

Kışladan başladı deprendi oba
Gonce yine gönlegin kıldı abâ
Nîlûfer yatdı başın taldı suya
Neylesün gammâz durur *bâd-ı sabâ*

T 65

3.2.1.6.2. *Nevbahâr*

Doğanın canlanması, işret âlemlerinin başlama müjdesi, tazelik ve yenilik habercisi gibi vasıflara sahip olan bahar, marûf, fasl-ı rebî, berg-i dirakta ve henüz bitmemiş yaprağa nevbahâr dendiği gibi bir nev'i gülü de karşılamaktadır. Ayrıca münakkaş, yaprak, çiçek vs. anlamları bulunmaktadır.¹⁸⁸

Nevbahâr, toprağın canlanması, güllerin tomurcuğa durması, ağaçların yeşillerini giymesi ve bülbüllerin ötmesi ile özdeşir. Şairimiz de tuyuğunda bahârı işlemekte ve bahârın özellik ve güzelliklerini şu şekilde tasvir etmektedir:

Bülbül özini bu dem ta'rîf ider
Nev-bahârı görenler teşrîf ider
Tûtî ger bünyâd ide kavlı u amel
Mûna laklak mûsikî tasnîf ider

T 82

Kadı Burhâneddin, baharın gelmesi ile özdeş güller ve bülbülleri de bir tuyuğunda tasvir eder. Baharda gül bahçesinde bülbülü dinlemeyi tavsiye ederken kaınattaki güzel seslere herşeyin eşlik ettiğini bir teşbihle ifade eder.

Gülşende dinle nedir bülbül bülbül
İrte gice idicek gulgul gulgul
Yahşı geldi gönüne surâhinün

¹⁸⁸ Ozan Yılmaz, “Klasik Türk Edebiyatında Bir Başka Anlamıyla ‘Bahar’”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 18, 1(2011), ss. 177-194.

Anun için başladı kulkul kulkul

T 19

3.2.2. DİN VE TASAVVUF

3.2.2.1. DİN

3.2.2.1.1. İTİKÂD

3.2.2.1.1.1. Allah

Kadı Burhâneddin'in ikbâl ihtirası, kendisini binbir siyasi maceraya atarak sultanlık makamına çıkardığı gibi; ilimdeki ihtirası ise onu devrinin sayılı âlimleri seviyesine yükseltmiştir.¹⁸⁹ Aldığı ilmî terbiye ile yoğrulan imanı yazdığı tuyuğlarında kendini göstermektedir. İslâmi edebiyatımızda Kadı'nın tuyuğlarının bu yönü ön plana alındığında onun İslâm'a ve İslâmi değerlere verdiği önem de ön plana çıkarılmış olacaktır. Kadı'nın, tuyuğlarında Allah'a ait isimleri münferid olarak kullandığı görülmektedir. Allah lafzı kullanıldığı gibi; Çalap, Tengri, Hakk, Şâh (T 76), Şey'en-lillâh, Tanrı (T 95) lafızlarını da kullanmıştır.

Kadı, Allah'ın takdir etmiş olduğu her şeye razıdır. Bunu beyan ederken de sevgiliye kavuşamamış olsa bile "Çalap fermanıdır" diyerek teslimiyet göstermektedir.

Gözlerün derdlülerün dermânıdır

Cân ü dil ol ikinün kurbânıdır

Cânuma sevmek seni ırağ iş durur

Nitse olur ol çalap fermânıdır

T 20

فَلَمْ تُقْتَلُوهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَاءٌ حَسَنًا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

*"Hem sonra onları siz öldürmediniz fakat Allah öldürdü. Attığın zaman da sen atmadın ancak Allah attı. Ve bu Allah'ın, mü'minleri güzel bir denemeden geçirmesi içindi. Gerçekten Allah, kayıtsız şartsız işiten ve bilendir."*¹⁹⁰

¹⁸⁹ Tarlan, a.g.e., s. 14.

¹⁹⁰ Enfâl, 8/17; Yazır, a.g.e., C.4, s. 374.

Belirtildiği üzere herşeye kâdir olan Allah'tır. Bunu bilen alîm şair için de Hâlık'ın kudreti karşısında kendi canı, denize bırakılmış balıktır.

Ben seven hûblar içinde *Şâh* imiş
 Sanasın yıldız içinde mâh imiş
 Ben denize salmışam bir cânımı
 Kamu işi başaran *Allâh* imiş

T 24

Bir diğer tuyuğda ise hükmün yalnızca Allah'a ait olduğunu söyleyen Kadı, kimseden korkmadığını ifade etmekte ve cânını da yalnız Allah'a vereceği bir emanet olarak görmektedir.

Ra'yyet gileyleri şol şâhadur
 Giceyi gündüz kılmah şol mâhadur
 Korkmaz anı bu dünyâda hîç gişiden
 Cânımın emâneti *Allâhadur*

T 58

لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ

“Allah'ın rahmetinden ümidi kesmeyin”¹⁹¹ âyetinden hareketle şair, Allah'ın kulunu yalnız bırakmayacağına olan inancını tuyuğunda şöyle ifade etmektedir:

Her zemânda *Tengri* yahar bir çerah
 Ana yaman sağınan kalur ırah
 Düşmeni *Hakk*'a sığınup basaruz
 Sâkî tîz tut sun bize tolu ayah

T 89

Yalnız olanların yardımcısının Allah olduğunu ifade eden şair, yalnız ve garib olduğu kadar günahkâr olduğunu da bilerek derde derman olan Allah'tan eman dilemektedir.

¹⁹¹ Zümer, 39/ 53; Yazır, a.g.e., C.7, s.173.

Yalunuz yarıcısı bir *Allâhdur*
 Garîbün nâle vü zâr ile âhdur
 Yüz urıban erenler hazretinden
 Biz günehlü kullarun *şey'en-lillâhdur*¹⁹²

T 99

3.2.2.1.1.2. *Peygamber*

Kadı tuyuğlarının yalnızca birinde peygamber ismi geçmektedir. Burada Hz. İbrahim ismi kullanılmadan ona ait olan “Halîlullâh” sıfatı zikredilmiştir. Hz. İbrahim ateşe atılacağını bile bile davasından dönmeyen ve Rabbine verdiği söz için gözünü kırpmadan oğlunu kurban etmeye niyetlenen bir peygamberdir. Kadı, tuyuğunda Hz. İbrahim’in davasını üstlenmiş bir üslupla kendisine seslenmektedir.

Sen *halîlullâh* hûnını yaya dur
 Işkı odından cân ile kaya dur
 Hele iy ner kükre vü meydânı al
 Çevre yanundağı kamu mâyedür

T 29

3.2.2.1.1.3. *Ahiret ve Ahiret ile İlgili Mefhumlar*

Ahiret, insanın son ikamet mahallidir. Dâr-ı bekâ, dâr-ı fenâ, ukbâ¹⁹³, öteki âlem, mülk-i bekâ, dârü’s-safâ isimleri de kullanılmaktadır. Her Müslümanın ahirete iman etmesi dinin esasıdır. İnsanın ölümünden sonra yaşayacağı asıl yer ahirettir. Ahirete iman eden her kişi için bu kaçınılmaz bir gerçektir. Kadı Burhâneddin de bunu şu şekilde ifade etmektedir:

Yahşı anladüm cihânda vâye yoh
 Yârdan özge bu humârum aya yoh
 İki âlemde ümîd server durur
 Andan ayru hîç sermaye yoh

T 3

¹⁹² Ergin’in *a.g.e*’de ‘şeyh-lillahdur’ şeklinde geçen kelime ‘şey’en lillah dur’ olarak düzeltilmiştir.

¹⁹³ Pala, *a.g.e.*, s.12.

Dünya'nın herşeyi ile terkedilmeyi bekleyen bir yer olduğu, dünya namına herşeyi elde etmiş bir hükümdar şair diliyle anlatılmıştır.

3.2.2.1.1.3.1. *Cennet*

Kadı tuyuğlarında iki yerde cennetten bahsetmektedir. Cennet, Allah'ın müslümanlar için hazırlamış olduğu güzelliklerle donatılmış ahiret yurdu. Cennete ait olan 'hûrî' bir cennet hanımıdır. Kur'an-ı Kerîm'de çeşitli ayetlerde¹⁹⁴özellikleri zikredilmektedir.

Güzellik unsuru olması itibariyle bütün güzeller hurîlere benzetilmişse de Kadı, cennette bütün hûrîler içinde bile sevgilisini tercih etmektedir. Dünyada ise onun saçı gibi güzel kokan bir anberin olmadığını, gözlerine benzettiği nergis çiçeğinin ise hiçbir bahçede bulunmadığını söylemektedir.

Saçun tek bu dünyâda anber var mı
Gözün tek bâğ içinde abher var mı
Cennet içre hûrîler cem' olıcah
Hûblara sencileyin server var mı

T 96

Kadı sevgilisinin güzelliğini övmekte o kadar ileri gider ki cennette dahi sevgilisinin yüzü kadar güzel bir hûrî olmadığını ifade eder.

Cennette yüzün gibi hûr olmagay
Mest gözün gibi mestûr olmagay
Yoluna cân oynamağı dilerem
Korhum oldur k'ana destûr olmagay

T 103

3.2.2.1.1.3.2. *İki Âlem*

Âlem, yaratıcının var ettiği ve varlığının bilinmesini istediği bütün canlılar için hazırlamış olduğu mekân, zâman ve hayattır. Kur'an-ı Kerîm'de daha ilk sayfada besmeleden hemen sonra 'Rabbü'l-âlemîn'e hamd ifadesi kullanılır. Bilmenin vasıtası

¹⁹⁴ Duhân,44/54; Tûr, 52/ 19; Rahmân, 55/72; Vâkıa, 56/22-35.

anlamına gelen “âlem”, Allah’ı ve onun yaratmasını, eksiksiz kemâlini gösteren birer delil oluşturarak, ilmimize ve tasdik etmemize araç olması itibariyle kullanılmıştır.¹⁹⁵ Âlem kelimesi yalnızca evreni veya dünyayı karşılamaz. Her hayat kendi içerisinde bir âlemi oluşturmaktadır. Varlık âleminin dışında müslüman olan her insanın iman ettiği manâ âlemi olarak ifade edilen ahiret âlemi de vardır ki, burasıda kendi mekân, zaman ve hayatı ile farklı özellikler göstermektedir.

İki âlem, iki cihân olarak dilimize yerleşmiş olan ifadelerden ise kast edilen dünya ve ahiret hayatıdır. Kadı’nın iki tuyuğunda karşılaştığımız bu ifade onun, dünya ve ahiret hayatına olan imanını açığa vurmakta, bu konudaki düşüncelerine ışık tutmaktadır.

Yahşı anladüm cihânda vâye yoh
Yârdan özge bu humârum aya yoh
İki âlemde ümîd server durur
Andan ayru dahı hîç sermâye yoh

T 3

Bir diğerk tuyuğda ise iki âlemin, gönül erleri için esasen tek bir âlem olduğu ifade edilmektedir.

Gönülde gizlü bolsa bir tasadur
Ömr ile ecel dahı hem-kâsedür
Dünyâ bezminde *iki âlem* dahı
Işk eri katında hem bir kâsedür

T 5

3.2.2.1.1.4. Kader ve Kader ile İlgili Mefhumlar

3.2.2.1.1.4.1. Kader/ Yazgı

Kader, Allah’ın ezelde insanoğlu için takdir ettiği herşeyin lehv-i mahfuzda kayıt altına alınmasıdır. İnsan kaderinde olanları ve başına gelebilecek imtihanları

¹⁹⁵ Yazır, *a.g.e.*, C.1, s.123.

bilemez. İnsan, dünyaya gelmeden önce doğumu, yaşamı, ölümü vs., Allah'ın ezelî ve ebedî ilmi ile belirlenmektedir. Belirlenmiş olanın ise günü geldiğinde gerçekleşmesine kaza denilmektedir. Kaza ve kader İslâmın şartlarındandır. Kazaya ve kadere iman hayır ve şerrin de Allah'tan geldiğine iman etmek demektir. Kadî Burhâneddin de kadere olan imanını tuyuğlarında açıkça dile getirmektedir.

Kaderin bizim hesap ettiğimiz gibi değil Allah'ın takdir ettiği gibi olacağını ifade eden şair, kul ne kadar aciz olursa olsun Allah'ın yardımını kuluna eriştiğinde kuşun doğanı kapıp yiyebileceği gibi insanın olmaz dediği şeylerin Allah'ın inayeti ile olabileceğini söylemektedir.

Her zemân suya varup gelmez senek
 Kayda geçer er yirine her zenek
 Tengri'den bolsa inâyet bir kula
 Lâçini dahi kapar yir kükenek

T 43

Takdir edilen herşey er ya da geç insanın başına gelecektir. Kader, kazaya dönüşecektir. İnsan ne kadar çabalarsa çabalasın, bütün çabalar birer bahane olacak ve takdir edilen yerini bulacaktır. Bu gerçeğe iman eden insanın acziyetinin farkında olduğu zaman dünyada her işinin şahane olacağı söylenmektedir.

Kim bilür bir nefese behâ nedür
 Ol işler ortada kul behânedür
 Gişi öz eksükligin bilincegz
 Dünyâda anun işi şehânedür

T 101

Kader kelimesi ve eş anlamlı; yazgı, takdîr, alın yazısı kelimelerinin kullanımı tercih edilmiştir. Allah'ın her şeyi bildiğini ifade eden şair, 'başda ne yazılı' derken kendisi için yazılmış olan kaderi de bilmediğini ifade etmektedir.

Kankı cânda od varını âh bilür
 Başda ne yazılmışın ol şâh bilür
 Cân giripdür ışkı yolına anun

Yola çıhanun işin Allâh bilür

T 76

İnsan için kader, değişmez bir yazıdır. Şair, takdirle yazılanın tedbirle bozulmayacağını bilmekte, bunu bilmeyen insanların ise tedbire sığındıklarını söylemektedir.

Yoluna cân virmeyen taksîr ider

Gördüğü düşüni kej ta'bîr ider

Her gişiyeye ne yazılmanın görür

Anı bilmeyen dahı tedbîr ider

T 81

3.2.2.1.1.4.2. Tevekkül

فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ

“Kesin karar verdiğin zaman da artık Allah’a tevekkül et. Çünkü Allah, tevekkül edenleri sever.”¹⁹⁶ âyetinde belirtildiği üzere bir iş için gerekli bütün gayreti gösterdikten sonra işi Allah’a bırakmak, Allah’a güvenmek, sığınmak anlamlarına gelen tevekkül, dünya ve ahiret işleri için inanan her insanın Allah’tan gelecek olana rıza göstermesidir. Kadı’nın cesaret ve şecaâtinin kaynağı olarak gösterebileceğimiz tevekkül, onun tuyuğlarında da fark edilmektedir.

Şairin Allah’a olan güveni tamdır. Kendisini karanlıklarda bırakmayacağına ve mutlaka bir ışık yakacağına kalben iman etmiştir. Allah’a sığınarak düşmanın üzerine yürüdüğünü söylemesi bunun ifadesidir.

Her zemânda tengri yahar bir çerah

Ana yaman sağınan kalur ırâh

Düşmeni Hakka sığınup basaruz

Sâkî tîz tut sun bize tolu ayah

T 89

¹⁹⁶ Âl-i İmrân, 3/159; Yazır, a.g.e., C.2, s.537.

Sevgili yüzünden içine düştüğü dertler için de Allah'a sığınan şair,
 قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا هُوَ مَوْلَانَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ

De ki: “Hiçbir zaman bize Allah’ın bizim için yazdığından başka bir şey dokunmaz. O, bizim efendimizdir. Ve mü’minler, bundan dolayı yalnız Allah’a tevekkül etsinler.”¹⁹⁷ âyetine uygun bir duruş sergilemeye çalışmıştır. Aşk yüzünden inleyip ağlayarak zayıf düşmüştür. Ayrılık ile yoldaş olmuş, karalar giyinmiştir; ama o her şeye rağmen kendisine yardım edecek Rabbine tevekkül etmiştir.

Her zemânun bir nigâr u şâhı var
 Her günün güneş gicenün mâhı var
 Oduna düşene kalmadı karâr
 Yola çıhan gişinün Allâhı var
 Zâr u zerd olan nizâr olsa ola
 Çünkü bu yolda anun bir âhı var
 Kim ki hemdemdür cefâ vü cevri ile
 Lâcerem hecr ile bir hemrâhı var var
 Köhne-pûş oldu bu dem yolunda cân
 Hâliyâ neyise şey'en-lillâhı var

T 73

3.2.2.1.1.4.3. Ezel

Ezel, bütün zamanların görüldüğü ve bilindiği makamdır. Bu yüzden bu makamın sahibi Allah’tır. Ayrıca ezel, kader konusu ele alınırken değerlendirilmesi gereken en önemli kavramlardandır. İnsanın dünyada bulunduğu an, önce ve sonrası ile Allah’a malûmdur. Bu yüzden ezeli bilmek, kaderi anlamaktır.

İlmi ile şöhret kazanmış ve bir müddet Kayseri kadılığı da yapmış olan şair, kader konusunda tam bir teslimiyetçidir. Ezelde Hakk’ın yazısı ne ise onun olacağını, gözün neyi görmeye mukadderse de onu göreceğini söylemekte, korkusuz ve tevekkül sahibi bir insan olarak dostun yardımına, düşmanın beslediği düşmanca tutumuna karşı

¹⁹⁷ Tevbe, 9/51; Yazır, a.g.e., C. 4, s.522.

takındığı tavırda¹⁹⁸ ezeldeki hükme rıza gösterdiği, tuyuğlarında açıkça ifade edilmektedir.

*Ezelde hak ne yazmış ise bolur
Göz neni ki göreceğ ise görür
İki âlemde Hakka sığınmışuz
Tohtamış ne ola ya ahsah temür*

T 1

3.2.2.1.2. İBADET

İbadet kul olmak demektir. Kulun Allah'ın emir ve yasaklarını yerine getirerek ta'zim göstermesidir. İbadette öncelik Allah rızasını kazanmaktır. Kadı Burhâneddin'in tuyuğlarında ibadete yönelik unsurlar geniş yer almamakla birlikte bir kısım tuyuğlarında zikredilmiştir. Bunlar şu şekildedir:

3.2.2.1.2.1. *Namaz*

Namaz, kulun rabbi ile buluşma vakti olması itibariyle “sûfi” nin dileğinin namaz olacağını söyleyen Kadı, “âşık” için de gerçek arzu ve isteğin sevgiliye kavuşmak olduğunu ifade etmektedir. Bu sebeple ayrılıktan gönlü kebâb olan âşığın gözleri yaş ile dolu olduğu gibi sûflerin içinde kavuşma zamanı olan namazı arzu etmekle doludur.

*Hemîşe âşık gönli biryân bolur
Her nefes garîb gözi giryân bolur
Sûflerün dilegi *mihrâb nemâz*
Er gişinün ârzûsı meydân bolur*

T 12

3.2.2.1.2.2. *Kurban*

Allah'a yakınlaşmak anlamına gelen Kurban, belirli bir vakitte belirli niteliklere sahip olan hayvanın ibadet niyetiyle Allah için kesilmesidir. Zilhicce ayının 10,11 ve 12. günleri olarak belirlenen bu günlere de ‘Kurban Bayramı’ denilmektedir.

¹⁹⁸ Bkz. Araz, *a.g.m.*, ss. 25-29.

Er meydanını bayram yerine; yiğitleri ise koçlara benzeten Kadı, bayramda güzel koçların kurban edilmesi gibi er meydanına kurban olmaya çıkmıştır. Aslana nasıl kelepçe vurulamazsa er kişiye de esir olmak yakışmaz; bu yüzden meydana çıktıktan sonra ölmek, onun için bayram gününde canını Allah'a sunan bir kurban olmaktır.

Bayramda gözel koçlar kurbân bolur
Aslanlar kayda bolsa gurrân bolur
Erenler cergesinde söz söylemek
Fi'l- mesel çün zîre vü kirmân bolur

T 35

3.2.2.1.2.3. Sadaka/ Hayır

Gönüllü olarak veya dinî bir vecîbeyi yerine getirmek üzere ihtiyaç sahiplerine yapılan maddî yardım¹⁹⁹ olarak tanımlanan sadaka için Allah, Kur'an-ı Kerîm de;

إِنَّ الْمُصَدِّقِينَ وَالْمُصَدِّقَاتِ وَأَقْرَضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعَفُ لَهُمْ وَلَهُمْ أَجْرٌ كَرِيمٌ

“Kuşkusuz ki sadaka veren erkeklere, sadaka veren kadınlara ve Allah'a güzel bir ödünç verenler için, verdikleri kat kat arttırılır. Ve onlara üstün bir ödül vardır.”²⁰⁰ buyrulmuştur.

Kadı Burhâneddin de “ye, yedir ve bağışla” derken yukarı ayette de belirtildiği gibi, bir sadaka yiğitliği gösterir ve bunu yapan kişinin adının ebedi kalacağına inancı tamdır. Kadı'nın İslâm'ın en önemli emirlerinden birini yerine getirmekteki hassasiyeti şu tuyuğunda açıkça görülmektedir:

Niçe ki gögde güneş seyrânıdır
Bu cihân erenlerün meydânıdır
Yi vü yidürgil al u bağışlagıl
Her zemân bir yigidün devrânıdır

T 85

¹⁹⁹ Ali Duman, “Sadaka”, *DİA*, İstanbul, 2008, C. 35, s. 383.

²⁰⁰ Hadîd, 57/ 18; Yazır, *a.g.e.*, C.8, s.159.

3.2.2.1.3. DİĞER DİNÎ MEFHURLAR

3.2.2.1.3.1. *İmân*

İmân, emin olmak, kalbi güven, itimad içinde tutmak, sükûna kavuşturmak manalarını ifade etmektedir.²⁰¹ Allah'ın varlığına ve gönderdiği elçisine mutlak surette inanıp şüphe etmeksizin kalbini inandığı şeyde emin kılmak, kalbi sükûna kavuşturmak imândır.

Din, imân etmekle başladığı için imân etmeyen kişinin dini yoktur. Ayrıca hadiste geçen şekli ile dinde üç kişiden sorumluluk kaldırıldığı haber verilmiştir ki bunlardan bir tanesi akıl sağlığına kavuşuncaya kadar aklî melekesini yitiren²⁰² kişidir. Akıl sağlığı olmayan kimsede sorumluluk yoktur bu yüzden dinde de sorumlu tutulmamıştır. Kadı tuyuğunda, sevgilisinin aklını başından alması nedeniyle kendisinden dinini ve imanını da alıp götürdüğünü ifade ederken bu bilgi ve inancını açığa çıkarmaktadır.

Dil hod anundur velî cân aparur
Dîni koymaz akl u *îmân* aparur
Gönlüme girdi hayâli dün gice
Zulmet içre âb-ı hayvân aparur

T 33

3.2.2.1.3.2. *Küfür/Kâfir*

Küfür, örtmek, nimeti inkâr etmek manasına gelir. İman edilmesi gereken şeylerden birisini veya hepsini kalben inkâr ve tekzib eden ve bunu dil ile söyleyen kimse kâfirdir.²⁰³ İman ile birlikte kullanılarak tezat yapılır. Allah'ın mükemmel yaratıcılığına örnek olarak kimsenin birbirine benzemediğinden bahseden Kadı, kâfir olanın bile yalnızca bu sebeple iman edebileceğinden bahsetmektedir.

Dünyâda bir câna benzer cân getir
Kâfir isen dahı gel *îmân* getir
Hele bu derde düşiben yanaram

²⁰¹ Şerafettin Gölcük, Süleyman Toprak, *Kelam Tarih Ekoller Problemler*, 5, Tekin Kitabevi, Konya, 2001.

²⁰² Hudûd,17; Ebu Davud Süleyman B.eş'as Es-sicistani, *Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi* (Çev. Necati Yeniçel, Hüseyin Kayapınar), Şamil Yay., İstanbul, 2012, C.15, ss.78-79.

²⁰³ Gölcük, Toprak, *a.g.e.*, s. 139.

Buldun ise derdüme dermân getir

T 105

3.2.2.1.3.3. *Şükür*

Şükür, Allah'ın bahşetmiş olduğu herşey için, kulun göstermiş olduğu minnet duygusunun ifadesidir. Kadı da kendisine lutf edilmiş her durum için şükretmiş ve buna tuyuğlarında yer vermiştir.(T 115)

Hakka şükür koçların devrânıdır

Cümle âlem bu demün hayrânıdır

Gün batardan gün toğan yire degin

Işk erinün bir nefes seyrânıdır

T 2

Kadı, Allah'ın insanoğluna ruhundan üflemesini bir şükür vesilesi kabul etmektedir. Bunun içinde yarıtlışı ve bir nefeste giydirilen ruhu için Allah'a şükretmektedir.

Cânum ol ki cümle âlem cânıdır

La'li anun cümle cevher kânıdır

Şükr ana ki bir nefesde gelmişüz

Kim bu dem erenlerün devrânıdır

T 104

3.2.2.1.3.4. *Ölüm ve Hayat*

Kadı tuyuğlarında dünya hayatının bir sonu olduğunu anlatmak için dünya isteyenlere nasip ve kismette olandan başkasına sahip olunamayacağını, yemek içmek denilen şeylerin ise can için birer hizmetçi bulduklarını söyler. Böylece Dünya'ya ait zevk ve eğlencelerin gelip geçici olduklarını ifade eder. Dünya'yı ise üzerinden geçilip gidilecek bir köprüye benzetir ki, bu sözü "*Dünyada bir garip veya bir yolcu gibi ol*"²⁰⁴ hadîsindeki tavsiye ile uyum içerisinde.

Dünyâ diyen gişiye bir vâyedür

Yimek içmek bu câna bir dâyedür

²⁰⁴Buhari, Rikâk, 3;Muhyiddin en-Nebevî, *Riyâzüs-Sâlihîn I-Metin ve Çeviri* (Çev. M.Emin Özafşar-Bünyamin Erul), DİB Yay., Ankara, 2014, s.444.

Dünyâ bir geçüt durur gelen geçer
İllâ server yigide sermâyedür

T 61

Dünya nâmına birçok şeye sahip olan Kadı, bunu “dünyayı çok sınıdık” diyerek ifade eder. Dünya’nın bir rayîhâdan başka bir şey olmadığını söylerken kaplan ve aslan kadar güçlü kuvvetli bir komutan bile olursa ölüm geldiğinde bir ceylân gibi korkak olunacağını itiraf eder.

Dünyâyı çoh sınıduh bir bûyimiş
Kamu âlem varlığı bir hûyimiş
Kapan aslan ejdehâlar cümlesi
Ecelün kıynağında âhûyimiş

T 38

Ömrün uzun olduğunda ise nefes almanın bile eziyet vereceğini ifade etmektedir.

Binmişüz atumuza hayrân hayrân
Kılsa yâr bizden saru seyrân seyrân
Çoh zemân gele vü ömür çoh geçe
İllâ kanı bu nefes kayrân kayrân

T 47

Peygamberimizin; “... *Ben Dünya’da bir ağaç altında gölgelenip de bırakıp giden bir yolcu gibiyim.*”²⁰⁵ hadisinde bahsettiği gerçeği şair, dünya bir gölge durur kovar kaçsan” diyerek dünyanın insanı bırakmadığını ama akli olanın da onda karar kılmaması gerektiğini ifade eder.

Erenler bu dünyâyâ kılmaz nazar
Bunda akli var gişi kılmaz karâr
Bu dünyâ kölge durur kovar kaçsan
Bir gişi ki kaçar andan ol kovar

²⁰⁵ Tirmizî, Zühhd 44; Nebevî, *a.g.e.*, s.452.

T 79

Kadı, mühteris olma özelliğinin aksine tuyuğlarında dünyaya kanmamak gerektiğini hatırlatır. Ayrıca dünya hayatı kadar ahiret hayatını da elde etme hırsı ile “erenler meydanı” na dâhil olmak ister.

Câna kalma ger yara irem dirsen
Bâğa düşgil şeftâlû direm dirsen
Başa câna dünyelige kalmagıl
Erenler meydânına girem dirsen

T 93

Bir başka tuyuğda ise Kadı, düşman illerini almak için savaştan savaşa girmiş olmasına rağmen bu illerin kimsede bâkî kalmayacağını söylemektedir. Çünkü ömür gibi bu iller de gelip geçecek ve sürekli el değiştirecektir.

Erenler meydanlarda cevân ider
Düşmenün ili saru seyrân ider
Yahşı yaman hayr az şerri kamu
Dutmaz kamu kimse de devrân ider

T 51

3.2.2.1.3.5. *Haram/ Günah/ Taksîr*

Ku'an ve Sünnette yasak edilen, yapılmaması istenilen fiilere haram denilmektedir. Kadı'nın tuyuğlarında da harâm(T 113), günah(T 91), taksîr(T 81) kelimeleri şeklinde de geçmektedir.

Şair, Allah yolunda cihad ederek ölmek yerine, bir yâr uğruna ölmenin günah olduğunu belirtmektedir.

Yârenler firâkıdan âh u bin âh
Yâr için ölmeklige çohdur günâh
Şol gün için ki yigitler günidür
Cümlenüzden dilerüz bir gez Allâh

T 91

Ömrünün büyük bir kısmını savaşarak geçirmiş olan Kadı, bu atmosfer içersinde yazmış olduğu bir başka tuyuğunda “er günü” olarak isimlendirdiği savaş içinde, yârine yoldaş olmayan için yemek, içmek, gülmenin haram olduğu ifade etmiştir. Burada yâr ile ifade edilmeye çalışılan; Allah, sevgili, asker olması ihtimaldir.

Er midür ser-bâz u zer-bâz olmayan
Alaca ördeglere bâz olmayan
O yimek içmek gülmek oynamah harâm
Er güninde yâra dem-sâz olmayan

T 113

Ayrıca Kadı kendisi için “mücrim” (T 11) kelimesini de kullanmaktadır.

3.2.2.1.3.6. *Mismil-Murdar*

Tahir, temiz, pâk anlamında kullanılan mismil, murdar kelimesi ile tezat içersinde kullanılmıştır. Mismil halk dilinde üzerine besmele çekilerek Allah için kesilen kurban manası ile de kullanılmaktadır. Mismil olanın da murdar olanın da var olduğunu söyleyen Kadı, kendi durumunun da Allah’ın katında belli olduğunu ve bilindiğini söylemektedir.

Bellüdür Hakk katında girdârumuz
Eyle kim var mismil ü murdârumuz
Sâkî virgil elüme tolu ayah
Kim gide bu gönülden jengârumuz

T 6

3.2.2.1.3.7. *Lütuf*

Lütuf, hoşluk, güzellik, iyi muâmele, iyilik, kolaylık ve yardım göstermek²⁰⁶ anlamlarına gelmektedir. Sözlükte ise “nazik ve merhametli davranmak, iyi muamele etmek” mânasında masdar; “iyilik etme, merhamet ve yardımda bulunma”

²⁰⁶ Pala, *a.g.e.*, s. 292.

anlamında ise isim olarak kullanılır.²⁰⁷ Allah'ın kullarına rıfk ile yardımda ve ikrâmda bulunmasıdır. Kadı'nın tuyuğunda ilahî ve mecâzi olarak değerlendirebileceğimiz sevgili, katre miktarı bir lütuf gösterdiğinde, kendisi için ummân değerinde olacağı söylenmektedir.

Görmedüm sen tek latîf nâzûk cüvân
Tapuna olsun fidâ cân u cihân
Katrece lütfun bize irer bolsa
Katre tek ola katumda bin umân

T 8

3.2.2.1.3.8. *Fetvâ*

Fetvâ, su'al-i meşrû'a verilen cevâb-ı resmî-i şer'i dir.²⁰⁸ Müftünün fetvası bir bakıma, kitap ve sünnette yer alan dinî hükmün açıklanması ve kapsamının belirlenmesi demektir. Bundan dolayı fetva mahiyetindeki cevaplar hem soranı hem de başkalarını ilgilendiren genel bir hüküm mahiyetindedir.²⁰⁹ Aşağıdaki tuyuğunda Kadı, kendisini öldürmek isteyen düşman beyinin bu isteğini yerine getirebilmesi için de fetvâ çıkartılması gerektiğini ifade etmiştir. Ancak o zaman kendisini öldürmek isteğinin mana kazanacağını söylemiştir.

Kanımı içdüğüne *fetvâ* gerek
İy begüm tîhünde men selvâ gerek
Sen dimez miydün ki ben sinün olam
İşbu da'vîye bize ma'nâ gerek

T 31

3.2.2.1.3.9. *Duâ*

Kulun bütün benliğiyle yüce yaratana yönelerek ondan istek ve dilekte bulunması anlamında kullanılan dinî terim ve bu amaçla icra edilen bir ibadet şeklidir.²¹⁰

²⁰⁷ İlyas Çelebi, "Lutuf", *DİA*, İstanbul, 2003, C.27, s. 239.

²⁰⁸ Nâcî, *a.g.e.*, s.158.

²⁰⁹ Fahrettin Atar, "Fetva", *DİA*, İstanbul, 1995, C.12, ss. 486- 489.

²¹⁰ Osman Cilacı, "Duâ", *DİA*, İstanbul, 1994, C. 9, s. 529.

Kadı da bir tuyuğunda duaya yer vermiş, savaşa çıkan er için yollarının uğurlu olması ve onu kötülüklerden koruması için Allah'a dua etmiştir.

Yola gider ola mı şol ner buğur
Yolu uğradı hele olsun uğur
Tengri sahlasun anı yaman gözden
Meydânda kükreyecek günür günür

T 64

3.2.2.1.3.9. *Hak /Bâtil*

“Gerçek, sâbit, doğru, varlığı kesin olan şey” anlamlarında isim olan hak kelimesi genellikle bâtilin zıddı olarak gösterilir.²¹¹ Hakk’ın varlığını ve gönderdiği emir ve yasakları beyan sadedinde “Hak” kelimesi kullanılmaktadır. Allah’tan başka bir varlığı kabul etmek asılsız, gerçekle uyuşmayan manaları karşılar şekilde bâtil olarak kullanılmaktadır. Aşağıdaki tuyuğda da hakkın bâtili yendiği ifade edilmiştir.

Basıcah dünyâya sen düşdi haçlar
Başladı hak bâtiları başın suçlar
Dünyâya her koç ki geldi şükr ana
Tayandı anun birle cümle koçlar

T 115

3.2.2.2. TASAVVUF

Kadı Burhâneddin’in konu edildiği çalışmaların çoğunda onun mutasavvıf bir şair olmadığı ifade edilmektedir. Ancak onun özü itibariyle mutasavvıf bir şair olmasa bile, tasavvufî aşk ile olan ünsiyeti göz ardı edilmemiştir. Bu konuda Ali Nihad Tarlan;

“Kadı Burhâneddin dış ve iç bakımından hakikaten büyük olan divanında hemen münhasıran tasavvufî aşk ile olan ruhî alâkasını terennüm etmiştir. ... İhtiraslı ruhunun feveranlarını taşıyan şiirleri tasavvufî aşk muvacehesindeki rûhî buhranlarını aksettirir.”

²¹¹ Mustafa Çağrı, “Hak”, *DİA*, İstanbul, 1997, C.15, s.137.

şeklinde ifade ettiği düşünceleri ile Kadı Burhâneddin'in tasavvufla yollarının ayrı olamayacağını ifade etmektedir. Onun mânâların ve sevgiliye dair olan mısraların içersine gizlediği ilahi aşk sırrının peşine düşen Ali Nihad Tarlan, bu incelmış sanatı Fuzulî'de bulduğunu ifade ettikten sonra şunları söylemektedir:

“Ve ipuçlarını yakalamak için gerilere doğru uzandım. XV. asrın mühim simalarında bu tip bir sanata rastlayamadım. Lâkin XVI. asırda hakikî bir dev ile karşılaştım: Kadı Burhâneddin. Bu muasırlarının hiç birine benzemiyordu. Ne tasavvufu büyük İran mutasavvıfları vadisinde mevzeler yazarak didaktik hale getirmiş, ne de derin bir vecd içinde onu sembolsüz halde terennüm etmiştir.”

Çalkantılı yaşamı, siyasi kimliği ve hükümdar şairliğinin yanında tasavvufî aşkın cezbelerini de içinde barındıran Kadı, ona erişememekten kaynaklanan buhranları muayyen ıstılahların arkasına gizlenerek ifade etmiştir.²¹² Kadı Burhâneddin mürşîd ve mürîd değildir; ama ruhunda tasavvufa karşı ciddi bir alâka yaşattığını mısralarında sezdirir.²¹³ Tasavvufî birçok terimi tuyuğlarında tesbit ettiğimiz Kadı'nın, aldığı manevi terbiye, ilmi ve âlim ruhu fark edilmektedir. Sevgilisine seslendiği birçok tuyuğunda mecâzi ve ilâhi aşka kapı aralar mahiyette anlamlar bulunmaktadır. Şiirlerinde yer verdiği tasavvufî unsurlar, onun tasavvufa olan ilgisini ve bilgisini ön plana çıkarmaktadır.

3.2.2.2.1. Vahdet-i Vücûd ve Tevhid

Vahdet-i vücûd, varlığın birliği ve varlıkta birlik anlamında bir tasavvuf terimi; bu bağlamda Tanrı, âlem ve insan ilişkilerini açıklayan düşünce sistemidir.²¹⁴ Vahdet-i vücûd düşüncesini dile getirmesi ile meşhûr olan Hallâc hakkında ileri sürülen iddiaların en yaygını, en etkili ve en sürekli olanı, onun tevhid ve fenâ görüşünü ifade eden “ene'l-hak” sözüdür.²¹⁵ Bu sözü bazı çevreler tarafından tanrılık iddiası olarak kabul edilmiş ve Hallâc'ı başından etmiştir.

Hakk'ın varlığında kendi varlığını yok eden bir insanın asılmasına anlam veremeyen Kadı Burhâneddin, Hak yoluna başını koyduğu için Hallâc'ı bir yiğit olarak

²¹² Tarlan, *a.g.m.*, 1958, s.15.

²¹³ Demirbağ, *a.g.e.*, s.23.

²¹⁴ Ekrem Demirli, “Vahdet-i Vücûd”, *DİA*, İstanbul, 2012, C.42, s. 431.

²¹⁵ Bkz. Süleyman Uludağ, “Hallâc-ı Mansûr”, *DİA*, İstanbul, 1997, C.15, s. 379.

tarif eder. Yiğit olan kişinin gerektiğinde Hakk'ın yolunda başını verecek kadar cesaretli olması gerektiğini ancak böyle temizlenebileceğini ifade sadedinde ise yatağında ölen kişinin murdâr olacağını belirtmiştir.

Özini eş-şeyh gören serdâr bolur
Ene'l-hak da'vî kılan ber-dâr bolur
Er oldur Hak yolına baş oynaya
Döşekde ölen yigit murdâr bolur

T 66

3.2.2.2.1.1. Aşk

İslâmî edebiyatta aşk, ilâhî ve beşerî olmak üzere başlıca iki anlamda kullanılmış, ilâhî aşka genellikle “hakiki aşk”, beşerî aşka da “mecâzî” veya “uzrî aşk” denilmiştir²¹⁶Aşk ve muhabbetin işlendiği hemen bütün dinî ve bazı lâdinî eserlerde aşk-ı hakîkî, mutlak aşk, aşk-ı ilâhî adlarıyla hep Allah aşkı kastedilmiştir. Âşğın bütün merhalelerden geçerek sonunda ulaşacağı gerçek aşk budur.²¹⁷ Kadı da tuyuğunda kendisinin canını vereceği gerçek bir âşktan bahsetmektedir.

Dünyâda gerçek âşık kanı kanı
Âşık isen gözünün kanı kanı
Her âşık ma'sûk için baş oynarsa
Ben âşıkun yoluna cânı cânı

T 55

Canını bir kez dahi düşman eline düşürmemesi için Allah'a seslenen şair, yâr dediği Rabbi için varlığını fedâ edeceğini söyler. Burada kastedilen aşkın mecâzi mi cismanî mi olduğu konusunda görüş ayrılığı yaşanmıştır. Kadı'nın şiirlerinde işlediği ‘aşk’ için görüş farklılığı hâl-i hazırda mevcut bulunmaktadır.

Ma'sûkun hiç âşika yanmaz bağı
Bin âşık yâr katında bir çöp ağrı
Hele yarun yoluna varlıh fidâ

²¹⁶ Uludağ, “Aşk”, *DİA*, İstanbul, 1991, C.4, s. 11.

²¹⁷ Mustafa Uzun, “Aşk”, *DİA*, İstanbul, 1991, C.4, s.18.

Düşmene bir gez dahı Allâh tengri

T 95

3.2.2.2.2. Diğer tasavvufî kavramlar

3.2.2.2.2.1. Nefs

İnsanın özü, kendisi, ilâhî latife, kötü huyların ve süflî arzuların kaynağı anlamında bir terim²¹⁸ olan nefis, tasavvufta zaafı, hastalıkları, arzuları ile tedavi edilmesi gereken bir hasta olarak değerlendirilmektedir. Yusuf suresinde de bu konuya şu şekilde açıklık getirilmektedir:

وَمَا أُبْرِي نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي إِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ

*“Yine de nefsimi temize çıkarmıyorum; çünkü nefis, gerçekten kötülüğü çokça emreder. Ancak Rabbim rahmetiyle yarlıgarsa o müstesna... Çünkü Rabbim çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.”*²¹⁹

İnsan nefsi yüzünden hataya düşmektedir. Kadı da bu konuda dünyanın bir nefis için nice hallere girdiğini ve geçiçi olduğunu ifade etmektedir.

Bu dünyâ bir nefis için olmuş yalah

Dibi yahındur anun degül irah

Zülfünü tağıtma cem' eyle begüm

Yohsa olur bu cihân alah bulah

T 16

3.2.2.2.2.2. Himmet

Kuvveden fiile çıkarılması kast ve irade olunan husus, kasd-i kalbî, irade-i bülend, cehd, ikdam, lutûf ve kerem²²⁰ mânalarına gelen himmet, “Kendini veya başkasını kemale erdirmek için kalbin bütün ruhanî güçleriyle Cenâb-ı Hakk’a

²¹⁸ Uludağ, “Nefis”, *DİA*, İstanbul, 2006, C.32, s. 526.

²¹⁹ Yûsuf, 12/ 53; Yazır, *a.g.e.*, C.5, s.225.

²²⁰ Nâcî, *a.g.e.*, s. 229.

yönelmesidir.” Tasavvufta himmet genel olarak velînin teveccühü, tasarrufu ve olağan üstü işleri başarma gücü şeklinde anlaşılmıştır.²²¹

Kadı, iki âleme kadar ulaşan himmetinin olduğunu ifade ettiği tuyuğunda velîlik makamının sahibi olur. Bu ifade onun tasavvufla olan ünsiyetini göstermektedir.

Devletinden kaçan olur hâksâr
Âşık olur ma'sûkından şermsâr
Himmetümüz iki âlemde gezer
Nolısar Amasiye ya Nigisar

T 14

3.2.2.2.3. Miskîn

Kelime manası itibariyle hiçbir şeye malik olmayan, ifrât-ı zaruretten harekete mecali kalmayan, dünyada mal namına da hiçbir şeye malik olmayan hareketsiz, ziyade kuvvetsiz, zelil, aciz ve makhûr, zavallı kişi²²² için kullanılan bir sıfattır. Tasavvufta ise varlık kaygısı gütmeyen, yokluğu varlığa tercih edebilen, kendini ve nefsinin dünyaya ait güzelliklerden sıyırmış, dünya kaygısı çekmeyen insan için miskîn denilmektedir. Bu yüzden insan, Allah karşısında âciz, fakir, güçsüz ve garîbtir. Bu fakirlik derdi derviş için bir nimettir. Ayrıca miskîn sıfatı, tasavvufta derviş ve dervişin gönlü için kullanılmaktadır. Kadı Burhâneddin de gönlü için miskîn ibaresini kullanmıştır. Ayrıca tasavvufta Allah'ın tecelligahı olarak bilinen 'zülûf' kul için sır makamıdır. Özünü burada yitirdiğini söyleyen Kadı'nın gönlü bu zülfün kapısında bir miskîndir.

Gönülüm tek görmedüm bir çîn gönül
Kamu gönül gönlüme perçîn gönül
Tolaşup zülfüne yitürmiş özin
İy gönül kara gönül miskîn gönül

T 50

²²¹ Bkz. Mehmet Demirci, "Himmet", *DİA*, İstanbul, 1998, C.18, ss. 56-57.

²²² Nâcî, *a.g.e.*, ss. 43- 432.

3.2.2.2.4. Dervîş

Turuk-ı aliyyeden birine intisap etmiş olan zattır. Zengin de olsa beis yoktur. Sade kıyafet de sahibine dervîş dedirtebilir.²²³ Aynı zamanda fakir, dilenci, dünyadan yüz çeviren, kendini Allah'a veren kişidir.²²⁴ Dervîş ahireti dünyaya tercih etmiştir. Bu yüzden dünya ve içindekilerle ilişkisi sadece bir lokma bir hırka mesabesinde. Dervîş, akli ve gönlü ile daim Allah ile beraberdir. Zülfün sır makamı olması sebebiyle bu makamın fâş edilmesi dünyada kargaşaya sebep olacaktır. Sevgilinin sert bir bakışla bakması ise yürekleri yaralayacaktır. Bununla birlikte Kadı için bu bakışlar, çok kişinin dervîş olmasına sebeptir.

Zülfün açsan dünyâda teşvîş olur
 Katı baharsan cigerler rîş olur
 Gözlerün kan dökmege kuşanursa
 Dünyâda çoh kişiler dervîş olur

T 21

Dervîşlik bir riyâzet ve mücahede faaliyetiyle başlar. Bu dönemde yeme, içme, konuşma ve uyuma en aza indirilir; ibadet, zikir ve tefekkür arttırılır; nefsin arzularına hâkim olmaya, böylece ruhî bir enginlik ve mânevî olgunluğa ulaşmaya çalışılır.²²⁵ Bu sebeplerdir ki Kadı; artık yemek ve giymenin dışında, daha fazla bir şey istemediğini, ıstırab içinde bir dervîş olduğunu söylemektedir.

Işk eri bu dünyede dil-rîş imiş
 Rencün içinde bu gün dervîş imiş
 Geymek u yimekten artuh istemek
 Er kişinin cânına teşvîş imiş

T 42

²²³ Nâcî, *a.g.e.*, s. 110.

²²⁴ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Rehber Yay., Ankara, 1997, s. 60.

²²⁵ Tahsin Yazıcı, "Dervîş", *DİA*, İstanbul, 1994, C.9, s. 188.

“Padişah nefsinin, hırslarının kulu iken, derviş nefis ve hırslarının sultanıdır.”²²⁶
 sözü Kadı'nın aşağıdaki tuyuğunda verilen durumunu özetler mahiyettedir. Her ne kadar hükümdâr olsa da bir dem içre nefisini yenerek dervîş olduğunu ifade etmektedir.

Bun güninde koçlara ben işem uş
 Beg isem hele bu dem dervîşem uş
 Dostlaruma dinçliğ isem ne aceb
 Düşmenümün cânına teşvîşem uş

T 60

3.2.2.2.2.5. Zâhid

Kulun Hakk'ın dışındaki her şeyi terketmesi anlamında bir tasavvuf terimi olan zühd “bir şeye rağbet etmemek, ona karşı ilgisiz davranmak, ondan yüz çevirmek” demektir.²²⁷ Hakiki veya suverî züht ile muttasıf olan²²⁸ insan ise zâhidir. Zâhid dünya ve içindekilere rağbet etmeyen ve kalbi Allah ile beraber olan kişidir.

Zâhid için Allah aşkı dünya ve içindekilerden daha ziyade olduğu için bu aşk ile vecd içindedir. Bu nedenle Kadı, zâhidin aşk katında bir şaşkın ve sersem olduğunu ifade etmektedir.

Işk katında zâhidâ bir deng imiş
 Dilberler gönülleri çün seng imiş
 Bu nefes ki maksûdlar buldı hâsıl
 Çevregi yârânların gülbâng imiş

T 100

3.2.2.2.2.6. Sûfi

Zahirde halk ile bâtında Hak ile olan, nefsinde ölen Hak ile diri kalan²²⁹ Hakk'ın rızasını kazanmak için tasavvufî yolda ilerleyen ve burada çeşitli nefis mücadeleleri vererek nefsin suflî arzularından kendisini arındıran, kemâl sahibi olan kişi sûfidir. Dili

²²⁶ Bkz. Cebecioğlu, *a.g.md.*, s. 61.

²²⁷ Bkz. Semih Ceyhan, “Zühd”, *DİA*, İstanbul, 2013, C.44, s. 530.

²²⁸ Nâcî, *a.g.e.*, s. 759.

²²⁹ Uludağ, *a.g.e.*, s. 322.

ve gönlü ile sürekli Hakkı zikreden sûfî için, zikirten ayrı kalmak düşünülemez; ancak gerçekte divan edebiyatında sûfî ve zâhid, âşık için zâhiri bir yaşantıya sahiptir. Âşık arifken, zâhid ve sûfî âlimdir. Âşık gönlü ile sûfînin zâhirde alacağı yolu çoktan katetmiştir. Âşık samimi iken zâhid ve sûfî riyâkâr kabul edilir. Kadı Burhâneddin için de âşık ve er kişi aynı kabul edilir. Âşık gönlünün yanarak kebâb olduğunu söyleyen Kadı, sûfilerin isteğinin zâhirde iken, er kişinin/âşığın arzusunun meydanlarda olduğunu ifade etmektedir.

Hemîşe âşık gönli biryân bolur
Her nefes garîb gözi giryân bolur
Sûfilerün dilegi mihrâb nemâz
Er gişinün ârzûsı meydân bolur

T 12

3.2.2.2.7. Âb-1 Hayvân/ Âb-1 Hızır

Dirilik suyu ebedî hayat verdiği zannolunan su anlamına gelen Farsça bir kelimedir. Tasavvufta bu terim "irfan"ın müteradifi olup nurun pırıltıları ve İlâhî tecelliler için de kullanılır.²³⁰ Âb-1 hızır, âb- 1 hayvân, âb-1 bekâ, âb-1 hayât, şeklinde de ifade edilen kalıbın, tasavvufta Allah'ın "el-Hayy" isminin hakikatinden ibarettir. Bu ismi öz vasfı haline getiren kimse, âb-1 hayâtı içmiş olur.²³¹ Âb-1 hayâtı içen kişi için artık ölüm mefhumu söz konusu olmadığı için zulmette kalmak da mümkün değildir. Çünkü cân artık bu su ile sonsuzluğu tatmakta ve ufka ermektedir.

Kadı Burhâneddin de, gece gönlüne gelen tecellileri, âb-1 hayâta benzetmiş bu hayalin kendisini terk edişini, sonsuzluğa ulaştırmadan, hayât suyunun alıp götürüldüğünü ve zulmet içinde kaldığını ifade etmiştir.

Dil hod anundur velî cân aparur
Dîni koymaz akl u îmân aparur
Gönlüme girdi hayâli dün gice
Zulmet içre âb-1 hayvân aparur

²³⁰ Bkz. Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 10.

²³¹ Bkz. Ahmet Yaşar Ocak, "Âb-1 Hayât", *DİA*, İstanbul, 1988, C.1, s.2.

T 33

3.2.2.2.8. Cem (câm) İçmek

Tasavvufta câm, bâde, Allah aşkını temsil etmektedir. Bu aşkın, bâdenin, bağımlısı olanlar ise gönül erleridir. Onlar Hakk'ın sarhoşu oldukları için kınanmazlar ve hor görülmezler. Bu sebeple Kadı, meclisinde bulunup bâde içen yarenlerinin, erenler olduğunu ifade etmiş, bunu ancak gönlü ile bakanların görebileceğini söylemiştir.

Oturup cem içen yârânlardur
Kim bunu bilür ise erenlerdür
Kime kim bahar isen tehî bahma
Kancaru bahar isen erenlerdür

T 46

3.2.2.2.9. Aşk Eri

Kadı Burhâneddin'in '*Aşk eri*' olarak seslendiği, tasavvuf yolunun yiğidi olan kişidir. O dünya ve ahirete bakan tarafıyla tam bir denge insanı; ama herşeyden önce ilâhî aşk ile hem dem olmuş bir kimliktir. Nefsi ve düşmanı ile de cenge girebilecek kadar yürekli bir yiğit, varlığını Hakk'ın yolunda eriten bir sûfî, kimi zaman çile çeken bir dervişdir.

Aşk eri, fenâ makamındadır, o dünyada iki âlemin bir kâsede içildiği bir bezmedir. O iki hayatta da ilahi aşk ile birliktedir; bu yüzden ömür de ecel de onun için birdir.

Gönülde gizlü bolsa bir tasadur
Ömr ile ecel dahı hem-kâsedür
Dünyâ bezminde iki âlem dahı
Işk eri katında hem bir kâsedür

T 5

Kadı, aşk erinin varlığını bir ‘âh’tan ibaret görürken, cânının savaş meydanında uyanık olduğunu, bu meydanlarda hakka riâyet ederek savaşanların ise yiğitliğin evreninde bir ‘şah’ olacağını ifade etmektedir. Bu tuyuğunda Kadı Burhâneddin’in savaştaki samimiyeti, kararlılığı dile getirilmiş ve ölüm onu bulsa bile onunla nasıl yükseleceğini çok veciz bir şekilde ifade etmiştir.

Cân bu meydân içre agâh ola gâh
 Işk erinün varlığı âh ola âh
 Kim bu yolda toğru ger varur ise
 Erliğün evreninde şâh ola şâh

T 15

Bir diğer tuyuğunda ise Kadı, aşk erinin alçak gönüllü oluşundan bahseder. O varlığını hiçlikte eritmiştir. Onun için başı göğe erecek kadar yükselse bile yine de dostlarının arasında en aşağılarda duracağını söylemektedir. Bu nefsinin hiçlik makamında gören bir aşk tâlibinin sıfatı kabul edilir.

Işk eri oldur ki ol mest ola mest
 Niçe ki nist ola ol hest ola hest
 Niçe ki başı göge yiter ise
 Yârenler arasında pest ola pest

T 49

Kadı Buhâneddin’in ‘Aşk eri’ olarak hitab ettiği kişinin kendisi olması kuvvetle muhtemeldir. Nefsi ile düşmanına aynı muameleyi yapan Kadı, tuyuğlarında ifade ettiği şekliyle hep halkı ile içe içe, cenklerde hep en önde, nefsinin sefahati ile de hep yüz yüzedir. Bu sebeple onun İslâm’a ve İslâmî değerlere bağlılığı da kaleme almış olduğu tuyuğlarında açıkça görülmektedir. Bu yönü ise Kadı Burhâneddin’i, İslâmî edebiyatta ön plana çıkarma sorumluluğunu yüklemiştir. Onun girdiği cenklerde içinde bulunduğu cihad aşkı, aynı zamanda nefsinin sigaya çekme konusundaki kararlılığı ve mutasavvıf bir şair olmadığı kabul edilmiş olsa bile, tasavvufla olan ünsiyeti de tuyuğlarında kadılıktan ve hükümdarlıktan ziyade kulluk yönünü ön plana çıkarmıştır.

SONUÇ

Kadı Burhâneddin XIV. yüzyılda yaşamış ve başarılı şiiirler kaleme almış hükümdar bir şairdir. “*Melikü'l-Ümerâ*”, “*Sahib-i Seyf ve'l-Kalem*” , “*Ebu'l- Feth*” unvanlarının sahibi olan Kadı Burhâneddin, Farsça ve Arapça şiiirler kaleme almıştır. Günümüze ulaşan Arapça şiiirlerinin dışında Farsça şiiirlerine ulaşılmamıştır. Şairin; İksîru's-Saâdât fi Esrâri'l-İbâdât, Tercîhu't-Tavzîh isimli eserlerinin yanında geniş bir hacme sahip Türkçe divanı da bulunmaktadır. Divanının aslı şuan elimizde bulunmamakla birlikte British Library'de kayıtlı bulunmaktadır. 1323 gazel, 20 rubai ve 118 tuyuğdan müteşekkil bu divanı her sayfada 16 satır olmak üzere 608 sahifeden oluşmaktadır. Kadı Burhâneddin divanı bizim çalışmamızın da en temel kaynağı olmuştur.

Kadı Burhâneddin'in divanında yer alan 118 tuyuğ klasik Türk edebiyatının ilk tuyuğ örnekleridir. Sekiz asırlık bir geçmişe dayanan tuyuğ Arap ve Fars şiiirlerinin dil ve şekil özelliklerinin dışında hece vezni kullanılarak yazılmış cinaslı bir millî nazım şeklidir. Uyak düzeni maniye benzeyen tuyuğun, on bir heceli olanları aruzun "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" kalıbına uyarak yazılır. 11'li hece veznine sahip olup, 'aaba' şeklinde kafiyelenir. Bunun yanında da 'aaa' olan musarra tuyuğlar ve 'abab' şeklinde yazılmış tuyuğlar da günümüze ulaşan tuyuğlar arasındadır. Aruzu çok başarılı kullanamamış olan şairimizin tuyuğları samimi tarzı, cengâver ruhu, kahraman bir hükümdar ve âşık yönüyle tuyuğlarında ön plana çıkmaktadır. Kadı, mutasavvıf bir şair değildir lakin tuyuğlarındaki âşık, zâhid, sevgili, mey, sâkî, sofî ifadeleriyle onun manevi aşkını hissetmek, tasavvuf ile olan ünsiyetini görebilmek mümkündür.

Kadı Burhâneddin millî nazım şeklinin, yaşaması, duyulması ve takipçisi addedebileceğimiz şairlerimiz arasında önemli bir yere sahiptir. Onu takip eden asırlarda da tuyuğlar kaleme alınmıştır. Bunlardan bazıları; Nesimî, Lütfî, Ali Şîr Nevâî, İvazpaşazâde Atâyi, Hatayî, Dede Ömer Ruşenî, Yusuf Emîrî, Katîb, Babür Şah, Gedaî, Şeybanî Han, Münis Harezmi, Sultan İskenderî Şirâzi, Hakikî, Münîrî, Mir Saîd ve Ebu Bekir Mirzâ'ya ait tuyuğlardır.

Özetle Kadı Burhâneddin ve tuyuğları;

-Edebiyatımızda 'mani' ve 'rubai' gölgesinde kalan tuyuğa yeni bir kimlik kazandırmıştır.

- Kadı Burhâneddin ismi ve eserleri, Tuyuğ nazım şeklinin öncüsü olması bununla birlikte tuyuğlarını Türkçe kaleme alması ile millî bir değer kazanmıştır.

-Tuyuğ yazımında Kadı Burhaneddin, kendinden sonraki şairlere öncülük etmiştir.

-Tuyuğlarında kahramanlığını, cesaretli hükümdarlığını, Allah aşkını ve sevgiliye olan aşkını samimi ve yalın bir ifade ile anlatmıştır.

-Aruzü başarılı bir şekilde kullanamamış olması Fars ve Arap edebiyatının etkisinin sürdüğü bir dönemde millî hece ölçüsüne uyumun henüz çok yeni olması itibariyledir.

-Onun tuyuğlarının bir kısmında öğüt, tavsiye vermenin yanında tuyuğlarının her birinde anlatılmak istenen veciz ifadeler bulunmaktadır.

-İslâmî edebiyata bakan yönüyle hükümdar bir şairin ilmî cephesi ön plana çıkmaktadır. Bu minval üzere Kadı'nın tasavvufî eda ile kaleme aldığı tuyuğlarda aşk-ı ilahi, nefis, vahdet-i vücûd ve tevhid, dervişlik, miskinlik, zâhidlik kavramlarına olan yakınlığı görülmektedir. Bununla birlikte bu kavramlarla olan ünsiyeti 'aşk eri' adı altında gizlemiş olduğu kimliğini açığa çıkarmaktadır. Ayrıca Kadı'nın, İslâm'ın inanç ve ibadet ile ilgili mefhumlarına dair düşüncelerinin yer aldığı tuyuğlarının muhtevası üzerinde çalışılmış olması, Kadı ve tuyuğlarının Türk İslâm edebiyatındaki konumunu önemli bir yere taşıma çabasıdır.

EKLER

TUYUĞ METİNLERİ

Ezelde hak ne yazmış ise bolur
 Göz neni ki göreceğ ise görür
 İki âlemde Hakka sığınmışuz
 Tohtamış ne ola ya ahsah temür

T 1²³²

Hakka şükür koçların devrânıdır
 Cümle âlem bu demün hayrânıdır
 Gün batardan gün toğan yire degin
 Işk erinün bir nefes seyrânıdır

T 2

Yahşı anladüm cihânda vâye yoh
 Yârdan özge bu humârum aya yoh
 İki âlemde ümîd server durur
 Andan ayru dahı hîç sermâye yoh

T 3

Sencileyin dünyâda hûb az imiş
 Nağmeni râst anladum şehnâz imiş
 Gönüller kekligine bu dünyâda
 İllâ şâhîn gözlerün şehbâz imiş

T 4

Gönülde gizlü bolsa bir tasadur
 Ömr ile ecel dahı hem-kâsedür
 Dünyâ bezminde iki âlem dahı
 Işk eri katında hem bir kâsedür

T 5

²³² Çeviri; Muharrem Ergin, *Kadı Burhâneddîn Divanı*, İÜEF Yay., İstanbul, 1980'de yer aldığı şekliyle verilmiştir.

Bellüdü hak katında girdârumuz
 Eyle kim var mismil ü murdârumuz
 Sâkî virgil elüme tolu ayah
 Kim gide bu gönülden jengârumuz

T 6

Söz diyem sana eger inanasın
 Yâr gözündür gözüne ne sanasın
 Yârını anda bilesin ne durur
 Ger garîme karşı sen yasanasın

T 7

Görmedüm sen tek latîf nâzük cüvân
 Tapuna olsun fidâ cân u cihân
 Katrece lutfun bize irer bolsa
 Katre tek ola katumda bin umân

T 8

Gönlümni karahladı göz karası
 Gör meni nene saldı göz karası
 Dirilmek yig tağınan imkânı var
 Niçesi dirile ışk âvâresi

T 9

Sohbet itdük bu gice şol yâr ile
 Şol karahcı gözleri ayyâr ile
 Anı kılınalum anunla bu dem
 Kim kılınmaduh dahı deyyâr ile

T 10

Tutmagıl bizge iy cân sen dak dahı
 Tutmagay kör mücrime dak hak dahı
 Âdem olduğ ise tapunda nola

Bülbül olmuşdur hele laklak dahı

T 11

Hemîşe âşık gönli biryân bolur
Her nefes garîb gözi giryân bolur
Sûfilerün dilegi mihrâb nemâz
Er gişinün ârzûsı meydân bolur

T 12

Yine cân bir ummâna talısardur
Taliban kör güherler alısardur
Otanuzdan çihıban kara kılıç
Düşmenden köp illeri alısardur

T 13

Devletinden kaçan olur hâksâr
Âşık olur ma'sûkından şermsâr
Himmetümüz iki âlemde gezer
Nolısar amasiye ya nigısar

T 14

Cân bu meydân içre agâh ola gâh
Işık erinün varlığı âh ola âh
Kim bu yolda toğru ger varur ise
Erligün evreninde şâh ola şâh

T 15

Bu dünyâ bir nefis için olmuş yalah
Dibi yahındur anun degül ırâh
Zülfünü tağıtma cem' eyle begüm
Yohsa olur bu cihân alah bulah

T 16

Tene mi hükm ide yâr ya cânâ mı

Işk eri tene cânâ yacana mı
 Yâr yolına cân u ten oynamayan
 Erenler yasakına yasana mı

T 17

Meclisi kim hoş tutar anber anber
 Gönüli kim aparur dilber dilber
 Dünyâ ehlinün başını kim çatar
 İşini toğru kılan server server

T 18

Gülşende dinle nedir bülbül bülbül
 İрте gice idicek gulgul gulgul
 Yahşı geldi gönûne surâhinün
 Anun için başladı kulkul kulkul

T 19

Gözlerün derdlülerün dermânıdur
 Cân ü dil ol ikinün kurbânıdur
 Cânuma sevmek seni ırağ iş durur
 Nitse olur ol çalap fermânıdur

T 20

Zülfün açsan dünyâda teşvîş olur
 Katı baharsan cigerler rîş olur
 Gözlerün kan dökmege kuşanursa
 Dünyâda çoh kişiler dervîş olur

T 21

Serv kaddun ile çendân olmaya
 Gül hu yüzün gibi handân olmaya
 La'l ile incü durur şol ola mı
 Buncılayın leb ü dendân olmaya

T 22

Seni sevmeyen begüm âdem degül
 Ne demi var kim ki bağrı dem degül
 Sen gözün gamzesini atma şuna
 K'irmeye ger yârunuz merhem degül

T 23

Ben seven hûblar içinde şâh imiş
 Sanasın yılduz içinde mâh imiş
 Ben denize salmışam bir cânımı
 Kamu işi başaran allâh imiş

T 24

Gül ol ola bülbülünü gözleye
 Şâh ol ola bir kulını gözleye
 Hûb ana diyem ki her dem içinde
 Bülbülünün gulgulunu gözleye

T 25

Zülfî aklımı yabana yaya mı
 Gözleri gamzesi bini aya mı
 Görmeyicek sini gözüm dünyâyı
 Bir kemîne çöpcügeze saya mı

T 26

Gîsûnuzda gönülüm âvâredür
 Ben hu yâram korhunuz ağyâradur
 Gerçi cân zâr u nizâr ola tenüm
 Gönülün nidem ki seng-i hâredür

T 27

Sencileyin ben yâra irmemişmen

Men yazıya atduğum dirmemişmen
 Tâ diken tolmayınca bâğçede
 Ben anı baltayile kırmamışmen

T 28

Sen halîlullâh hûnını yaya dur
 Işkı odından cân ile kaya dur
 Hele iy ner kükre vü meydânı al
 Çevre yanundağı kamu mâyedür

T 29

Nat'unun yüzünde bin âyât olur
 Kim ki olur anda fil ü at olur
 Şeh ruhunu kim görürse hak tanuh
 Şeh dimedin ol yüzünde mât olur

T 30

Kanımı içdüğüne fetvâ gerek
 İy begüm tîhünde men selvâ gerek
 Sen dimez miydün ki ben sinün olam
 İşbu da'vîye bize ma'nâ gerek

T 31

Dilberün işi itâb u nâz olur
 Çeşm-i(çeşmi) câdû gamzesi gammâz olur
 İy gönül sabr it tahammül kıl ana
 Yara irişmek işi az o az olur

T 32

Dil hod anundur velî cân aparur
 Dîni koymaz akl u îmân aparur
 Gönlüme girdi hayâli dün gice
 Zulmet içre âb-ı hayvân aparur

T 33

Ağız ağız yârdan râz olsa hôş
 Dembedem işveyile nâz olsa hôş
 Yahşı yaman ne gelürse sehl ola
 Dilberi yâr ile dem-sâz olsa hôş

T 34

Bayramda güzel koçlar kurbân bolur
 Aslanlar kayda bolsa gurrân bolur
 Erenler cergesinde söz söylemek
 Fi'l-mesel çün zîre vü kirmân bolur

T 35

Şol kuş ki tutgan kuşnı âzâd kılur
 Sanma ki dünyede ol az ad kılur
 Bağdâdnı kim vîrân kıla bilür
 Ol yine bu vîrânı bağdâd kılur

T 36

Gözi cân esritmege hammâr imiş
 Kaşu gönül yihmağa mi'mâr imiş
 Diledüm hâlüm ki gözine diyem
 Turfe budur gözleri bîmâr imiş

T 37

Dünyâyı çoh sînaduh bir bûyimiş
 Kamu âlem varlığı bir hûyimiş
 Kaplan aslan ejdehâlar cümlesi
 Ecelün kıynağında âhûyimiş

T 38

Geçdi geçen var ise devrân budur

Şimdi kopan cânlara cevân budur
 Kimde ki var ise gelsün ortaya
 Gizlemek pes neyiçün meydân budur

T 39

Yâr eger biz kulı bile yâr ise
 Kulıyuz ancağ olur ikrâr ise
 Biz ana virdük cânı özi bilsün
 Ger yâr ise yoğ ise ağyâr ise

T 40

Câdû gözi cânımı şikâr ider
 Ben kulıyam ol anı inkâr ider
 Tutağıyçün şeker didüm idi
 Gönüline geldi tekrâr ider

T 41

Işk eri bu dünyede dil-rîş imiş
 Rencün içinde bu gün dervîş imiş
 Geymek ü yimekten artuh istemek
 Er kişün cânına teşvîş imiş

T 42

Her zemân suya varup gelmez senek
 Kayda geçer er yirine her zenek
 Tengriden bolsa inâyet bir kula
 Lâçini dahi kapar yir kükenek

T 43

Erenler düşmenleri avlaşurlar
 Gamzeler birbirini kovlaşurlar
 Ben kulıyam dünyâda ol nerlerün
 Ki bu dem meydânumda kükreşürler

T 44

Gönül alan dünyâda dilber dilber
 Ki ohıruz hüsnini ezber ezber
 Âlemde bin kargaya bir sapan pes
 Dünyâda server gerek server server

T 45

Oturup cem' içen yârânlardur
 Kim bun bilür ise erenlerdür
 Kime kim bahar isen tehî bahma
 Kancaru bahar isen erenlerdür

T 46

Binmişüz atumuza hayrân hayrân
 Kılrsa yâr bizden saru seyrân seyrân
 Çoh zemân gele vü ömür çoh geçe
 İllâ kanı bu nefes kayrân kayrân

T 47

Dünyâda koçlar başı server bolsa
 Koçlar birbirinden sıçrar bolsa
 Ne gerek anda gişi cân oynamah
 Cân u dil serverine yarar bolsa

T 48

Işk eri oldur ki ol mest ola mest
 Niçe ki nist ola ol hest ola hest
 Niçe ki başı göge yiter ise
 Yârenler arasında pest ola pest

T 49

Gönülüm tek görmedüm bir çîn gönül

Kamu gönül gönlüme perçîn gönül
 Tolaşup zülfüne yitürmiş özin
 İy gönül kara gönül miskîn gönül
 T 50

Erenler meydânlarda cevlân ider
 Düşmenün ili saru seyrân ider
 Yahşı yaman hayr az şerri kamu
 Dutam kamu kimseden devrân ider
 T 51

Serv kaddüm yoluna ham durur ham
 Gözlerüm ışkun için nem durur nem
 Zehr içerem ışkun için dembedem
 Yimegüm ol ortada gam durur gam
 T 52

Zülfüne di kılmasun bana teşvîş
 Gamzelerün kılmasun şehâ dil-rîş
 Ben zenahdânun çâhında düşmişem
 Nola ger bir gûşede dura dervîş
 T 53

Her nefes gamdan gönül âzâd oldı
 Gönüller bu arada dil-şâd oldı
 Dünyâ müşerref durur adum ile
 Bu ara şimdi hele bağıdâd oldı
 T 54

Dünyâda gerçek âşık kanı kanı
 Âşık isen gözünun kanı kanı
 Her âşık ma'sûk için baş oynarsa
 Ben âşıkun yoluna cânı cânı

T 55

Er yigit kayda ürker ürkülerden
 Yahşı at belinlemez ilkülerden
 Düşmenler bizde bolsa ditreşünler
 Kağan aslan kaypınmaz dilkülerden

T 56

Yoluna cânın viren cânbâz imiş
 Işk eri ma'şûkına dem-sâz imiş
 Gizleyem dir idi âşık râzını
 Gözyaşı yüz sarusı gammâz imiş

T 57

Ra'yyet gileyleri şol şâhadur
 Giceyi gündüz kılmah şol mâhadur
 Korkmaz anı bu dünyâda hîç gişiden
 Cânımın emâneti Allâhadur

T 58

Erenlerün her işi erânedür
 Kaplanlar tutduğı iş şîrânedür
 Mâyalar mâyalığın itse nola
 Buğralıhını kılma iş nezâledür

T 59

Bun güninde koçlara ben işem uş
 Beg isem hele bu dem dervîşem uş
 Dostlaruma dinçlig isem ne aceb
 Düşmenümün cânına teşvîşem uş

T 60

Dünyâ diyen gişiye bir vâyedür

Yimek içmek bu câna bir dâyedür
 Dünyâ bir geçüt durur gelen geçer
 İllâ server yigide sermâyedür

T 61

Yâr oldurki yâr ile hem-derd ola
 Yârından yüz kaytaran yâr serd ola
 Yimek içmek yahşılıh günin gören
 Er güninde ger döne nâmerd ola

T 62

Derdümüzün Hak bilür devâsını
 Tabakda gördi düşman behâsını
 Sıdk ile oh u kılıç ururısah
 Koparalum Mısr ili kayasını

T 63

Yola gider ola mı şol ner buğur
 Yolu uğradı hele olsun uğur
 Tengri sahlasun anı yaman gözden
 Meydânda kükreyicek günür günür

T 64

Kışladan başladı deprendi oba
 Gonce yine gönlegin kıldı abâ
 Nîlûfer yatdı başın taldı suya
 Neylesün gammâz durur bâd-ı sabâ

T 65

Özini eş-şeyh gören serdâr bolur
 Ene'l-hak da'vî kılan ber-dâr bolur
 Er oldur hak yolına baş oynaya
 Döşekde ölen yigit murdâr bolur

T 66

Nâzük olur hûblarun bir niçesi
Ağzı piste boy uzun bili incesi

T 67

Seyl ahar hele bu dem yaşum benüm
Yüregüm kanıyledür aşum benüm
Gayret için bir kuşah kuşanalum
Anun için gidiser başum benüm

T 68

Erenler öz yolında er tek gerek
Meydânda erkek gişi ner tek gerek
Yahşı yaman katı yumşah olsa hoş
Serverem diyen gişi erkek gerek

T 69

Yâr yüzinde incüdür dür-dânedür
Zülfî dâm u kara hâli dânedür
Yolına ölür isem tutma aceb
Yâr için cân oynamah merdânedür

T 70

Dünyâda er varlığı dildâr imiş
Aş u işret revnakı dîdâr imiş
Yüzi gül sünbül saçı anber hatı
Pes cemâli külbe-i attâr imiş

T 71

Önümüzde şem'alar yana durur
Yigitler kızıl süci kana durur
Bu demi gelün ganîmet görelüm

Ki dünyâ iy yârenler fenâ durur

T 72

Her zemânun bir nigâr u şâhı var
 Her günün güneş gicenün mâhı var
 Oduna düşene kalmadı karâr
 Yola çıhan gişinün Allâhı var
 Zâr u zerd olan nizâr olsa ola
 Çünkü bu yolda anun bir âhı var
 Kim ki hemdemdür cefâ vü cevri ile
 Lâcerem hecr ile bir hemrâhı var var
 Köhne-pûş oldu bu dem yolunda cân
 Hâliyâ neyise şey'-lillâhı var

T 73²³³

Gözel çoh arasında dilber kanı
 Taşlar köp orta yirde cevher kanı
 Koç u buğra aygârı çoh görmüşüz
 Âdemîler içinde server kanı

T 74

Karşudan çıhip gelen habîb imiş
 Yanağında kara ben garîb imiş
 Lutf ile derdümüze kıldı devâ
 Bolgay mı ol yegâne tabîb imiş

T 75

Kankı cânda od varını âh bilür
 Başda ne yazılmışın ol şâh bilür
 Cân giripdür ışkı yolına anun
 Yola çıhanun işin Allâh bilür

²³³ Bu bölüm Kadı Burhaneddin Divanı'nda tuyuğlar kısmına yerleştirilmiş ve Muharrem Ergin tarafından da tuyuğlar içerisinde verilmiştir. Ancak 'Fa'ilâtün, fâ'ilâtün, fâ'ilün' vezni ile yazılmış Matla'ı ve makta'ı olan bir gazel özelliği taşımaktadır. Tezimizde de usul bozulmamış ve tuyuğlar arasında verilmiştir.

T 76

Şöyle ki anber saçı miskîn olur
 Ne aceb ger cân ana miskîn olur
 Niçe ki cân da köz olursa odı
 Âh u zâr ile birez teskîn olur

T 75

Câna cân virmeyenün ne cânı var
 Cân virenün adıyla sanı var
 Er gişinün metâ'ı erlik olur
 Cevherînün la'l ile mercânı var

T 78

Erenler bu dünyâya kılmaz nazar
 Bunda akı var gişi kılmaz karâr
 Bu dünyâ kölge durur kovar kaçsan
 Bir gişi ki kaçır andan ol kovar

T 79

Gün niçe ki seyr ider cevânında
 Görmemiş siz tek cüvân devrânında
 Erenler cergesinde diyilen söz
 Yirine yitmek gerek meydânında

T 80

Yoluna cân virmeyen taksîr ider
 Gördüğü düşini kej ta'bîr ider
 Her gişiyeye ne yazılmanın görür
 Anı bilmeyen dahı tedbîr ider

T 81

Bülbül özini bu dem ta'rîf ider
 Nev-bahârı görenler teşrîf ider

Tûtî ger bünyâd ide kavl u amel
Mûna laklak mûsikî tasnîf ider

T 82

Gözümden ahıduram ciger kanı
Göz kanına duymege ciger kanı
Kaşı yay kirpükleri seher durur
Ol sehere dünyâda siper kanı

T 83

Er gişi er aybından kör ola ger
Dünyâda âdemîler bolar beşer
Mehege tutmayınca kim ne bile
Sâfi midür yâhu katıhlu mı zer

T 84

Niçe ki gögde güneş seyrânıdır
Bu cihân erenlerün meydânıdır
Yi vü yidürgil al u bağışlagıl
Her zemân bir yigidün devrânıdır

T 85

Gözlerün bağdâd ili ayyârıdır
Leblerün Rûm ilinün hammârıdır
İşvelerün ile kimün sözi var
Her şîven bu dünyânun mi'mârıdır

T 86

Sultândan biz kullara fermân bolsa
Yâr lebinden derde bir dermân bolsa
Şol hilâlî kaşımı çün gördi göz
Varlığumuz yolına kurbân bolsa

T 87

Ruhunı görür bolsa şâm u şâmât
 Atını salıp yayah balısar mât
 Bu sözi didüm sana inanmazsan
 Üsdüme yaz hücceti işde devât

T 88

Her zemânda tengri yahar bir çerah
 Ana yaman sağınan kalur ırâh
 Düşmeni Hakk'a sığınup basaruz
 Sâkî tîz tut sun bize tolu ayah

T 89

Yâr gerek yârıyile hem-reng ola
 Ger nişât u ayş u suh u ceng ola
 Ol iki yârın ki uyışmaz bile
 İşleri ortada şîşe seng ola

T 90

Yârenler firâkından âh u bin âh
 Yâr için ölmeklige çohdur günâh
 Şol gün için ki yigitler günidür
 Cümleünüzden dilerüz bir gez Allâh

T 91

Tutalum süci vardur harîf kanı
 Ortada söz çoh geçer ârif kanı
 Sebze vü cûy u çağır hâzır durur
 Yâr-ı nâzük dilber-i zarîf kanı

T 92

Câna kalma ger yara irem dirsen
 Bâğa düşgil şeftâlû direm dirsen

Başa câna dünyelige kalmagıl
Erenler meydânına girem dirsen

T 93

Sabâha çıharmışdur mahmûr gözler
Yayını kurıp âşık gönlin gözler
Men anı cefâsıyçün yüzlemedüm
Ol meni ışkum içün bin gez yüzler

T 94

Ma'sûkun hiç âşika yanmaz bağı
Bin âşık yâr katında bir çöp ağrı
Hele yarun yolına varlıh fidâ
Düşmene bir gez dahı Allâh tengri

T 95

Saçun tek bu dünyâda anber var mı
Gözün tek bâğ içinde abher var mı
Cennet içre hûrîler cem' olıcah
Hûblara sencileyin server var mı

T 96

Gözi esridüp özi ayasıdur
Vasfumuznı dünyâya yayasıdur
İvmegil bir dem ki yite atlusı
Bu henûz ışkumuzun yayasıdur

T 97

Yârı ağyâra kor isem cehl ola
Cefâ yârdan çeker isem sehl ola
Yâr ölür ise yârıyçün gam degül
Sehl ola iş çünki dilber ehl ola

T 98

Yalunuz yarıcısı bir Allâhdur
 Garîbün nâle vü zâr ile âhdur
 Yüz urıban erenler hazretinden
 Biz günehlü kullarun şeyh-lillâhdur(şey'en-lillâhdur)

T 99

Işk katında zâhidâ bir deng imiş
 Dilberler gönülleri çün seng imiş
 Bu nefes ki maksûdlar buldı hâsıl
 Çevregi yârânlarun gülbâng imiş

T 100

Kim bilür bir nefese behâ nedür
 Ol işler ortada kul behânedür
 Gişi öz eksükligin bilicegez
 Dünyâda anun işi şehânedür

T 101

Bâde olmasa ömür ber-bâdadur
 Câna yârın sohbeti zevâdedür
 Kaddüne serv-i sehî kuldur begüm
 Niçe kim anun adı âzâdedür

T 102

Cennetde yüzün gibi hûr olmagay
 Mest gözün gibi mestûr olmagay
 Yoluna cân oynamağı dilerem
 Korhum oldur k'ana destûr olmagay

T 103

Cânum ol ki cümle âlem cânidur
 La'li anun cümle cevher kânıdur

Şükr ana ki bir nefesde gelmişüz
Kim bu dem erenlerün devrânıdur

T 104

Dünyâda bir câna benzer cân getür
Kâfir isen dahı gel îmân getür
Hele bu derde düşiben yanaram
Buldun ise derdüme dermân getür

T 105

Kağan aslanlar eger anrar ise
Anlaya her kim ana uğrar ise
Kanda egri var ise tutmagıl dak
Sâ'ika koç kılıcı toğrar ise

T 106

Işk eri niçe yanısar nâz ile
Neyleye görün gönül şebbâz ile
Tutalum âşık ki râzın sahlaya
Neyleye gözi gibi gammâz ile

T 107

Hîç onılmaz gözlerinün yarası
Kıydı yavlah bana cânım pâresi
Tağıdur zülfini ki ben tağılam
Hod niçe cem' ola ışk âvâresi

T 108

Üstünde devlet bu gün sayvan olsun
Sa'âdet yine bizge eyvân olsun
Niçe ki ben sağam u kaygurmanuz
Var cânım yigitlere kurbân olsun

T 109

Şol gişinün ki cânında derdi var
 Eşk-i surh u reng-i rûy-ı zerdi var
 Elde bîş barmağı düz kim görmüştür
 Merd olan yirde lâbüd nâ-merdi var

T 110

Bulmayam sen tek niçe arar isem
 İki âlem halkını arar isem
 Yüregümde hem yine nakşun bulam
 Bıçağ alıban anı yarar isem

T 111

Yâr eger yüregümni yarar ise
 Men anı tartınmayam yarar ise
 Men özümni yolına kıldum fidâ
 Nola çün insâf ana ger yâr ise

T 112

Er midür ser-bâz u zer-bâz olmayan
 Alaca ördeglere bâz olmayan
 O yimek içmek gülmek oynamah harâm
 Er güninde yâra dem-sâz olmayan

T 113

Oldı müsahhar bize çü şâmlarum
 Düşmene demür bolduh dostlarum
 Her gişiler yorisun yollarına
 Çün dosta mübârebüz düşmene şum

T 114

Basıcah dünyâya sen düşdi haçlar

Başladı hak bătılları başın suçlar
 Dünyâya her koç ki geldi şükr ana
 Tayandı anun birle cümle koçlar

T 115

Görelî saçunı bulmadum karâr
 Yüzüne bolsun fidâ gül iy nigâr
 Turıcah karşunuza men derlermen
 Sanasın dökmiş gülga ebr-i bahâr

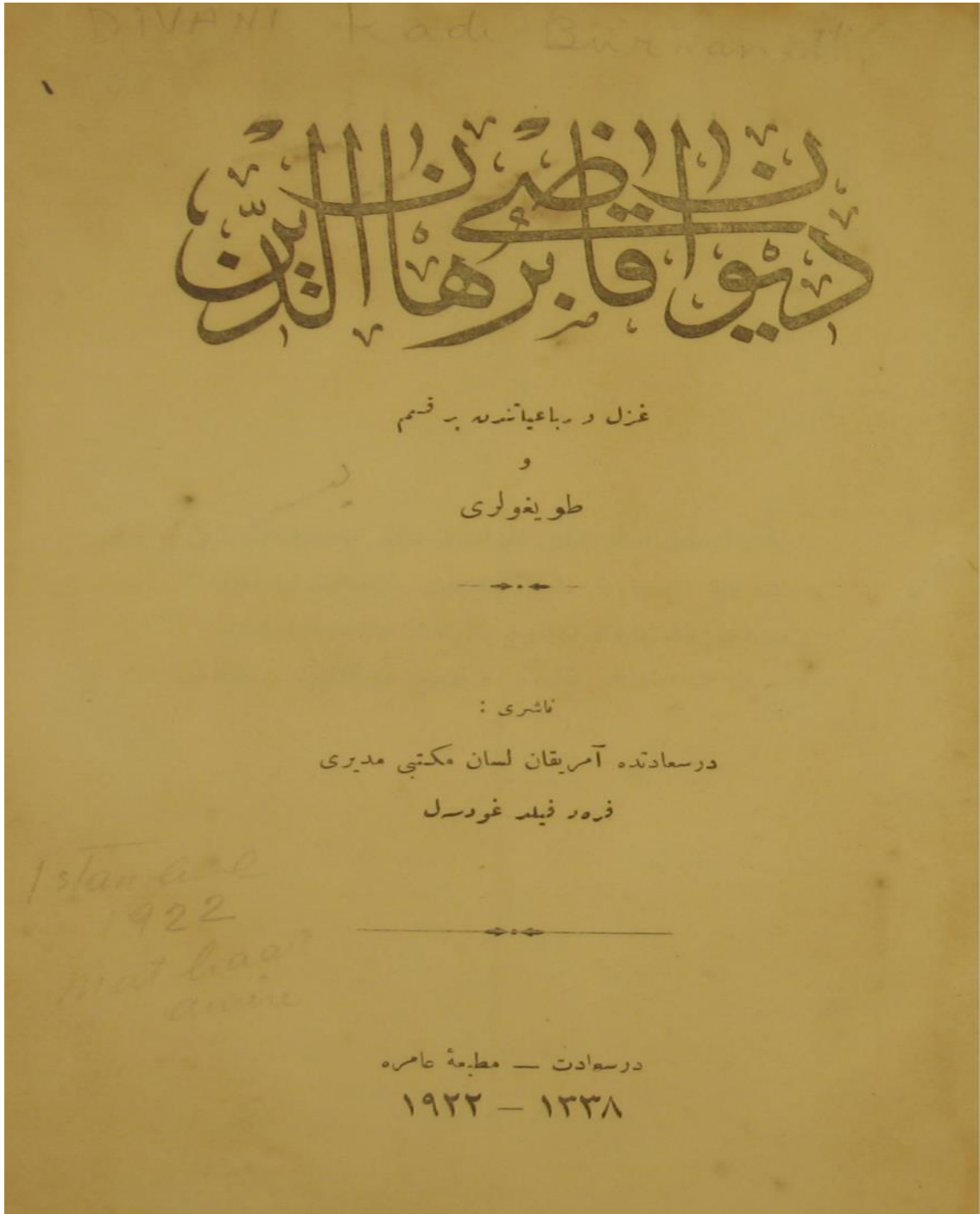
T 116

Tapuna olsun fidâ ten ü cânım
 Yoluna kıldum kurbân it ü hanım
 Âr u nâmûsı eger terk itdi yâr
 Koymazam ben dünyâda ad u sanım

T 117

Koşunlar birbirine kaşşaşmaşda
 İki âlem çerisi çahşşaşmaşda
 Topumuz bolınısar halka ümîd
 Bu cihân halkı işi ohşşaşmaşda

T 118

²³⁴ Derseâdet de Amerikan Lisan Mektebi Müdürü Fred Fyler Godsell tarafından hazırlanmış **Kadı Burhaneddin Divanı, Gazel u Rûbâîyatından Bir Kısım ve Tuuguları(Tuyuğları)**, isimli kitabın ilk sayfası ve vr. 32/a- 60/a verilmiştir.

تویوغات

حق از لده نایاز میشیسا بولور
ایکی عالمده حقا سیغمشوز

1

حقا شکر قوچلرؤك دورانی در
کون باتردا کون طوغن پیرا دکن

2

میخشی اکلام جهاندا وایه یوخ
ایکی عالمده امید سرور درر

3

سنگلاین دنیاده خوب آرمش
گؤکلر ککلکنا بو دنیاده

4

کوکلدا کزلو بولسا بر تاسه در
دنیا بزمنده ایکی عالم دخی

5

بلودر حق قاندا کردارمن
ساقی ویرکل آوما طلو ایخ

6

سوز دیم ساکا اکر ایناسن
یاروکی اندا بلاسن نه درر

7

کوزتی که کور جا کیسه کوردر
توختامش نا اولا یا اخسیخ تمور

جمله عالم بو دمک حیرانی در
عشق ارینک بر نفس سیرانی در

یاردآ اوزکا بوخسارم آیه یوخ
اندآ ایلرو داخی هیچ سرمایه یوخ

نغمکی راست آکلادم شهناز مش
الاشاهین کوزلرؤك شهباز مش

عمرلا اجل دخی همکاسه در
عشق اری قاندا هم بر کاسه در

ایله کم وار مسمل ومردارمن
کم کیدا بو کوکلدا زنکارمن

یار کوزک در کوزوکا نه سانه سن
کرغریما قارشو سن یاسانس

طاپوكا اولسون فدا جان وجهان
قطره تك اوله قاتمده بك عمان

كورمدم سن تك لطيف نازك جوان
قطره جا لطفك بزا ايرر بولسا

كورمنی نا كه سالی كوز قاری
نیجی دیریله عشق اواره سی

كوكلی قارخادی كوز قاری
دیرلك يك طاغن غان امكانی وار

شول قرخجی كوزلی عیار لا
كم قلنادوخ دخی دیار لا

صحت اندوك بوکجا شول یارلا
آنی قیلینالم آنوکه بودم

طوتمنی کوب مجرمه دق حق دخی
بلیل اولشدر هله لقلق دخی

طوتمنل بزکا ای جان سن دق دخی
آدم اولدوغیا طاپکدا نولا

هر نفس غریب کوزی کریان بولر
ارکشینوک آرزوی میدان بولر

همیشه عاشق کولکی بریان بولر
صوفی لاروک دیلکی محراب نماز

طالبن کوب کهرلر ایسردر
دشمندا کوب ایلیری ایسردر

ینه جان بر عمانه طالسردر
اوتا کنزدا چیخین قارا قلیج

عاشق اولر معشوقدا شرمسار
نولسر آماسیه یا نکیسار

دولتندا قاچن اولور خاکسار
همتومز ایکی عالمده کوزر

عشق ارینوک وارلنی آه اولا آه
ارلکوک اورتدا شاه اولا شاه

جان بو میدان ایچره آکاه اولا کاه
کم بو یولده طوغرو کر وارورسا

- 16 بودنيا بر نفسچون اولمش ياخش
زلفوكى طاعنما جمع ايللا بكم
ديي ياخن در آنوك داكل اراخ
بوخسا اولور بو جهان الاخ بولاخ
- 17 تانه مي حكيم ايدا يار يا جانه مي
يار يولينا جان وتن اوينا مين
عشق اري تانه جانه يا جانه مي
ارنلر ياساقنا ياسانه مي
- 18 مجلس كم خوش طوتر عنبر عنبر
دنيا اهليوك باشيني كم چتر
كوكلي كم اپارور دلبر دلبر
ايشني طوغرو قلن سر وسرور
- 19 كاشنده دكلا نه دير بلبل بلبل
ياخشي كلدي كوكلنا صراخنوك
ايرتا كجا ايده جك غلغل غلغل
آنوكچون باشلدي قلقل قلقل
- 20 كوزلروك دردلولرك درمانی در
جانوما سه ومك سنی ايراغ ايشدر
جان ودل اول ايكي نوك قربانی در
نيته اولور اول چلب فرمانی در
- 21 ذلفك آچسك دنيا دا تشويش اولر
كوزلرك قان دوكمكا قوشازسا
قانی باخرسك جكرلر ريش اولر
دنياهه چوخ كيشی لر درويش اولر
- 22 سرو قدوكله چندان اوليا
لعللا اينجو درر شول اولی
كل خو يوزك كبی خندان اوليا
بونجلاين لب و دندان اوليا
- 23 سنی سومين بكم آدم دكل
سن كوزك غمزه سنی آتمه شوکا
نهدي وار كيم باغری دم دكل
كريمه كربار كوز مرهم دكل

بن ساون خوبلر ایچنده شاهمش
بن دکنزه سالتم بر جانومی
سانان-ن یلدوز ایچنده ماهمش
قامو ایشی باشرن اللهمش

کل اول اولای بلبلینی کوزلیه
خوب اکا دیم که مردم ایچنده
شاه اول اولای بر قلینی کوزلیه
بابلینوک غلغلینی کوزلیه

زلفی عقلومی یابانه یایمی
کورمیجک سیفی کوزم دنیانی
کوزلری غمزاسی بینی آیمی
بر کینه چوبچوکازه سایمی

کبسوکوزدا کوکلم آواره در
کرچه جان زار و زار اولاتم
بن خویارم قورخوکز اغیاره در
کوکلک نیدم که سنک خاره در

سنجلا بن یارا ایرمامشمن
تا دیکن طولمایچه باغچه دا
من یاریه آتدوغم دیرمامشمن
بن آنی بالتایلا قیرمامشمن

سن خلیل الله خونینی یایه در
هاله ای ز کوکره و میدانی آل
عشق اودندن جانلا قایه در
چوره یانوکداغی قامو مایه در

نطموکک یوزنده بک آیات اولور
شه رخوکی کیم کوررسه ساحق طنوخ
کیم که اولور آنده فیل و آت اولور
شه دمان اول یوزکده مات اولور

قانومی اچدوکوکا فتوی کرک
سن دیمز میدک که بن سنوک اولام
ای بکم تهکده من سلوی کرک
اشبو دعوی به بزا معنی کرک

24

25

26

27

28

29

30

31

— ۴۰ —

چشم جادو غمزه سی غماز اولور
یاره ایرشمک ایشی آز آز اولور

دلبروک ایشی وناز اولور
ای آوکل صبرایت تحمل قیل اکا

دینی قویمز عقل وایمان آپور
ظلمت ایچره آب حیوان آپور

دل خود آنوکدر ولی جان آپور
کوکلا کیردی خیالی دون کیجه

دمبدم عشوه یله ناز اولسه خوش
دلبری یاریلا دمساز اولسه خوش

آغز آغز یاردا راز اولسه خوش
یخشی یامن ناکلورسا شهل اولا

اسلنلر قایدا بولسا غران بولور
فی المثل چون زیره وکریان بولور

بیرمدا کوزل قوچلر قربان بولور
ارنلر جرکسندا سوز سوئلک

صنماکه دنیدا اول آزاد قیلر
اول ینا بو ویرانی بغداد قیلر

شول قوش که طوتفن قوشنی ازاد قیلر
بغدادنی کم ویران قلا بلر

قاشی کوکل یخماغا معمارمش
طرفه بودر کوزلری بیمارمش

کوزی جان اسرتمکا خمارمش
دیلمد حالم که کوزینه دیم

قامو عالم وارلیغی بر هومش
اجلک قینغندا آهومش

دنیایی چوخ سیندوخ بر یومش
قلان اسان ازدهالر مجلسی

شمدی قوین جاندا جولان بودر
کزملک پس نایچون میدان بودر

کچدی کاجن وارسا دوران بودر
کدا که واريسا کلسون اورتیا

یار اکر بز قونی بیله یارسا
بیزا کا ویردک جانی اوزی بلسون
قولیوز انجباغ اولور اقرارسا
کر یارسا یوغسا اغیارسا

جادو کوزی جانی شکار ایدر
طوطیچون شکر دیدومدی
بن قولیم اول آنی انکار ایدر
کوکله کلدی تکرار ایدر

عشق اری بو دنیا دلریشمش
کیمک ویمکدا ارتوخ استمک
رنجک ایچنده بو کون درویش ایمش
ار کشی نک جاننه تشویش ایمش

هر زمان سویا واروب کلزسکک
تکریدن بولسا عنایت بر قولا
قایدا کاجزار یرینه هرزنک
لاچی داخی قاپر بیر کوکمنک

ازنلر دشمنلری اولاشورلر
بن قولیم دنیا اول نزلرک
غمزه لر بیریرنی قولاشورلر
که بودم میدانمه کوکراشورلر

کوکول آن دنیا دا دلبر دلبر
عالمده بک قارغیا بر ساپان پس
که او خرز حسنی ازبر ازبر
دنیا دا سرور کرک سرور سرور

اوتوب جمع ایچن یارانلردر
کیمه کم باخارساک هی باخما
کیم بونی بیلیرسا ازانلردر
قنجا رو باخارسک ازانلردر

ینمشوز آتومزا حیران حیران
چوخ زمان کاله و عمر چوخ کچا
قیلسا یار بزدن سارو سیران سیران
الاقانی بو نفس قیران قیران

قوچلری بر بیرندآ سحرر بولسا
جان و دل سرورنا یارا بولسا

دنیاده قوچلر باشی سرور بولسا
نا کرک اندا کئی جان اوینا ماخ

نچه که نیست اول اول هست اول هست
یارنلر ارا سنده پست اول پست

عشق اری اولدر که اول مست اوله مست
نچا که باشی کواکب بیتاریسه

قامو کوکل کوکله پرچین کوکل
ای کوکل قارا کوکل مسکین کوکل

کوکل تک کوردم پرچین کوکل
طولشب زلفوکه بترمش اوزن

دشمنک ایلی سارو سیران ایدر
دوتمز قامو کسیدن دوران ایدر

ارنلر میدانلرده جولان ایدر
یخشی یامان خیر از شری قو

کوزلرم عشقو کچون نم درر نم
ییکوم اول اورتادا غم درر نم

سرو قدم یولوکا خم درر خم
زهر ایچرم عشقو کچوک دمبدم

غمزه لروک قلماسون شها دلریش
نوله کر بر کوشده دوره درویش

زلفوکا دی قلماسون باکا تشویش
بن زنخدانک چاهنده دوشمشم

کوکلر بو آواده دلشاد اولدی
بو ارا شمندی هله بغداد اولدی

هر نفس غمدا کوکل آزاد اولدی
دنیا مشرف درر آدمله

عاشقیدسک کوزکک قانی قانی
بن ماشقوک یولکا جانی جانی

دنیاده کرچک عاشق قانی قانی
هر عاشق معشوقیچون باش اوینرسا

ياخشى آت بالککز ايلکولردا
قاغان اسلان قايلنچاز دلکولردا

ار يکت قايدا اورکر اورکولردا
دشمنلر نيردا بولسا دترشسونلر

عشق اري معشوقه دمسازمش
کوز ياشى يوز صاروسى غمازمش

بولوگا جانين ورن جانبازمش
کزليم ديريدى عاشق رازنى

کيجي کندز قلماخ شول ماهه در
جانومک اما الله در

رعيت کيليرى شول شاهه در
قورقزم بودنياده هيچ کيشى دن

قپلانلر طوتدوغى ايش شيرانه در
بو غراخنى قلسا ايش نزانه در

ارنلرک هر ايشى آرانه در
مايهلر مايلهغين اتسا نولا

باکسم هاله بودم درويشم اوش
دشمنومک جاننا تشويشم اوش

بوك کوندا قوچلرا بن ايشم اوش
دوستلروما دنجلکيسم نه عجب

ييمک اچک بو حانه بر دايه در
الا سرور بيکدا سرمايه در

دنيا دين کيشيا بر وايه در
دنيا بر کاچوت درر کلن کچر

يارندآ يوز قايتارآ يار سرد اولا
ار کوننده کر دونا نامرد اولا

يار اولدرکه يارلا همدرد اولا
ييمک اچک ياخشلخ کونن کورن

طبقتا کوردى دشمن بهاسنى
قوپرالم مصر ايلي قياسنى

دردموزک حق بيلور دواسنى
صدقلا اوخو قليج اورورساخ

یولا کیدر اولمی شول نر بوض
تنگری ساخلا سوک انی یامن کوزدا
یولی اوغرادى هله اولسون اوغرا
میداندا کوکراتجک کوکر کوکر

64

قشلادا باشلادی دپرندی اوبا
نیلوفر یاندی باشن طالدی سویا
غنجه یینا کوکلکن قلادی عبا
نیلوسون غمازدرر بادصبا

65

اوزنی الشیخ گورن سردار بولر
ار اولدر حق یولنا باش اوینایا
انا الحق دعوی قیلن بردار بولر
دوشکدا اولن یکت سردار بولر

66

نازک اولور خوبلر وک بیرنجیمی
اغزی پسته بوی اوزون بیلی انجیمی

67

سیل آخر هاله بودم یاشم نیم
غیرتیچون بر قوشخ قوشانم
یورکم قانیله در آشم نیم
آنوچون کید سر باشم نیم

68

ارنلر اوز یولنده ارتک کرک
یاخشی یامن قانی یومشخ اولسه خوش
میدانده ارکک کشی نرتک کرک
سرورم دین کشی ارکک کرک

69

یار یوزنده ایجو در درانه در
یولنا اولورسم طوتما عجب
زلفی دام وقارا خالی دانه در
یارچون جان اویناماخ مردانه در

70

دنیا دا ار وارلفی دلدارمش
یوزی کل سنبل سچی غنبر خطی
عیش و عشرت رونقی دیدارمش
پس جمالی کلبه عطارمش

71

— ۵۰ —

اوکومزدا شمعلر یانا دورور 72
بودمی کلوک غنیمت کورلوم

هرزمانک بر نکار و شاه وار 73
اودوکا دوشونا قالمادی قرار
زار وزرد اولن نزار اولسا اول
کیم که همدم در جفا و جورلا
کهنه بوش اولدی بودم یولکده جان

کوزل چوخ اراسنده دلبر قانی 74
قوچ وبغرا بغری چوخ کورمشوز

قارشودا چیخب کنن جلیمش 75
لطفلا دردمزا قلدی دوا

قانتی جانده اود وارینی آم بلور 76
جان کیربدر عشقی یولینه آنوک

سویله که عنبر سچی مسکین اولور 77
نجه که جاندا کوز اولورسا اودی

جانه جان ویرمینوک نه جانی وار 78
ار کشینوک متاعی ارلاک اولور

ییکتله قیزل سوچی قانا دورور
که دنیا ای یارنلر قانا دورور

هرکونک کونش کجا نونک ماه وار
یولا چیخان کیشنونک الله وار
چونک بو یولده انوک بیر آه وار
لاجرم هجريله بر همراه وار
حالیا نیه شی لله ه وار

طاشلر کوپ اورتا بیردا جوهر قانی
آدی لر ایچنده سرور قانی

یا کاغندا قارا بک غریمش
بولغیمی اول یکانه طیبمش

باشدا نایازلمشین اول شاه بلور
یولا چیخا نونک ایشین الله بلور

نه عجب کز جان اکا مسکین اولور
آه و زاریله برز تسکین اولور

جان ویرانوک آدیله صانی وار
جوهرینوک لعللا مرجانی وار

بوندا عقلی وار کشی قلمز قرار
بر کشی که قاچر اندا اول قوار

ارنلر بودنیایه قلمز نظر
بودنیا کرلکا دورر قور قاچاک

کورمامش سیز تک جوان دورانندا
پیرنا نتمک کرک میدانندا

کون نجا که سیر ایدر جولانندا
ارنلر جرکندا دیلن سوز

کوردوکی دوشینی کر تعبیر ایدر
آنی بلاین دخی تدبیر ایدر

یولوکا جان ویزمین تقصیر ایدر
هر کشییا نه یازلغان کورر

نوبهاری کورنلر تشریف ایدر
مونا اقلق موسیقی تصنیف ایدر

بابل اوزینی بودم تعریف ایدر
طوطی کر بنیادا ایدر قول و عمل

کوز قینا دویمکا جکر قانی
اول سحررا دنیا دا سپر قانی

کوزمدآ اخیدورم جکر قانی
قانی یای کر بکلری سحر درو

دنیا دا آدمی لر بولر بشر
صافی میدر یاخو قانخلومی زر

ار کشی ار عیندا کور اوله کر
محکه طوتما نجه کم نا بلا

بو جهان ارنلر وک میدانی در
هر زمان بر بیگدک دورانی در

نجا که کوکدا کنش سیرانی در
بی ویدر کل آل و باغشلاغل

ایلر وک روم ایلنوک خماری در
هر شیوک بو دنیا تک معماری در

کوزلر وک بغداد ایلی عیاری در
عشوه لار وکیله کیموک سوزی وار

79

80

81

82

83

84

85

86

يار لبتدا درده بر درمان بولسا
وار لغومز يولسا قربان بولسا

سلطاندا پيز قوللر فرمان بولسا
شول هلالی قاشنی چون کوردی کوز

آتی سالب یاخ بولیسرمات
اوسدوما یاز حجتی اشدا دوات

رخوکی کورر بولسا شام و شامات
بو سوزی دیدم ساکا اینانمزسک

اکا یامن ساغفن قالور ایراخ
ساقی تیز طوت صوک بیزا طلو ایاخ

هر زماندا تنگری یاخر برچراخ
دشمنی حاقا سفینب باسمرز

کر نشاط و عیش و صلح و جنک اولا
اشلری اورتاده شیشه سفک اولا

یار کرک یار یلاهرنک اولا
اول ایکی یاروک که اویشمز بلا

یار چون اولکلکا چوخدر کنه
جمله کوزدا دیلهر برکز الله

یارنلر فراقدا آه و بک آه
شول کونچون که یکتلر کونی در

اورتادا سوز چوخ کچر عارف قانی
یار نازک دلبر ظریف قانی

طوتلم سوچی واردر حریف قانی
سبزه وجوی و چغر خاضر درر

باغه دشکل شفتالو درم دیرسک
ارنلر میداننه کیرم دیرسک

جانه قالما کر یارا ارم دیرسک
باشا جانا دنیا لکا قالمقل

یایی قورب عاشق کوکلن کوزلر
اول منی عشق و مچون بک کز یوزلر

صیاحا چیخرمشدر مخمور کوزلر
من آتی جفا سیچون یوزلامدم

- 95 مەشوقك ھېچ عاشقە ياتمز بغرى
ھالە ياروك يولنە وارخ فدا
بك عاشق يارقتندە بر چوپ اغرى
دشمننا بر كز دخى الله تنكرى
- 96 ساچك تك بو دنيا دا عنبر وارمى
جنت اجرە حورى لر جمع اولجاخ
كوزك تك باغ ايچندە عنبر وارمى
خوبلر سنجلاين سرور وارمى
- 97 كوزى اسريدب اوزى اياسى در
ايومكل بر دم كە ييتە اتلوسى
وصفو موزنى دنيا يا اياسى در
بو هنوز عشقومزك اياسى در
- 98 يارى اغيارا قوريسم جهل اولا
يار اولوريسا ياريجون غم دكل
جافا ياردا چا كرسم سهل اولا
سهل اولا ايش چونك دلبر اهل اولا
- 99 يالكوز ياريجى بر الله در
يوز اورين ارنلر حضرتنداً
غريبوك ناله و زاريله آدر
بیزكنه لو قوللروك شى لله در
- 100 عشق قاتندا زاهدا بر دانكمش
بو نفس كه مقصودلر بولدى حاصل
دلبرلر كوكوللرى چون سفكمش
چوراكى يارانلروك كلبانكمش
- 101 كيم بيلورلر بر نفسا بهانه در
كيشى اوزا اكسوكلكن بيلجكن
اول ايشلر اورتاده قول بهانه در
دنياده انوك ايشى شهانه در
- 102 ياده اولماسه عمر بر باده در
قدوكه سرو سهى قولدر بكم
جانه يارك محبتى زواده در
نجه كم انوك ادى آزاده در

مست کوزك کيبي مستور اولمی
قورخوم اولدرکا کا دستور اولمی

جنتدا یوزك کبی حور اولمی
بولوکا جان اوینامغی دیلرم

لعلی انک جمله جوهر کافی در
کم بودم ارنلرک دورانی در

جانم اولکه جمله عالم جانی در
شکر اکاکه بر نفسدا کلتمز

کافر یسک داخی کل ایمان کتر
بولدوکیسا دردوما درمان کتر

دنیا دا بر جانه بکزر جان کتر
هله بو درده دوشین یانرم

اکلیسا هر کیم اکا اوغزارسا
صاعقه قوچ قیلجی طوغزارسا

قاعن اسلنلر اکر اکر ارسا
قاندا اگری وارسا طومغل دق

نیلیا کورک کوکل شهباز لا
نیلیا کوزی کبی غماز لا

عشق اری نجه یا نیسار نازلا
طوتلوم عاشق که رازن سخلیا

قیدی یولخ باکا جانم یاره سی
خود نجا جمع اوله عشق آواره سی

هیچ اوکلز کوزلرینوک یاره سی
طاغیدر زلفی که بن طاغلام

سعادت ینا بزکا ایوان اولسون
وار جانوم یکتلرا قربان اولسون

اوسدو کدادولت بوکون سیوان اولسون
نچا که بن ساغم وفا یغورما کون

اشک سرخ ورنک روی زردی وار
مرد اولان ییردا لابد نامردی وار

شول کشینوک که جانندا دردی وار
اللهه بیش برمنی دوز کم کورمش

- 111 بولیم سن تک نچا ارارسم
یورگدا هم ناقشک بولام
ایکی عالم خلقی ارارسم
بیجاغ آیین آئی یارارسم
- 112 یار اکر یول اکئی یارارسا
من اوزمنی یولنا قلدوم فدا
من آئی طارتمیم یارارسا
نوله چون انصاف اکا کر یارارسا
- 113 ارمی در سربازوزربان اولمین
یمک ایچمک کیمک اویناخ حرام
الجا اوردکلر اباز اولمین
ار کوننده یاره دمساز اولمین
- 114 اولدی مسخر بیزا چوساملا روم
هرکشیلر یورسون یوللارنا
دشمننا دامر بولدوخ دوستلاره موم
چون دوستا مبارکیوز دشمننا شوم
- 115 باسیجیخ دنیایه سن دوشدی خاچلر
دنیایه هر قوچ که کلدی شکر اکا
باشلادی حق باطلاری اشن سوچلر
طایاندی انوک بیرلا جمبه قوچلر
- 116 کورلی سناچوکی بولادم قرار
طورجاخ قارشوکزنا من درلرمن
یوزوکا بولسون فدا کل ای نکار
سانسین دوکش کلفا ابر بهار
- 117 طاپوکا اولسون فدا تن و جانوم
عار و ناموس اکر ترک اتدی یار
یولوکا قلدوم قربان ایت و جانوم
قویمازم بن دنیاادا آدو سانوم
- 118 قوشونلر بیر بیرنا قخششمشدا
توبوموز بولینسر خلقا امید
ایکی عالم چرسی قخششمشدا
بو جهان خلقی ایشی اوخششمشدا

586	
التوبه	
<p>1</p> <p>اذا جرت ايام سيدنا اولوا ايك عالمه جفا سينه شورت</p>	<p>اذا جرت ايام سيدنا اولوا ايك عالمه جفا سينه شورت</p>
وله جلالة الله	
<p>2</p> <p>جمله عالم بود مگر جبرانی در عنوان مکتب بر نفس برانی در</p>	<p>جمله عالم بود مگر جبرانی در عنوان مکتب بر نفس برانی در</p>
وله	
<p>3</p> <p>بازد او ز کار و خوارم آیه یوخ اندا ایزو داخی هنج سزایه یوخ</p>	<p>بازد او ز کار و خوارم آیه یوخ اندا ایزو داخی هنج سزایه یوخ</p>
وله	
<p>4</p> <p>تعلی ناست آکلادم شفقنا ز مشر الانامه کوز لیلک شفقنا ز مشر</p>	<p>تعلی ناست آکلادم شفقنا ز مشر الانامه کوز لیلک شفقنا ز مشر</p>
وله	
<p>5</p> <p>عمره لا الحاد و حمتک در</p>	<p>عمره لا الحاد و حمتک در</p>

دنيا فرشته ايكي عالم دجی	عشق اری قاتلدهم نیکانه دُر
--------------------------	----------------------------

وله

6	باودن جی قاتلدهم کردار مُز	ایله کیم وز سوله مُردار مُز
	ساقی و نیکل اولماطلو آنخ	که کدایو کو کلدا ز نیکار مُز

وله

7	سندرم سناکا اکر بنا نین	یاز کوزک دُر کوز و کانه سانه سن
	یادوکی اندا بنا نین دند	خیر غیر یما قاز شو سن یما نین

وله

8	لردنم سرتک لطیف تاؤک جوان	طابو کا اولسون فنا جان و جهان
	قطره تک اوله قاتلدهم تک عات	

وله

9	کوکلی قان خلادی کوز قاری	کوز معنی ناکه سالدی کوز قاری
	دیر تک بات طایف قاز انکانه وار	بجیو دیر یله عشق آواره سی

وله

10	حیث ائدوک بولکجا شون یار لا	شون و شجی کوزلده عیار لا
	آبی قلیپنا لم اولکجه بود مُز	که فلنا دوخ دجی دیار لا

طو مفلح بن كاي جان سز دوديه	طو مفلح بن كاي جان سز دوديه
آدم اولدو عينا طار يوكلا اولدو	آدم اولدو عينا طار يوكلا اولدو

11

وله

هر نقر غريب كوي كيزان اولدو	هر نقر غريب كوي كيزان اولدو
ار كينول آندوسى ميدان اولدو	ار كينول آندوسى ميدان اولدو

12

وله

طالب كوين كندك اليندر	طالب كوين كندك اليندر
دشمنك كوين ايندر اليندر	دشمنك كوين ايندر اليندر

13

وله

عاشق اولدو عشوق قلا شرمسار	عاشق اولدو عشوق قلا شرمسار
دولت ايلر عالىدو كند	دولت ايلر عالىدو كند

14

وله

عشق اولدو وارلى آه اولدو آه	عشق اولدو وارلى آه اولدو آه
ازلكون اولدو قلا شاه اولدو شاه	ازلكون اولدو قلا شاه اولدو شاه

15

وله

مدنيا بن تقين اولمش باخ	مدنيا بن تقين اولمش باخ
ديسى كيزان اولدو اولدو اولدو	ديسى كيزان اولدو اولدو اولدو

16

زلفك طافت اجمع ابلا بضم	يوحنا اورد بوسه ان الاخ اولاع
-------------------------	-------------------------------

وله

نانه مي چيگر ايد يا زيانجانه مي	عشق اري نانه نجانده يانجانده مي
ياريو اينجان و تراوينا مي	اگر نر يانسانا فنا يانسانده مي

17

وله

ميلي كمر خور طوز عنبر بند	گر كمي كمر ايار فودل بند
دنيا اهلينك تا ايفي كمر بند	ايشي طوز غروفه كن سوسه بند

18

وله

كشكده دكلانه دين لبلا ايد	اين تا كجا اينجمل غلغل غلغل
يا خشي كلدي كو كلسه ارجول	آو ايجون باشكده غلغل غلغل

19

وله

توز لوك درد لوك در ماني درد	جان و دن اول ايلي لوك قربا درد
جان و ماسوبك سخي ايراع ايشدرد	نفسه اولوز اول چلب فر مان درد

20

وله

زلفك ايجك دنيا داتشويش اولر	قاي باختر كل چيگر لر زيش اولر
گوزلوك فان دولسكا و شازنا	دنيا ده چرخ كيشي لر دوش اولر

21

وله

شك خروبوك كوخدان اوشت	سوقد و شكاه چندان اوميا
بو خجلا نزل و دندان اوليا	لطلا ايشو درز شون اوليا

22

وله

نه دمی و از کیم که باغری دم دکا	سوی زمین شکر آدم دکا
کرمیه که مار کوز مردم دکا	سز کوزک غم سی آتیه شوکا

23

وله

سنا سنا باله دور ایچده ماهین	بن ساون خور ایچده شاهین
قامو ایشی اشرن الالهین	بز دیکزه سانشین بر جانومی

24

وله

شاه اول اولای بر قلین کوز لیه	کد اول اولای بلین کوز لیه
بلین کوز غلض لیه کوز لیه	خوب آکا دیم که هند در ایچده

25

وله

کوز لری غمرا سی پینی آیه می	زلفی عقلاوی یا با نه یا یه می
بر کینه جو نجو کاره سای می	کوز میجک سین کوز فرد نیای

26

وله

بِرْ خُيَارِمْ فُزْ خُوشْ كُرْ اَغْيَارَه دُرْ	شِكِي كُوزْ دَا كُوهْمْ اَوَارَه دُرْ
كُوشْ كَلْ نِي دِمْرَه سِنْ كِ خَارَه دُرْ	كُزْ جِهْ جَا زَارَه نَزَارَه كَلْتَمْ

27

وله

مَنْ نَا زِيَهْ اَنْدُ وِغْمْ دِيْرْ مَا شِمْرْ	سَيِّلَابِيْزْ يَارْ اِيْرْ مَا شِمْرْ
بِرْ اِيْ نِيْ بَالْتَا يِلَا فِزْ مَا شِمْرْ	نَا دِيْ كُزْ طُولْمَا نَجْهْ يَا غِجْهْ دَا

28

وله

عَشِيْرْ اُو دِنْدَنْ جَانِلَا قَا يَهْ دُرْ	سُزْ خَلِيْ كُ اللهُ خُو نِيْ نِيْ يَا يَهْ دُرْ
جُوْدَهْ يَا نُو كَدَا غِيْ قَا مُو يَاهْ دُرْ	مَالَهْ اِيْ نَزْ كُو كُرْ وِ مِيْدَا اِيْ كُ

29

وله

اِيْمْ كِهْ اُو لُوْرْ اَنْدَهْ فَيْدُوَاتْ اُو لُوْرْ	نُطْعُوْ كُكْ يُوْرْ نِدَهْ بِيْ كْ اَيَاتْ اُو لُوْرْ
نَهْ دِمَا دُرْ اُو كُ يُوْرْ نِدَهْ مَاتْ اُو لُوْرْ	شَهْ رُغُوْ كُ كِيْرْ كُوْرْ دُرْ سَا جُوْ طُوْخْ

30

وله

اِيْ بِيْ كُ تِيْ هَا كُ مَن سَلُوْ يْ كُرْ كُ	قَا فُوْ يْ اِيْ جُوْ وِلْ كَا فُوْ يْ كُرْ كُ
اَشْبُوْ دِعُوْ يْ يُوْ بِيْرْ مَعْنُوْ يْ كُرْ كُ	سُرْ دِيْمِيْ دِيْ كُ كِهْ سِيْ بُوْ كُ اُو لَامْ

31

وله

حُشْمْ جَادُوْ غَمَزِيْ سِيْ غَا زْ اُو لُوْرْ	دَلُوْرْ كُ اِيْ نِيْ عِيَابْ وِ مَارْ اُو لُوْرْ
--	---

32

یاد آید بر شک اینی آزان اولاد	ای لک صدایت بچمک قید آکا
-------------------------------	--------------------------

وله

دینی ویز عقل و ایمان آبروز	دل خود آنک در وی جان آبروز
ظلمت ایچره آب چیران آبروز	رنگه آیدنی خیالی دوز کس

33

وله

دمید بر عشق پناه ناز اوله خوش	آغز این یازدا دانا اوله خوش
دلبری یار بالاد ماز اوله خوش	تختی یامز نا کوز ساهل اوله

34

وله

آنند قاندا بولسا غدا ن اولاد	بیرندا کونک قیلر قان اولاد
والمثل جز نین و کیران اولاد	از ندر جز کسندا سوز سونلک

35

وله

صنما که دیندا اولن آزاد قیلر	سول قوش که طوقن قوشی آزاد قیلر
اولن بنا بوویوراندن اولاد قیلر	بغدادنی کیر ویران قلا بیلر

36

وله

قاری کور کول تخفا معاریش	کوزی جان آسری کاشا خاریش
طرفه بودر کوزلی بیاریش	دیلمه کچالم که کوزینه دیم

37

وله

دنیای جوخ بیدوخ بدویش	فامو کالم واز بغی زهریش
قیلان آسار ادمال خلیو	انجاک قینف نارا اهوریش

38

وله

کجندی کاجن وارسا دوستان اوید	شیدی قور جانل ارجلان اوید
کنده آه وارسا کلسوز اوینا	کنزاک پسر یاجون سیدلار اوید

39

وله

یارلشکن زرفوی بیله یارینا	وایرد انطاع اولوزا قردینا
براکا ویزدک جانی اویدی بلسون	کنزایرینا یوغنا انجانینا

40

وله

جادو کوردی جانمی نیکار ایله	بزیقلسر اول ازانیکار ایله
طوطی بیرون شکر دیکر ایله	توکلیسه کله نیکار ایله

41

وله

پیشو اری بودنیلا دلیمیش	رنجش اچنک بولون دروشاش
شکرت ویمکدا ان توخ انما	ارکینوت جانته کوشوش ایش

42

وله

وله

فانذركم ان تجزوا بيوتكم من زناك	مزدتان سراواتك كمنك
لايجزوا عنى فاجزوا منى كمنك	تسكركم برلسا عانيت بزولا

43

وله

عجزوا بيوتهم ولاسودوا	انذروهم اوليهم
كيدهم ميثلا ذاك كمنك	بن فليبر دنيا ذا اولك ذالك

44

وله

لما خرجت منى اذنت اذنت	كولك ان دنيا كاذب ذابتر
دنيا داسر ذكرك سر ذكرك	عالمك بك فارغما بن سا بان بن

45

وله

كمنك اذ يدور بنا الاثار قد	اوقد جمع ايجر يانك قد
فجار وبارك انك انك قد	صكهم كم باحار انك في اخما

46

وله

نلت ان يزدن سار وبيوتك سولك	بيوتك ان من اجيرك جرك
الافاقى وفسق قيران قيرانك	جوخ زمان كاله بر عمن جوج كجا

47

وله

وله

دنیاده قیل یاشی سوزد بولسا	ویجری بویردا سوز بولسا
ما شکر کن اندا کیی جان اوینا مخ	جان و دکن سوز بولسا

48

وله

عشق اری اولد که اولمت اولمت	نیجه کی نیست اول اولمت اولامت
نماکه باشی کما بشارینه	یا نکل از ایند بیت اولایت

49

وله

اوشکام تک کوزدم بر چیز تو کلا	قامو ککل کو کله بر چیز تو کلا
طوکت زلفو که بیدمش اوزد	ای کلاک قارا کو ککل من کیر تو کلا

50

وله

انار میک نالده جولا انار	دشمنک ایلی ساروستور انار
خجی یایمان خیر از شوی قور	دو نمر قامو کلاک دولت انار

51

وله

سوزدم بولو کلاخم دوز خمر	لذلمر عشقو کچون نورد
زهر ایچر عشقو کچون دمنده	یکومر اول اور ناداعم دوز

52

وله

زلف کادی فلانسون باکاتوش	غمر لوقه فلانسون شفا دلیر
بن زلف آنک چاهنده دوش	نوله کور کوشنده دور دوش

53

وله

مرفن غدا کورکل آزاد اولدی	کورکلن بواراده دکناد اولدی
دنیا مشرف درد آد ملا	بواراشدی هله بنناد اولدی

54

وله

دنیا داشکرچک عاشق قانی قانی	عاشقینکل کورکک قانی قانی
هر عاشق معشوقه یون باش او بیزنا	بیز عاشقون بولکا جان کجانی

55

وله

ازیکت فایده اور کور کور دیا	یاختی آت بالیکلن اینکول دیا
دشمنلر بیز کابولنا دترشوشلر	قاغان اشلان فاینار دکلور دیا

56

وله

بولکا جانین وین جانبار مشر	عشق آری معشوقه دسار مشر
ضکر لیم دیر یی ای عاشق کلاف	لور کجانی بوز صاروی هار مشر

57

وله

رغبت کیناری نول شاهه دن	ایچی کیند فلانخ نول ماهه دن
-------------------------	-----------------------------

58

دردم ز بود نیاده هیچ کیشی نماند	خاوه کل اما فی الله م
---------------------------------	-----------------------

وله

از کار و دل مندرایی آید	فبلا ان لظونند و غایب شینه
ما به لرزاید لفراتنا و لا	بوغر الحی قلنا انش قولنا

وله

بک گویند و جلا بر ایشراوش	با کتم هاله بودم درویشم و ش
دو شاد و ما دخیل کتم نه عجم	دشمنم که جاننا تویشراوش

وله

دنیادیز کیشیا زوایه	بیتک ایچک بوجانه بردایه
دنیایز کجوند دند کل کجند	الاسترد سیکد استرمابه

وله

یاز قلدر که یاز لاهندد اوله	یازندک بوز قاننا یاز سرد اوله
بیتک ایچک یاخیل کون کوند	از کوند کوند و ناامرد اوله

وله

دردمونک بیاز و دوا بی	طبقدا کردی دشمن بجای بی
صدقلا او خرقلخ او بیور ساخ	قبراکم نصر الی قیاس بی

59

60

61

62

63

وله

بوتله اوغرادى عهده اولون اوغرا	بولاندا اولي شوك نروبند
ميداندا كوكلك كوكلك كوكلك	شكري ساهلاسون افيانم كوكلك

64

وله

غجه يينا كوكلك ن قادي غيا	فيلادا باشلادي دپرندي اوبا
نيدرون غماز دزد ياد صبا	نيلور ياندي باشن طالدي سوبا

65

وله

انا الحق دعوى قيدر بردان اولون	اوزني الشيخ كورن سرداز بول
دوشكدا اولون بكت مردان اولون	از اولد جويونلنا باش اوينانا

66

وله

اغزي پسته بوي اورون ييل انجور	نازك اولور خونلوك بيرنجي
-------------------------------	--------------------------

67

وله

بوتكم قانيله درانم	سيدا خر هاله بود مرانم
اولون كيون كيدن سرياشم	غير نيون بروخ قوشا نلم

68

وله

ميدانده ازك كيون برك كرك	ازنار اوز بولنده ازك شكرك
--------------------------	---------------------------

69

سَرَوْدَمِ دِينَ كَسِي زَكَاةً كَرِيَةً	بَاخِشِي يَامَرْفَاتِي وَتُشَمِّعِ اَوْلَاهُ خُرْمًا
---	--

وله

زَلْفِي دَاهُ وَقَارِ اَسْحَابِ دَانَهْ دُرِّ	يَا دُرِّ يُوْرِنْدِ اَلْبُخُوْرِ دُرِّ دَانَهْ دُرِّ
بَارِيحُوْنَ جَانِ اَوْ يَا مَآخِ مَرْدَانَهْ دُرِّ	يُوْرِنْدِ اَوْلَادِ سَمِ طُوْرْمَا عَجَبْ

70

وله

عَيْشِ وَعَيْشَتِ رُوْتَفِي دِيْدَارِ عَيْشِ	دُنْيَا دَا اَزْ رُوْتَفِي دِلْمَا دِ عَيْشِ
بِيْرِ جَمَائِي كَلْبِهْ عَطَارِ عَيْشِ	يُوْرِنْدِ كُنْ سُنْبَلِ بِيْحِي عَيْشِ جَطِي

71

وله

يَكْتَلِ قِرْنَ سُوْحِي قَانَا دُوْرُوْدِ	اَوْ كُوْمَرِ دَا شَمْعَلِي يَانَا دُوْرُوْدِ
كِهْ دُنْيَا يِ يَارِ نَارِ فَنَا دُوْرُوْدِ	يُوْرِي كَلُوْكَ غَنِيْتِ كُوْرِ لُوْمَرِ

72

وله

مَرْكُوْنِكْ كُوْنْدِرْ كَجَا رُوْتَفِي مَاهِ وَارِ	مَرْدِ مَانُوْنِ بِيْرِي كَارُوْتَاهِ وَارِ
يُوْلَا جِيْحَانِ كِي شُوْكَ نَا لَهْ وَارِ	اُوْدُوْكَ دُوْشَانَا قَالْمَادِي قِرَانِ
جُوْنِكْ يُوْرِي لَهْ اُوْتِ بِيْرَامِ وَارِ	نَا رُوْدِرْدِ اَوْلِي تَرَانِ اَوْلِي اَوْلَا
لَا جِرْمِ مَعْرِي لَهْ بِيْرِ مَسْرَاهِ وَارِ	كِيْمِ كِهْ هَدَمِ دُرْجِنَا وَجُوْرِ لَا
جَالِبَا بِيْهْ شِيْ رُوْتَفِي وَارِ	كِيْمِهْ بُوْرِي اَوْلِي بُوْدِمِ بُوْلَا كِي

73

طاشلر كوت اوزنا يزدلجورم قان	كورك چوخ اراسنده ذلور قان
آدول ايجده سدرور قان	نوخ وئرا ائيرى چوخ كوروشور

74

وله

يا كاغدا قار ايلت غرميش	تاز شود ايجت كل چيدينش
تولغيني اولك نكاهه طيش	لطبلا دزدومر قاندى دوا

75

وله

كاشدانا يارميش اولك نكاهه	قانق جاندا اود داريغ آت بوز
ولا چطان اول ايشير الله	جان كبرند غنى بولنه اولك

76

وله

نه عجت كزبان اكا نكيز اولور	شيله كه غنيجي نكيز اولور
آه وئرا ابروز نكيز اولور	نجه كه جاندا كوز اولور نسا اودى

77

وله

جان ويرا اولك آدييله جان واز	جان نجان ويرا اولك نه جانى واز
جوهرين لالا مريجانى واز	از كيشون متلجى ازلت اولور

78

وله

وَنَدَّ عَقْلِي وَأَشْكِي قَارُونَ
بِرُكْبَتِي فَاجْرَأْنَا أَوْلَادَنَا

أَنْ نَارُ دُنْيَا يَهْمُ فَلَمْ تَقْضِ
لَدُنْيَا كَوْلَهَا دُونَ فَوْعَا خَمَاكَ

79

وله

لَوْ تَمَّ بِشْرُ سَمْنِكَ جَزَاءَ دُونَكَ
بِرَأْفَتِكَ كَرَّمَ مَنَا مَنَا

لَوْ تَمَّ كَالِهَ سَيْرَانِي جَوْلَانِي
أَنَا حَرْصِي مَنَا دِينِي سُونَ

80

وله

لَوْ دَوَّلَ دُونِي كَرْتَمِيرِ
أَنْ يَلَا يَرْحَى تَدْبِيرِ

بَلْ كَلْبَانٍ وَيَوْمَ تَقْضِي
مَرْكَبِي بَانَةَ يَارَ لَمَانِ كُونِ

81

وله

وَجَارِي كَرْنَا تَشْرِيفِ
مَوَالِقَارِ مَوْسَى تَصْنِيفِ

بَلْبَلِ أَوْ دِينِي بُوْدَمِ تَعْرِيفِ
صُطْحِي كَرْنَا ذَا بِلَا أَوْلَى وَعَلَى

82

وله

لَوْ قَدِمَا دُونِي كَا حَرْفَانِي
أَوْلَى مَجْرَادِنَا دَابِئِرَانِي

لَوْ نَدَا خَيْدًا وَفَرِحَ كَرَفَانِي
فَأَخْبَى يَأْفَى كَرِي كَلِي مَجْرَدَانِي

83

وله

دُنْيَا آدَمِي لَوْ لَنْ بَشَرِ

لَوْ كُنِي لَوْ عِبْدًا كَوْلَى كَنْ

84

مِنْكُمْ طُورًا بِحُكْمِ كَابِلًا	عَلَى مِيلَةٍ بِهَوَايَا خَلْقِي
-----------------------------------	----------------------------------

وله

بِحَالِهِ كَوَدَّ اشْفَقَتْ نِيَابِي	بِرُجْحَانِ أَنْ تَارِكًا مِيلَانِي
وَأُوبِدُ بِكُلِّ آلٍ وَأَمَّا غِيَا لَيْلِي	فَمَرْمِيَانِ بِرُكَاكِدِ دَوْدَانِي

وله

أَوْدَلُ وَكُنْتُ ذَا لِي عِيَارِي	لَا رُؤْيَا رُؤْمِ الْبَدْرِ كَسَحَارِي
عَشْرًا لَأَوْجِبَ لَكَ كَيْفَ سُرُورِي	فَمَنْ سَوَّكَ بُوْدِي نَابَتِ مِعَارِي

وله

سُلْطَانًا يَنْزِلُ فِي الْأَقْرَانِ سُلْطَانًا	يَا زَلِيلًا قَدَّهَ بِرُكَاكِدِ نَارِي
سُؤْلًا مِثْلَ الْوَالِدِ فَاشِي جُودِي	فَادْلِعُورِي بُولَانِي وَأَنْ بُولَانِي

وله

رُحْمًا أَوْدَلُ بُولَانِي سَامًا وَمَا كَانَتْ	أَنْفِي سَلْبَتِ الْبَاخِ بُولِي سَوَامَاتِ
بُورِي دِيْلَمِي سَاكَا أَيْتَرِي	أَوْدَلُ وَمَا يَأْتِي حَقِّي أَنْتَدَاوَاتِ

وله

عَدَدُ مَا نَدَى شِكْرِي بِالْخَيْرِ بِيْرِي	أَكْبَابُ مَنْ سَاعَتِي قَالُوا بِيْرِي
دُشْمِي جَا فَا سَعِيْبُ بَا سَرِي	سَائِي بِيْرِي صَوْنِ بِيْرِي الْبَاخِ

مِنْكُمْ طُورًا بِحُكْمِ كَابِلًا
عَلَى مِيلَةٍ بِهَوَايَا خَلْقِي

85
86
87
88
89

وله

كُنْتُ أَلْبَسُكَ بِأَعْيُنِي وَمَلَأْتُ رُجُوكَ لَوْلَا	يَا نَسْكُوكَ يَا رِي بِالْأَمْتِ نَسْكُوكَ أَوْلَا
أَشْدَى أَوْ نَادَى تَيْبَةً نَسْكُوكَ أَوْلَا	يَا نَسْكُوكَ يَا رِي بِالْأَمْتِ نَسْكُوكَ أَوْلَا

90

وله

يَا بَيْحُونَ أَوْلَا كَلَّا جِرْ نَسْكُوكَ كَمَا	يَا ذَلِكُ فِرَاقُ نَسْكُوكَ أَوْلَا
جَهْلُهُ كَرْدَا دِيلَرُ نَسْكُوكَ أَوْلَا	يَا نَسْكُوكَ يَا رِي بِالْأَمْتِ نَسْكُوكَ أَوْلَا

91

وله

أَوْلَا نَسْكُوكَ يَا رِي بِالْأَمْتِ نَسْكُوكَ أَوْلَا	يَا نَسْكُوكَ يَا رِي بِالْأَمْتِ نَسْكُوكَ أَوْلَا
يَا نَسْكُوكَ يَا رِي بِالْأَمْتِ نَسْكُوكَ أَوْلَا	يَا نَسْكُوكَ يَا رِي بِالْأَمْتِ نَسْكُوكَ أَوْلَا

92

وله

بَاغَهُ كُنْتُ نَسْكُوكَ يَا رِي بِالْأَمْتِ نَسْكُوكَ أَوْلَا	يَا نَسْكُوكَ يَا رِي بِالْأَمْتِ نَسْكُوكَ أَوْلَا
أَوْلَا نَسْكُوكَ يَا رِي بِالْأَمْتِ نَسْكُوكَ أَوْلَا	يَا نَسْكُوكَ يَا رِي بِالْأَمْتِ نَسْكُوكَ أَوْلَا

93

وله

يَا نَسْكُوكَ يَا رِي بِالْأَمْتِ نَسْكُوكَ أَوْلَا	يَا نَسْكُوكَ يَا رِي بِالْأَمْتِ نَسْكُوكَ أَوْلَا
أَوْلَا نَسْكُوكَ يَا رِي بِالْأَمْتِ نَسْكُوكَ أَوْلَا	يَا نَسْكُوكَ يَا رِي بِالْأَمْتِ نَسْكُوكَ أَوْلَا

94

وله

بش عاقل یاز قینک بر جوینا غری	کشور فل هیچ ماننده یا نمر بغری
دشمنان تو کز در خواهان تو شکاری	ماله بارو که بولنه و از رخ فل

95

وله

تو که تک باغ اجداد غمناک	سایگانک بود نیادا غمناک
خود را سنجید سوز وادی	مست ایمن جویدی از جمع او کباخ

96

وله

و صفی موزی دنیا یا باسی کند	گویی آسیریدت اوزی آبا سی کند
و موز غمناک یا باسی کند	از من کل زدی که بدنه اتلوی

97

وله

جا فایاز دا جا کز لیم عمل اول	یاری اغیار او یسیر جمل اول
سهل اول این جهنم کز دنیا اول	یا ز اول دنیا یا ریخون غم دگم

98

وله

غریبک ناله و ناریله آه کز	یا لکون یا ریخون ناله کز
پیشکده لو قاروک نوره کز	بوز اویزین اللج ضرر تدا

99

وله

دیار کز اولدی چون شکر کز	عشق فانی از اهل بزدان کز
--------------------------	--------------------------

100

بِقَوْلِكَ يَا زَيْدُ لَوْ كُنَّا نَكْتُمُ	لَقَدْ كُنَّا مِنْ صَفْوَةِ رَحْمَتِكَ
--	--

وله

وَلَا يَشْكُرُ وَنَادَى قَوْلَ جَاهِدْ	صَحِيمٌ يَا زَيْدُ نَقِصَانَهُ هَدَى
دُنْيَا دَاوُدَ الْوَيْلُ لَيْسَ شِهَابَهُ	لَيْسَى أَوْ كَلْبُ كَلْبٍ يَلْعَابَهُ

101

وله

جَاهِدْ يَا زَيْدُ صِحْبِي زَوَادَهُ	يَا دَاوُدَ لِمَا نَعَى عَمْرٍاءَهُ
يَجْعَلُكُمْ أَنْزِلَ أَدَى آيَاتِهِ	فَدَاكُمْ سَدْرُهُمْ قَوْلَهُ نَكَمُ

102

وله

مَنْ كَلَّمَكَ شَيْبِي مَسْتَوْذَأْتَهُ	خَيْبًا لَوْ كُنَّ كَيْفَ جَزَاؤُهُ لَقَى
فَرَحِيضًا وَأَوْلَادًا كَأَنَّ سَدْرَهُ	بُرُوكًا بَيْنَ أَوْيَاتِ مَا نَعَى دَيْبَهُ

103

وله

لَقَدْ لَيْتَ جَهْدَهُ جَهْمًا كَانِ	حَامِ أَلَّا كَرَّ جُهْدَهُ نَالَمَ جَبْرِي
كَيْفَ لَوْ دَرَّ رَأْسُ رُؤُوسِ دَوْدَانِي	شُكْرًا كَأَنَّ بَرِيْقَهُ كَانَتْ

104

وله

كَأَنَّ بَيْتَكَ دَاخِلُ كُلِّ مَارِ كَرَّ	دُنْيَا دَاوُدَ لِمَا نَعَى عَمْرٍاءَهُ
وَأَوْلَادُهُ خَيْبًا دَرَّ دَوْدَانِي	مَالَهُ لَوْ كَرَّ دَوْدَانِي كَانَتْ

105

وله

فَاغْرَابْنَا كَثْرًا كَثْرًا	أَكَلْنَا مِنْكُمْ كَمَا أَوْفَعْنَا
فَاغْرَابْنَا كَثْرًا كَثْرًا	وَمَلَعْنَاهُ فَوْجًا يَلْمِزُ الْعُقَدَا

106

وله

عَشْرًا يَحْمَدُ بَابِ سَانَ تَانِ لَا	يُنَابَا كَرِيكَ لَوَكَّ كَثْفَارِ لَا
مُنَادٍ مَرَّ عَائِشَةَ كَهَذَا زَيْدٌ مَخْلِيَا	يُنَابَا كَرِيكَ مَخْلِيَا

107

وله

مَيْسِرًا وَرَبِّكَ زَلَّ بِنَا بَانِي	مَيْسِرًا وَرَبِّكَ زَلَّ بِنَا بَانِي
طَائِفَةٌ سَائِلِيكَ بِرَغَابِ الْإِثْرِ	خُذْ بِمَا جَعَلَ اللَّهُ عَيْنًا لِلدَّعْوِ

108

وله

أَوْلَادًا دَوْلَةً وَكَلِمَةً سَيِّئَةً أَوْلَادًا	سَيِّئَةً بِمَا بَيْنَا أَوْلَادًا أَوْلَادًا
بِحَاكِمَةٍ سَاعِدَةٍ وَفَائِزَةٍ كَأَوْلَادٍ	وَأَوْلَادٍ وَرَبِّكَ سَيِّئَةً أَوْلَادًا

109

وله

مَنْ كَرِهَ لَكُمْ شَيْئًا فَاصْبِرُوا لَهَا إِنَّ كَيْدَ الْبَشَرِ لَشَدِيدٌ	أَشْرُوحُ بِرَبِّكَ كَرِيكَ كَرِيكَ كَرِيكَ
أَلَمْ يَكُنْ مِنْكُمْ رَجُلٌ قَاتِلٌ لِلَّذِينَ آمَنُوا	بَرًّا وَأَلَانٌ بِرَبِّكَ كَرِيكَ كَرِيكَ

110

وله

ایک عالم خلیفہ آزاد
 بیجاغ آلیہ نازار

تولین سزک بجار ارستر
 بوزکنا هتر ما نقشول بلام

111

وله

سزک فی طار نیمیر نازار
 فله جیز انطلف آکاراب

بازاخ بولاکمی بوزار
 من اوردی بولنا فلدر فلنا

112

وله

الجا اولد کال بازار اولین
 از کونده یاره دسار اولین

اروق سزدار و زربان اولین
 بیگ ایملک کلاک ایماغ جدران

113

وله

دسنادا من بولدوخ دوشلاکیم
 چون دوشنا مبارک بوز دشنا شعر

اولدی مسخر بیزچینا اولدوم
 قدر کیشار بوزسون بوللا بونا

114

وله

باشلا دی بیخ باطلاری بیس سونجاز
 طایان دی انوک بیز لاجناه قوجاز

ما بیسج دنیا به سز دوشدی خاچار
 دنیا یا هدر فوج که کله دی شکر اکتا

115

وله

بوزون کول بولسون قد اکل ای سکا
 بوزون کول بولسون قد اکل ای سکا

بوزون کول بولسون قد اکل ای سکا
 بوزون کول بولسون قد اکل ای سکا

116

صَوْرِيحًا قَادِرًا مَوْجِدًا مَزِيدًا	سَائِدًا وَنَاصِرًا كَمَا أَمْرًا
--	-----------------------------------

وَلَمْ يَخْلُقْ لِلدَّهْرِ

عَالَمًا كَمَا أَوْسُونَ فِدَانًا وَجَانُونَ	بُؤْسًا كَمَا بَدَدْتُمْ قُرْبَانَاتٍ وَجَانُونَ
عَادُونَ مَا مَرَى أَكْثَرُونَ كَمَا أَيْدُونَ	وَمَارُونَ بِنَدْبَانِ الدُّعَاةِ وَجَانُونَ

117

وَلَمْ يَخْلُقْ لِلدَّهْرِ

فَوْسَلًا يَزِيدُ مَا قَطَعْتُمْ شَدِيدًا	أَكْرَبًا لَمْ يَجْرِي بِمَنْعَتِكُمْ شَدِيدًا
فِي بُولَدِهِ لَيْسَ يَخْلُقْنَا أَيْدِي	وَيُجَانُ عَطْفًا أَيْدِي أَوْخَسْتُمْ شَدِيدًا

118

سَكَنَتْ أَمْرَهُ عِبَادَةَ الْعَرَفِ بِقَصَبِهِ وَمِنْ حَيْثُ جَلِيلِ الْجَمَلِ

الْمَلِكِ السَّاطِئِي

بِحَمْدِ اللَّهِ مَرْدُ الْعَالَمِ بِالرَّحْمَةِ بَرَكَاتِهَا وَنِعْمَتِهَا

وَسُبْحَانَهُ جَامِدًا لِلَّهِ تَعَالَى عَلَى عَرْشِهِ

وَمُصَلِّيًا عَلَى نَبِيِّهِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ

وَسَلَامًا تَسْلِيمًا

KAYNAKÇA

A- KİTAPLAR

AKAR, Ali; “*Türkler*” (Anadolu Beylikleri Döneminde Türk Dili), C.7, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002.

ALPASLAN, Ali; *Kadı Burhannedin Divanından Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1977.

BANARLI, Nihad Sami; *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C.I, MEB Yay., İstanbul, 1971.

Büyük Türk Klasikleri, C.I, Ötüken Söğüt Yay., İstanbul, 1985.

CEBECİOĞLU, Ethem; *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Rehber Yay., Ankara, 1997.

DEMİRBAĞ, Ömer; *Kadı Burhâneddin ve Şiiri*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2011.

DEVELLİOĞLU, Ferit; *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 26, Aydın Kitabevi, Ankara, 2010.

DİNAMO, Hasan İzzettin; *Tuyuğlar*, Gerçek Sanat Yay., İstanbul, 1990.

DOĞAN, Muhammet Nur; “*Türkler*”(Divan Şiirinin Milli Karakteri), C.11, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002.

Ebu Davud Süleyman B.eş’as Es-sicistani; *Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi* (Çev. Necati Yeniçel, Hüseyin Kayapınar), Şamil Yay., İstanbul, 2012, C.15.

ERGİN, Muharrem; *Kadı Burhâneddin Divanı*, İÜEF Yay., İstanbul, 1980.

ERTAYLAN, İsmail Hikmet; *Lûtfi Divanı*, İÜEF Basımevi, İstanbul, 1960.

ESTERÂBADÎ, Aziz B. Erdeşir-i; *Bezm u Rezm*(Çev. Mürsel Öztürk), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1990.

GİBB, Elias John Wilkinson; *Osmanlı Şiir Tarihi I-II* (Çev. Ali Çavuşoğlu), Akçağ Yay., Ankara, 1999.

GODSELL, Fred Fyler; *Kadı Burhâneddin Divanı, Gazel u Rubâiyâtından Bir Kısım ve Tuyguları*, Matbaa-i Amire, Dersaadet, 1922.

GÖLCÜK, Şerafettin, Süleyman TOPRAK; *Kelam Tarih Ekoller Problemler*, 5, Tekin Kitabevi, Konya, 2001.

HALMAN, Talat Sait; *Dört Gök Dört Gönül*, TİB Kültür Yay., Ankara.

HATAYÎ, Şah İsmâil; *Şah İsmâil Hatayî Külliyyatı* (Haz. Babek Cavanşir, Ekber N. Necef), Kaknüs Yay., İstanbul, 2006.

İPEKTEN, Haluk, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, 5, Dergah Yay., İstanbul, 2002.

İslam Ansiklopedisi, İslam Alemleri, Tarih Coğrafya, Etnografya ve Bibliyografya Lugatı, C.6, Etam Yay., Eskişehir, 2001.

KABAKLI, Ahmet; *Divan Edebiyatı*, TEV Yay., İstanbul, 2011.

KABAKLI, Ahmet; “*Türk Edebiyatı*”, TEV Yay. ,C.I., 2006.

KADI Burhâneddin; *Kadı Burhâneddin Divanı I*, Alaaddin Kral Mtb., İstanbul,1934.

KARAALIOĞLU, Seyit Kemal; *Resimli Türk Edebiyatçıları Sözlüğü*, İnkılâp ve Aka Yay., İstanbul, 1982.

KOCATÜRK, Vasfi Mahir; *Türk Edebiyatı Tarihi*, Edebiyat Yay., Ankara, 1964.

KÖKSAL, M. Fatih, “Hatayî'nin Yayınlanmamış Divanlarında Bulunmayan Şiirleri”, *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, 2, ,S.3, 2012, s.42.

KÖROĞLU, Hüseyin; *Türk Dili ve Edebiyatı*, Sebat Yay., Konya ,2000.

KÖPRÜLÜZADE, Mehmet Fuat; *Eski Şairlerimiz Divan Edebiyatı Antolojisi*, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, İstanbul, 1931.

LEVEND, Agâh Sırrı; *Ali Şir Nevaî*, TDK, C. IV, Ankara,1968.

LEVEND, Agâh Sırrı, *Ali Şir Nevaî*, I, TTK, Ankara, 1965.

MACİT, Muhsin; *Karakoyunlu Hükümdarı Cihânşâh ve Türkçe Şiirleri*, Grafiker Yay., Ankara, 2002.

MENGİ, Mine, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yay., Ankara, 2003.

Meydan Larousse, C.6, Meydan Yay., İstanbul.

Muhyiddin en-Nebevî, *Riyâzüs-Sâlihîn I-Metin ve Çeviri* (Çev. M.Emin Özafşar-Bünyamin Erul), DİB Yay., Ankara, 2014.

NÂCÎ, Muallim, *Lügat-i Nâcî* (Haz. Ahmet Kartal),TDK Yay., Ankara, 2009.

NESİMÎ; *Nesîmî Divanı* (Ed.Hüseyin Ayan), Akçağ Yay., Ankara, 1990.

NEVÂÎ, Ali Şîr; *Bedâyi'ul- Vasat* (Haz. Kaya Türkay),TDK, Ankara, 2002.

PALA, İskender; *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 21, Kapı Yay., İstanbul, 2011.

PEKOLCAY, Necla; *İslâmi Türk Edebiyatı*, Kitabevi Yay., İstanbul, 2002.

SAMİ, Şemseddin; *Kâmûs-ı Türkî*, Altınpost Yay., Balıkesir, 2012.

TARLAN, Ali Nihad; “*Türkler*” (*Ali Şir Nevâî*), C.8, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002.

TAVUKÇU, Orhan Kemal; *Dede Ömer Rûşenî Hayatı, Eserleri Edebi Kişiliği ve Divânının Tenkidli Metni*, Suna Yay. Erzurum 2005.

TOLASA, Harun; *Ahmet Paşanın Şiir Dünyası*, Atatürk Üniversitesi Yay. Ankara 1993.

Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi-Özbek Edebiyatı I-, Kültür Bakanlığı Yay., C.14, Ankara, 2000.

Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi i-Özbek Edebiyatı II-, C.15, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2000.

ULUDAĞ, Süleyman; *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yay., İstanbul, 2005.

YÜCEL, Yaşar; *Eretna Devleti, Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti, Mutahharten Erzincan Emirliği II*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1989.

YAZIR, M. Hamdi; *Hak Dini Kur'an Dili*, 1, Akçağ Yay., Ankara, 2006.

B- MAKALELER

APAYDIN, Yunus; “Kadı Burhaneddin’in Tercihu’t-Tavzih Adlı Eseri”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*- 6,1995.

ARAZ, Rıfat; “Kadı Burhaneddin’ in Kimlik Ve Kişilik Yapısı İle Hayata Bakış Tarzının Tuyuğlarına Yansıması”, *Berceste*, Aralık 2006, Yıl:5, S.54, s.25-29.

AYAN, Gönül; “Seyyid Nesîmî ve Tuyuğları”, *1.Uluslararası Seyyid Nesîmî Sempozyumu*, 17-19 Haziran 2005.

AYAN, Hüseyin; “Seyyid Nesîmî ve Hurûfilik”, *1.Uluslararası Seyyid Nesîmî Sempozyumu*, 17-19 Haziran 2005.

DİLEK, Figen; “Göktürk Bengü Taşlarından Günümüz Altay Türkçesine Ulaşan Kelimeler”, *Sibirya Araştırmaları*, 1997, s. 139.

DOERFER, Gerhard, “Osmanlıca’nın Oğuz Dili Dairesindeki Yeri ve Öncesi” *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, (Çev. KARAKAYA, Asuman), C. XL, S.VI, İstanbul, 2013, s.130-154.

DURBİLMEZ, Bayram, “Muhyiddin Abdal’in Tuyuğ Ve Manileri”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, S.7, 1996, s. 427.

KEMİKLİ, Bilal; “Kadı Burhaneddin, Leyla ve Göz: Leyla Gönüle Göz Bırakır”, *Sultanşehir/ Kültür Sanat Dergisi*, 1(3), Haziran-Temmuz-Ağustos, 2007, s.13.

KIZILTUNÇ, Recai; “Çağatay Edebiyatında Kadın Şairler”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/2 Spring 2012, p.731-759.

KIZILTUNÇ, Recai; “Türk Edebiyatında Tuyuğ Ve Bazı Problemleri”, A.Ü. *TAED*, (37), Erzurum, 2008, s. 109-110.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad; “Türk Klasik Edebiyatındaki Hususi Nazım Şekilleri, Tuyug”, *Edebiyat Araştırmaları II*, Ötüken yay., İstanbul, 1989, s. 204.

TARLAN, Ali Nihad; “Kadı Burhaneddin’de Tasavvuf”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C.8, İstanbul 1958, s. 15.

TUNÇ, Semra; “Dede Ömer Rûşenî”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.4, Konya, 1997, s. 239-242.

ÜÇER, Müjgân; “Kadı Burhaneddin’ in Ölümü Ve Türbesiyle İlgili Menkıbe Ve İnanışlar”, *Türk Kültürü*, 24(265) Mayıs, 1985, s. 343

ÜÇER, Müjgân; “Kadı Burhaneddin Ahmed Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi”, *Bilge*, (18), Güz, 1998, s. 35.

ÜÇER, Müjgân; “Ölümünün 600.yılında Sivas Sultanı Kadı Burhaneddin Ahmed(1345-1398)”, *Türk Kültürü*, 37(433), Mayıs, 1999, s. 293.

YENİTERZİ, Emine; “Klasik Türk Şiirinde Ülke ve Şehirlerin Meşhur Özellikleri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Klâsik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı- Prof. Dr. Turgut KARABEY Armağanı-, C.3, 15, s. 306.

YILMAZ, Ozan; “Klasik Türk Edebiyatında Bir Başka Anlamıyla ‘Bahar’ ”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 18, 1(2011)177-194.

ZÜLFE, Ömer; ”Seyyid Nesîmî’nin Tuyuğlarına Ek”, *Modern Türklük Araştırmaları*, C.2, S.4, 2005, s.122.

C- ANSİKLOPEDİ MADDELERİ

AKÜN, Ömer Faruk; “Bâbü (Sanat ve Fikir Adamı Yönü)”, *DİA*, C.4, İstanbul, 1991.

ATAR, Fahrettin; “Fetva”, *DİA*, C.12, İstanbul, 1995.

BİLGİN, A.Azmî; “Nesîmî”, *DİA*, C.33, İstanbul, 2007.

CEYHAN, Semih; “Zühd”, *DİA*, C.44, İstanbul, 2013.

- CİLACI, Osman; “Dua”, *DİA*, C. 9, İstanbul,1994.
- ÇAĞRICI, Mustafa; “Hak”, *DİA*, C.15, İstanbul,1997.
- ÇELEBİ, İlyas; “Lutuf”, *DİA*, C.27, İstanbul, 2003.
- DEMİRCİ, Mehmet; “Himmet”, *DİA*, C.18, İstanbul, 1998.
- DEMİRLİ, Ekre; “Vahdet-i Vücûd”, *DİA*, C.42, İstanbul, 2012.
- DİLÇİN, Cem; “Tuyuğ”, *Türk Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, C.XXXII, 1972.
- DUMAN, Ali; “Sadaka”, *DİA*, C.35, İstanbul, 2008, s.383.
- ED-DÜRÎ, Abdülaziz; “Bağdat”, *DİA*, C.4,İstanbul 1991.
- ERASLAN, Kemal; “Çağatay Edebiyatı”, *DİA*, C.8, İstanbul, 1993.
- ERASLAN, Kemal; “Lutfî”, *DİA*, C.27, İstanbul, 2003.
- KONUĞU, Enver; “Bâbü”, *DİA*, C.4, İstanbul, 1991.
- KUT, Günay; “Ali Şîr Nevâî”, *DİA*, C.2, İstanbul, 1989.
- OCAK, Ahmet Yaşar, “Âb-ı Hayât”, *DİA*, C.1, İstanbul, 1988.
- ÖZAYDIN, Abdülkerim; “Kadı Burhâneddin”, *DİA*, C.24, s.74, İstanbul, 2001.
- ÖZTOPRAK, Nihat; “Tuyuğ”, *DİA*, C.41, İstanbul, 2012.
- TÖREN, Hatice; “Kadı Burhâneddin(Edebi ve tasavvufî şahsiyeti)”, *DİA*, C. 24, s.75, İstanbul, 2001.
- TÜRKOĞLU, İsmail; “Şeybânî Han”, *DİA*, C.39, İstanbul, 2010.
- ULUDAĞ, Süleyman, “Aşk”, *DİA*, C.4, İstanbul, 1991.
- ULUDAĞ, Süleyman; “Hallâc-ı Mansûr”, *DİA*, C.15, İstanbul, 1997.
- ULUDAĞ, Süleyman; “Nefis”, *DİA*, C.32, İstanbul, 2006.
- UZUN, Mustafa; “Aşk”, *DİA*, C.4, İstanbul, 1991.
- UZUN, Mustafa, “Dede Ömer Rûşenî”, *DİA*, C.9, İstanbul, 1994.
- YAZICI, Tahsin; “Derviş”, *DİA*, C.9, İstanbul, 1994.
- YILMAZ ANIL, Adile; “Şah İsmâil”, *DİA*, C.38, İstanbul, 2010.
- YİĞİT, İsmail; “Mûnis”, *DİA*, C.31,İstanbul, 2006.

D- TEZLER

DALBUDAK, Duygu; *Kadı Burhâneddin ile Şeyhî'nin Gazellerinin Din ve Tasavvuf Açısından Karşılaştırılması*, (Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniv., 2008.

ERSOY, Ersen; *II. Bayezid Devri Şâirlerinden Münîrî Hayatı, Eserleri Ve Dîvânı (İnceleme-Tenkitleli Metin)*, (Doktora tezi), MÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2010.

KÖMÜRCÜ, Zeynep Serap; *Kadı Burhâneddin Divanı'nda Sevgili Portresi*, (Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniv.,1999.

TUNÇ, Semra; “*Dede Ömer Rûşenî, Hayâtı, Eserleri Divânı' nın Tenkidli Metni*” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi SBE, Konya, 1990.

ÜNLÜ, M. Sahabettin; “*Ubeydî Hayatı-Edebi Kişiliği ve Divanının Tenkidli Metni*” Mimar Sinan Üniv. SBE, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1991.

E- ELEKTRONİK

SERTKAYA, Osman Fikri; *Lûtfî, Kâtib ve Yusuf Emiri' nin Uygur Harfli Şiirleri*, www.journals.istanbul.edu.tr/iutded/article/download (18.08.2014).

TDK, *Yazım Terimleri Sözlüğü*, <http://www.tdk.gov.tr/> (15.08.2014).

ÖZGEÇMİŞ

16 Mart 1987 Konya’da doğdu. İlk ve Orta Okulu Özel İdare 100.Yıl İlköğretim okulunda tamamladı. 2005’te Mahmut Sami Ramazanoğlu Anadolu İmam Hatip Lisesinden mezun oldu. Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenliği bölümünü yatay geçiş yaptığı Selçuk Üniversitesi’nde 2010 yılında bitirdi. Aynı yıl Isparta/ Yenişarbademli ilçesine Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni olarak atandı. Halen Hüyük/ Kireli’nde görevini devam ettirmektedir.